

РЕЛІГІЙНА ПАНОРАМА

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

8-9

(118-119)

2010

- Київський Патріархат був, є і буде
 - День незалежності відзначали по-новому
 - День відкритих дверей в Київському храмі мормонів
- «Канонічна територія» РПЦ – «еклезіологічна єресь»
 - День спалення Корану все ж відбувся
 - Синод УГКЦ дбає про українських емігрантів
- З'явилося нове втілення Будди Гаутами
 - Московська Вікторія Преображенська – то Марія Деві Христос
 - Кирило планує зачастити своїми візитами в Україну
- Національна Церква – потреба України

РЕЛІГІЙНИЙ АТЛАС УКРАЇНИ:

ЛЬВІВЩИНА РЕЛІГІЙНА

(продовження)

СТОРІНКА КОНФЕСІЇ:

ДОБРА НОВИНА

ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ПРАЦЮЄ

Шановний Читачу! Кажуть, що історія повторюється, так і в моєму житті дещо повторилося. Коли я працював у радянські часи в Чернівецькому університеті (1964-1976 рр.), то там знайшовся «пісатель», який строчив одне за другим свої послання в ЦК КПРС і ЦК Компартії України, в газету «Правда», Міністерство вищої освіти та ін. із звинуваченням мене у завалі роботи кафедри філософії, якою я керував, в українському буржуазному націоналізмі і русофобії, у нехтуванні партійних документів тощо. Щоб не попасти до Сибіру далекого мені прийшлося негайно увільнитися і виїхати до Житомира. Я гадав, що в незалежній і демократичній Україні такого не буде і що ніхто не буде звертати увагу на подібні послання. Проте парадоксом є те, що нині в Україні як вільній державі (а не частині Союзу) на 19-му році її незалежності, як і в радянські роки, маю знову звинувачення в українському націоналізмі, в русофобії і антисемітизмі, висловлені у посланнях подібного «пісателя» і спрямовані ним найвищим державним чиновникам. І якщо вони їх приймають, то певне недалеко відійшли від тих, хто такі приймав в радянські часи, а вони, як відомо, далекі були від ідеї незалежного буття України, плекання української духовності і культури. Відроджується нашіптування 30-х років минулого століття, коли батько мій із-за свого вимушеного утаємничення навіть не заявив про смерть мого старшого братика Толі, а мене, новонародженого, «поселив» на його метрику. Все це відроджене є наслідком тієї зради Майдану, до якої вдався В.Ющенко, тих орієнтацій на природу і буття українства, які виявляє нинішня влада, зокрема міністр Табачник. В газеті «Україна молода» (№171) читаємо: нова влада «почала обслуговувати інтереси Москви: спільне помпезне святкування 9 травня (тоді як День незалежності взагалі фактично проігнорували), безкінечні вояжі українських політиків до Москви, пам'ятник Сталіну, вислови від перших осіб держави про «братання» слов'янських народів – усе це боляче б'є по справжніх українцях. Церква Московського Патріархату стала в Україні фактично державною: на користь релігійних громад «правильного» патріархату захоплюють землі, приміщення й виганяють на вулиці музеї. Московський патріарх Кирило приїздить із політичними візитами до України і почувается тут наче на власній вотчині. Настало справжнє свято для приниження від української мови ... А нині в парламенті «дозріває» справжній Емський указ-2 – законопроект про мови. Патріоти стурбовані – це справжнє оголошення українській мові відкритої війни на знищення, адже законопроект проголошує так звану «україно-російську двомовність». Він витіснить українську мову з усіх сфер життя... Відредаговані підручники з історії на московський кшталт... Свобода слова поставлена під контроль».

Відтак за що боролися, на те тепер і напорилися. Можемо лише добрим словом згадати Л.Кравчука, який без революційного кровопролиття привів Україну до незалежності і Л.Кучму, який, як міг, втілював висловлений ним принцип «Україна – не Росія». Нині в Україні концепція «Русского мира» і «Святой Руси» московського патріарха Кирила стає все більше популярною і недалекою від практичної реалізації. Тому й маємо зверху фаворизовану боротьбу з українським націоналізмом і русофобією, приниження або ж мовчазливе ігнорування власне українських національних церков, вслякє обмеження їх діяльності. Зрозуміло, що останнє у мене, як українця, не може знайти підтримку і схвалення. То ж це, а воно виявляється у цьому редагованому мною часописі, знаходить своє відкрите вираження. Це моя громадянська позиція, якій я не зраджував все своє свідоме життя, незважаючи на те, що прийшлося за це й постраждати.

Я завжди відокремлював свою громадянську позицію, громадську діяльність від виробничої, бо ж враховую те, що в керованому мною колективі – Відділенні релігієзнавства ІФ НАНУ – є співробітники інших політичних орієнтацій, іншого бачення національного поступу України. Так і наш часопис «Релігійна панорама» не є видруком цього Відділення, як, скажімо, кварталник «Українське релігієзнавство» (вже 54 числа видрукувано) чи щорічник «Релігійна свобода» (15 чисел).

«Пісатель» у своїх посланнях до вищих органів влади всіякє прагне оббрехати наслідки роботи єдиної в Україні академічної релігієзнавчої інституції, яким є наше Відділення. Але ж фахово

Головний редактор:
А. Колодний

Редколегія:
Л. Филипівич
О. Недавня
П. Павленко

Засновник:
Українська Асоціація
релігієзнавців
(Центр релігійної
інформації та свободи)

Свідоцтво
КВ № 4407
від 20.07.2000 р.
Державного Комітету
інформаційної політики,
телебачення і
радіомовлення
України

Адреса редакції:
01001, Київ-1,
Трьохсвятительська 4,
к. 323-324.
Тел. (0-44) 279-04-18,
Факс: (0-44) 279-48-12.
e-mail:
uaq-press@online.ua

Передплатний індекс:
2 1 9 5 3
Каталог видань Журнали
України

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

ЗМІСТ

Релігійне життя України	2
Суспільне буття релігії і Церкви	2
Православ'я	11
Світ і греко- та римо-католицизму	15
Протестантизм	16
Харизмати України	16
Мусульмани в Україні	17
Національні релігії	18
Нові релігійні течії	20
Релігія в сучасному світі	21
Релігія і світ	21
Католицизм	25
Протестантизм	27
Православ'я	28
Мусульманський світ	29
Буддизм	31
Індуїзм	32
Нові релігійні течії	32
Свобода совісті	34
<i>Роман Лункин. Свобода релігії в Росії: от авторитаризма к общественной дискуссии</i>	34
Актуальна тема	43
<i>Анатолій Колодний. Національна Православна Церква як етноконфесійна спільнота: контекст самовизначення України</i>	43
Запитують — відповідаємо	49
<i>В.Шинкарук. Буття і Бог</i>	49
Нові книги бібліотеки релігієзнавця	52
Релігійний атлас України	53
<i>Львівщина релігійна (друга частина — продовження)</i>	53
Сторінка конфесії	77
Свангельська місія «Добра Новина»	77

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ

СУСПІЛЬНЕ БУТТЯ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ

Громадяни України зможуть подорожувати до землі обітваної без віз десь вже з жовтня місяця цього року. Рішення про безвізовий режим прийняв уряд Ізраїлю, а потім і уряд України.

Погрози, що Софію Київську введуть із списку історично-культурних об'єктів, які знаходяться під покровом ЮНЕСКО, із-за забудови у прихрамовій зоні **ще раз відтерміноване**. А ось Кирилівська і Андріївська церкви, хоч їх Україна і пропонувала внести до списку Світової спадщини, не включені із-за недостатності аргументів. У списку ЮНЕСКО, окрім Софії, знаходиться ще й комплекс Києво-Печерської Лаври.

Партія Християнсько-Демократичний Союз, яку прийнято було ще називати «партією Стретовича», **переживає глибоку кризу**. Спочатку її спричинив перехід двох її народних депутатів до парламентської більшості. Потім кількість «тушок» в ХДС зростає. Серед них виявився, як це не дивно, і сам В.Стретович. Зрештою він відмовився від керівництва партією, передавши його скандальному Давиду Жванії, який від «Національної самооборони» якимсь чином перебрався в ХДС і який тривалий час доводив навіть законність свого українського громадянства. Відтак українська національна демократія зрештою втратила ще одну свою партію, яка, правда, заявила про перехід до колегіального керівництва.

Видатна пам'ятка історії і культури - бароковий козацький собор в Ново-Московську,

що на Дніпропетровщині, у стані повної руйнації. Звели його козаки ще в 1778 році, не використавши при будівництві жодного цвяха. В реєстрі ЮНЕСКО він входить до сотки найдавніших пам'яток дерев'яного зодчества. Собор в однойменному романі оспівав Олесь Гончар. Храм не ремонтували 130 років. Кошторисна вартість ремонту будівлі тепер затягла на 26 млн грн. Але ніхто не спішить віднаходити ці кошти. Тим часом вежі собору вже похилилися на 20 градусів, центральний купол просів настільки, що може просто провалитися. Зміцнювати фундамент і вирівнювати купола треба негайно. Бо ж скоро буде пізно!

В Києві на Володимирській гірці хочуть відродити панораму «Голгофа», яка була розібрана в радянську добу у 1934 році. В 1901 році Міська дума Києва дозволила дворянину Івану Замараєву збудувати названий павільйон у вигляді кола, але з умовою, що буде виставлено в ній твори винятково релігійного та історичного змісту. Павільйон відкрили вже в 1902 році. Головним експонатом його була панорама «Голгофа», на якій наявна сцена розіг'яття Ісуса Христа. Авторами полотна була група німецьких художників, які створили його ще в 1886 році і розтиражувати в кількості 40

примірників. Полотно мало 12 метрів у висоту і 100 – у довжину. В 1934 році воно було перенесене в Успенський Собор Києво-Печерської Лаври. Після зрвання собору від картини лишилися лише окремі фрагменти. Передбачається використання їх при відродженні панорами. Правда, під питанням місце відродження об'єкту із-за того, що київські кручі повзуть вниз. Покищо говорять про Володимирську гірку навпроти костюлу Олександра над

Українським домом.

Точної дати, коли внязь Володимир хрестив киян, немає. Тому цю подію відзначають 28 липня в день святого князя Володимира. Хоч точна дата і його канонізації невідома. Про неї йдеться у «Слові про Закон і Благодать» митрополита Іларіона – цій панегириці на честь Хрестителя, створеній при його сині Ярославі Мудрому. Скоріше з тих років Володимира стали вшановувати як святого. Назва самого твору звучала раніше так: «Слово «О законі... і о благодаті... і похвала кагану нашому Владимиру».

По-своєму відзначили в Києві 145-річчя з дня народження митрополита Андрея Шептицького.

Надто цікавий перформанс відбувся на майдані перед Українським домом в оточенні 30 мільйонерів. Полотнище українського прапора розміром 35 на 40 метрів зайняло практично всю площу. Потім відбулося театралізоване дійство «Гламурні історії киевського гебіста». Учасники його наділи маски Медведєва, Путіна і патріарха Кирила (з пагонами ФСБ). Згідно сценарію, Медведєв і Путін відряджають «патріарха» з візитом в Україну, одягнувши його в рясу. По прибутті в Україну владику переконує, що такої країни як Україна немає. Потім українці виганяють його до Москви, придбавши для цього йому залізничний квиток.

По-рівному ставляться українці до відзначення державою Дня хрещення Русі.

Інтерв'ю їх видрукувала газета «Вечерние вести» (№134). Ось деякі з них: 47-річна полтавчанка Ірина сказала: «По-моему, в большей мере эта дата важна исторически, чем религиозно. Её правильнее было бы отмечать на государственном уровне. Ведь именно благодаря крещению Киевская Русь в своё время укрепились как государство. А что касается религии... Знаете, вот сейчас наши политики доказывают своё православие точно с таким же рвением, как несколько десятилетий назад другие лидеры (а некоторые из них являются и нынешними) доказывали свой атеизм. Мне кажется, что верить надо тихо, без показухи. Это настолько интимно, что выставлять на обозрение всей страны как-то даже стыдно». 20-річна Марія з Івано-Франківська була у своїй відповіді більш радикальна: «Я этот день праздником не считаю. Вернее, отношусь к нему с уважением... Но, как по мне, в стране сейчас такой период, что выделенные на эти торжества деньги можно было бы потратить более рационально. Да и вообще у нас многовато праздников. Работать надо – тогда всё будет... Кроме того, в Украине свобода

религій. Так чому ми так пишно отмечаем только христианские праздники? Это несправедливо к кримським татарам-мульманам, например, которые тоже являются гражданами нашего государства».

Все частіше звучить застереження, що Ізраїль може порушити питання про перенесення могили цадика Нахмана з Умані до нього. Паломник з Ізраїлю говорить: «Умань - найбрудніше місто в Україні, в якому мені прийшлося побувати. Тут із нас деруть шалені гроші, здають квартири утримдороза. Тому я проти, щоб могила Рабі Нахмана була в цьому місті. Її треба перенести в Ізраїль. Там паломників зустрічатимуть, як гостей». Відомо, що мав місце підкоп під могилу Нахмана з метою її викрадення і вивезення.

Заїзд хасидів до Умані в цьому році на відзначення сврейського Нового року – Рош-Га-Шана був порівняно чисельним. Говорять навіть про 40 тисяч їх (і це при тому, що населення Умані становить десь 90 тисяч). Пояснюється ця масовість певне тим, що в цьому році виповнюється 200 років з часу смерті похованого в Умані цадика Нахмана. Кожному, хто в цей час буде біля його могили, рабі обіцяв спасіння. Як і в минулі роки, було все: спів, танці і хуліганські витівки підпилих гостей; тіснота і незручності в проживанні прийжджких; вимагання сексуальних послуг в уманчанок за один долар і гори сміття; заробітки на хасидах і водночас невдоволення тими обмеженнями, яких зазнають на час перебування паломників уманчани. Проблемою є і те, що хасиди можуть відзначати пам'ять свреїв, які загинули в час Гайдамачини із-за їх прислугування гнобителям українців із поляків, а водночас корінний етнос не може вшанувати борців за свою волю, зокрема оспіваних Т.Шевченком в його поемі «Гайдамаки» очільників народного опору Залізняка і Гонтю.

Більшість одеситів виступили проти викладання релігії в школах. До такого висновку привели дослідження Одеського філіалу Інституту Горшензіна. Якщо проти виступило 50,5% опитаних, то за – 41,4%. Відтак УПЦ МП в Одесі прийшлося погодитися з тим, що вибір вивчення школярем релігії залишається за батьками.

У відкритті й освяченні храму Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормонів) в Києві у серпні взяв участь президент Церкви Томас С.Монсон. «Я закликаю всіх, хто гідний і має змогу ходити до храму – робіть це часто, - наголошує він, - У храмі ви знайдете спокій. Там оновлюється наша відданість Євангелії і зміцнюється рішучість дотримуватися Божих заповідей» (Ліягона. – №7).

Україна до лютого 2011 року має виконати рекомендації Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, щоб національні заповідники «Софія Київська» і «Києво-Печерська Лавра» не потрапили в її «чорний список». Україна повинна привести нормативно-правову базу у відповідність із міжнародними стандартами, обмежити в місті можливість будівництва, що створює загрозу візуальному сприйняттю заповідників, упорядкувати документацію зони навколо Софії Київської.

Спільнота Українського Католицького Університету висловила свою незгоду із Постановою Кабміну №642. В Україні Міністерство освіти, замість того, щоб забезпечувати українській мові статус універсальної комунікативної системи на території всієї держави, повертає нас у ХІХ століття і переймається тим, щоб українська

мова, бува, не подорослішала наскільки, щоб нею можна було описати будь-який фізичний факт, технологічний процес чи культурний феномен. Очоловане Табачником Міністерство освіти поводить як володар істини в останній інстанції, а відтак демонструє, що для нього пошанування української мови не є ані справою національної гідності й честі, ані вимогою національної безпеки. Нехтуються державні пріоритети. Кабмін пішов на повідку в політичних фігур, мовна позиція яких визначається виразною українофобією. Уряд провокує недіялогічні кола нашого суспільства на обстоювання крайнощів і нетолерантних моделей вирішення мовного питання (Свобода. – 20 серпня).

Виявилося, як пише газета «Свобода», що В.Янукович і М.Азаров входять, поруч із російськими державними і церковними діячами, до складу Експертної ради

«Економіка й етика», яка є офіційною Синодальною установою Російської Православної Церкви і підлягає особисто Патріархові Кирилу. Іншими словами, вони, опинившись у найвищих кріслах влади незалежної України, служать чужій Церкві і чужій державі. «В Україні вони тільки підробляють на посадах президента і прем'єра, а насправді їхня головна діяльність – членство в Експертній Раді «Економіка й етика» при Патріархові Московському», - пише журналіст Сергій

Сухобок, який першим оприлюднив цю «гаємницю і вкрай обурливу інформацію» (Свобода. – №33).

Прискорений ремонт під керівництвом Л. Скорик Канівського музею Т.Г.Шевченка викликав суперечливу оцінку. Звучали застереження, що музей-світлиця В. Кричевського в разі реалізації задумки Скорик перетвориться в могилу-темницю. Так і вийшло. Маємо пофарбування стін музею в коричневі тони, кам'яну сіру підлогу замість паркету з натурального дерева, темносірі колони замість сніжнобілих, завішені вікна завісами темно-сірого кольору замість видних через них дніпровських краєвидів і унікального наддніпрянського ландшафту...

Замість чудового сонцяєйного вітражу В.Кричевського з національним орнаментом маємо «вітраж – майже монохромний з градацією від умбри та сепії до сіро-холодних тонів». Автори нової концепції музею, очевидно, що з делкатності, не розкривають приховану ними ідею тлінності, яку вони заклали в проект, починаючи і закінчуючи експозицію образом смерті-домовини. Як зазначає колишній (1989-2005 роки) директор музею Ігор Луговий, «заради цього автори очевидно і поставили перед собою завдання перетворити Шевченкову прекрасну і знану в усьому світі національну світлицю в гніпточий темно-сірий та кам'яно-гранітний склеп» (Свобода. – №33).

Колишній політв'язень Оксентій Каменок до газети «Свобода» (№33) пише: «Усе дав Господь українському народові: найкращу й найродочішу в світі землю, чисте небо і

ясне сонце, моря й ріки, ліси і гори. Наділив його душевною добротою, щирістю, мовою і піснено, трудолюбністю. **Не дав лише добрих сусідів.** А ще не дав українському народові єдності. Увесь час, починаючи з Київської Русі, тривали в Україні братовбивчі війни».

Перш ніж йти на Майдан до народу, керівництво країни – Президент В.Янукович,

прем'єр М.Азаров, спікер В.Литвин та ін. 24 серпня у День незалежності країни взяли участь в молитві за Україну, яка проходила, на відміну від передуючих років, не в святій Софії, а в Успенському соборі Києво-Печерської Лаври, що належить Московсько-Православній Церкві.

Предстоятель УПЦ МП митрополит Володимир, зустрічаючи їх, висловив впевненість, що «оновлена Україна вийде в історію багатьма своїми справами». В.Янукович при цьому сказав: «Будемо просити благословіння, будемо молитися, щоб Бог дарував нашій державі спокій, а нам всім - розуміння і бажання жити в мирі, в сильній країні».

В пресі і в книжкових видруках Московсько-Православної Церкви раніше часто з'являлися випадки проти першого Президента України Леоніда Кравчука, якими він звинувачувався в розколі Православної Церкви України, в кришунні ним нібито з його волі створеного Київського Патріархату. Останнім часом звучать заяви вже дещо іншого змісту. Зокрема, дніпропетровська православна газета «Мир» (№30) пише: «Привык, видимо в советское время к такому, секретарь ЦК Кравчук с умным видом лезет... в Православие, создавая «национальную церковь». Многие уже приходят к выводу, что, по логике вещей, анафема, наложенная на Филарета Денисенка, касается и Кравчука. Ведь именно Кравчук является главным поделщиком Филарета в создании раскола...». Відтак до списку анафемованих додалося ще одне прізвище. При цьому анафемуючи не враховують те, що коли піддавався анафемі митрополит Філарет, то він вже був в УПЦ КП і не належав до Церкви Московського Патріархату, а вірянина іншої Церкви тоді не може анафемувати ця Церква. Щось не було ухвали з анафемою Філарета Київським Патріархатом. Що ж стосується Л.Кравчука, то невідомо, а чи він взагалі належить до якоїсь Церкви. Ця анафема з глибин московсько-православних нагадує лайки баби Параски, яка всім сусідам дулі тиче, є явним фарсом..

Надто дивні деякі писакки-«інтелектували» з Галичини. Один з них із Івано-Франківщини З.Бойчук настирливо прагне довести наявність в Юлії Тимошенко в родословній єврейського коріння. Він доводить, що нібито її дід під ім'ям Абрама Капельмана навіть жив у Снятині, де йому пошуківцеві вже встановлює на неіснуючій будівлі його проживання меморіальну дошку (Україна молода. – 4 вересня). Другий – Я. Грицак зі Львова – прагне довести незаконородженість Івана Франка, те, що він є сином єврея-старозаконника (Українська літературна газета. – 3 вересня). Вмотивовуючи єврейське коріння названих постатей, ці «писателі» в якийсь спосіб цим прагнуть принизити їх, відвернути від них їх шанувальників. Але чомуся ці галицькі автори, певно р'яно у своєму повсякденні виявляючи свою християнську релігійність, не задумуються над тим, що і в них є єврейське коріння, бо ж всі ми зрештою від Адама і Єви. До того ж, і засновник тієї релігії, яку вони сприймають як свою, це б то Ісус Христос, був євреем. То ж підслудно зневажаючи єврейство через пошуки з

упередженістю єврейських коренів у Юлії Тимошенко та Івана Франка, названі писакки в такий спосіб опосередковано зневажають і християнство, до якого, певне, себе відносять (А.Колодний).

Віктор Янукович з нагоди 19-річчя Незалежності України нагородив митрополита УПЦ МП Агафангела орденом Ярослава Мудрого. Владика відомий, як активний борець проти Помісності Української Православної Церкви і очільник борців за невідокремлення Православ'я України від Московського Патріархату. Агафангел активно обстоює думку про Новоросію як неісторичний регіон України й підтримує різні біляцерковні православні спільноти, які діють в Одесі у душі засудженого Синодом УПЦ МП «політичного православ'я», налаштовані проросійськи і розглядають Новоросію як складову Російської імперії. Митрополит вважає, що суверенні держави творяться суверенним народом, а не «детьми общего Отечества», «представителями единого народа». У владики борці за незалежність України - «слуги антихриста», «фашистские сообщники». Для нього «Київ без Великой России невозможен ни в коем случае и ни в коем случае», поскільки українці – «ветвь единого русского народа». Політичну орієнтацію митрополита Агафангела добре відтворила Галина Могильницька в книзу «Літос: або камінь із пращі Правди на розвиттямитрополичого блудословія» (К., 2010).

Президент В.Янукович «за значний внесок в державне будівництво, вагомні заслуги перед Україною у справі захисту інтересів держави, духовне відродження нації, особисті заслуги у забезпеченні соціально-економічного, культурного розвитку Одеської області» нагородив митрополита Одеського та Ізмайльського Агафангела орденом Ярослава Мудрого п'ятого ступеня.

Черкаський «губернатор» Сергій Тулуб, який очолює тут Партію регіонів, без згоди на те митрополита Софронія (УПЦ МП), включив його до першої п'ятірки кандидатів в депутати цієї партії. Владика, для якого це було несподіваною новиною, заявив, що «ніхто не говорив з ним про включення до списку кандидатів... Я людина похилого віку і ні в яку п'ятірку входити не буду. Священик, а тим більше єпископ, не може бути членом якоїсь партії чи брати участь в якихось партійних заходах. Священик повинен займатися своєю справою – вести людей, вчити їх».

Народний депутат Михайло Косів обурений неспостійністю Дмитра Табачника, який твердить, що Голодомор не був геноцидом. «Я вважаю, що він глибоко непорядна людина, тому що в 2003 році на парламентських слуханнях він говорив зовсім інше, - зауважує Косів. – Я дуже добре це пам'ятаю, я там був присутній! Знаєте, він тоді сказав, що ми повинні не лише визнати Голодомор геноцидом, а й звернутися до наших церков про проведення відповідного церковного обряду, адже багато людей були не поховані навіть по-людському. У тому ж 2003 році у бутність Табачника на посаді гуманітарного віце-прем'єра було скликане і спеціальне засідання ВР, яке стосувалося пам'яті жертв цієї трагедії. А після цього він тепер заявляє, що Голодомор не був геноцидом?»..

Відзначаючи своє 82-річчя, відомий борець за незалежність України Левко Лук'яненко газеті «Експрес» сказав: «На мій погляд Бог «сконструював» людину як «механізм», що складніший від винайдених нею сьогодні надсучасних комп'ютерів,

ракет чи якихось пристроїв. У людині закладено елемент самовідновлення... Вона витримує всі випробування. Коли знає, що мусить їх подолати... Дух людини – головне в підтриманні її здоров'я... Найперше, що вкорочує людям віку, то це заздрість. Я ніколи і нікому не заздрив. Виняток – заздрю французам, які так давно мають незалежну державу. І єдине, що ненавиджу, то це Московію, яка 340 років мордує Україну. Оце мені властиво. Але ніколи не заздрю тому, хто має чогось більше чи кращу долю. То – від Бога! Своєю долю я накреслив сам... Я дуже люблю Україну. У мені болить серце за те, що її упродовж 19 років незалежності наші можновладці більше руйнували, ніж розбудовували. Це викликає у мене велике обурення і злість. Вважаю, що я народився для патріотичної діяльності й задля неї живу. Ще більше зусиль я готовий докласти, коли бачу, що на 19-му році незалежності владу в Україні захопила московська п'ята колона і тепер намагається перетворити її у Малоросію. Українці мусять показати, що вони не телята, не опускають свої голови і не чекатимуть, доки їх обухом тріснуть, а що чинять опір та розуміють свої національні інтереси й антиукраїнську спрямованість політики нинішньої влади. Саме так я поведжуся, це є сенсом мого життя і моєї діяльності. Ось така моя Богом визначена доля!» (Експрес. – 26 серпня-2 вересня).

Це лише в Україні агроном та опісля юрист за освітою, а таким є **депутат-регіонал В.Колісниченко, може дозволити собі формувати світоглядні парадигми нації**. Він подав на розгляд ВР свій законопроект «Про гідність, свободу і права людини». Законопроект є скоріше скопійованим текстом «Основ вчення Російської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини», які були свого часу оприлюднені за провідного авторства їх тодішнього митрополита Смоленського і Калінінградського Кирила (нині – патріарха РПЦ). Знаючи, що в Україні Церква відокремлена від держави, Колісниченко нехтує цим конституційним положенням і прагне пропхнути як Закон України «Основи вчення РПЦ». Депутат наголошує на шкідливості так званих «універсальних прав людини», що сформовані «на основі ліберально-протестантської західної традиції з притаманним їм антропоцентризмом та крайнім індивідуалізмом». Він вважає «неприпустимим і небезпечним тлумачення прав людини як вищих та універсальних основ суспільного життя», бо ж, на його думку, «права людини не можуть бути підставою для того, щоб змушувати порушувати Заповіді Божі». То ж маємо не проект світського закону, а такий собі «православний шаріат». Заперечувати вартість людських прав і протиставляти їх пошанівкам Божим заповідям – це словоблуддя і очевидне пересмикування. Зрештою, далекоглядно – це намигання вирвати Україну із властивого їй Європейського контексту і вмонтувати у конструкцію того ж таки «руського мира» (Львівська пошта. – №99).

Як відомо, **положення проекту Податкового кодексу про ідентифікаційний номер кожного викликало протест з боку частини вірян однієї з найконсервативніших гілок християнства – московського православ'я**. Їх навіть заміна цифри коду на серію та номер паспорта не влаштує, бо ж, дивись, церковними канонами не передбачене присвоєння номерів людям, важливішим тут є їх ім'я. Подібними протестами, хресними ходами проти кодів не заплямовують себе більш цивілізовано мислячі віряни з УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, протестантських церков, мусульмани та іудеї, українські рідновіри та ін... Зрештою керівництво УПЦ МП, всупереч кликушству своїх біляправославних організацій, прийняло рішення, озвучене прес-службою УПЦеркви: «Ми розуміємо державу, тому було рішення богословської комісії, що код – це не печать сатани і користуватися ним можна».

3 нагоди Дня незалежності глава УПЦ МП **митрополит Володимир побажав Януковичу: «Нехай же Господь береже вас особисто, Вікторе Фідоровичу, від усякого лиха захищає. Нехай дає вам нові сили, новий розум і добре серце, щоб творити ту велику справу, на яку поставив вас наш народ і сам Господь Бог»**. Коментуючи це побажання, академік НАНУ М.Попович сказав: «Це є добре побажання для будь-кого. Хочеться вірити, що і митрополит, і президент працюватимуть на благо України. А церковні проблеми нехай вирішують так, як їм велить християнська їх совість. Я категоричний противник концепції відновлення «руського міра», яку нині пропагує Російська ПЦ. Хочу, щоб «український світ» був спільним для всіх добрих людей нашої країни». Відомий мистецтвознавець-історик В.Скурагівський сказав: «Навіть ієрархи Російської ПЦ кілька літ тому визнали, що Голодомор був геноцидом в Україні в 1932-1933 роках. Вони налаштовані більш антикомуністично, аніж наші світські функціонери. Тому може саме цю обставину мав на увазі митрополит Володимир, коли бажав президентові *нового розуму*». Правозахисник-дисидент Іван Гель зауважив: «Митрополит Володимир сьогодні у такому стані свідомості і церковної відповідальності, коли добре розуміє, що незабаром постане перед Божим судом. Думано, митрополит побажав Віктору Януковичу, який дуже тяжіє до Москви і виявляє своє хлопство перед нею, щоб він став всеукраїнським Президентом, а не регіональним донецьким чи кримським».

Відомий співак, засновник гурту «Океан Ельзи» В.Вакарчуку своєму інтерв'ю «Україні молодій» наголошує: **«Дехто каже, що українська ідея – це культура. Нічого подібного!** Там ще й великий патріотизм, національність, мова, релігія. З усього цього й формується українська ідея... У духовному житті України багато політики. От у нас є Церква Московського патріархату і Київського. Я вважаю, що Помісна церква має бути. Всі ми молимося до одного Бога. Але чому ми маємо це робити російською мовою? Коли політика втручається в духовність – це погано! Я за те, щоб жити у дружбв зі своїми сусідами. Але, як казав поет, «у кожного своя доля і свій шлях широкий». Ми, українці, нарешті здобули незалежність. Дорожімо цим, плекаймо це, тішимося цією незалежністю, бо вона відкриває великі перспективи – мати свою державу і бути господарем на своїй землі» (Україна молода. – 10 вересня).

Патріарх УПЦ КП Філарет звернувся до В.Януковича з проханням сприяти звільненню з-під сторожі арештованих, уникати переслідувань правоохоронними органами і спецслужбами держави громадян з політичних мотивів. «Прикладом такої доброї волі ми обов'язково б назвали звільнення з-під сторожі арештованих Макаренка і Діденка на поруки до завершення розгляду їх справи». На захист жертв RosUkrEnergo виступив і предстоятель УАПЦ митрополит Мефодій: «Закликаємо Вас, як дійсного християнина, щирого православного, виявити акт милосердя і сприяти вивільненню з-під сторожі Макаренка і Діденка». Проте вслякко демонструючи свою зовнішню набожність, Янукович, на чому наголошує газета «Вечерние вести», так і не здійснив реальний християнський вчинок – акт милосердя.

Відвідавши під час перебування в Китаї на Всесвітній виставці «Експо-2010» український павільйон, **В.Янукович виявив невдоволення оформленням його в дусі Трипільської культури**. «Він не відповідає нашим побажанням і тому, що ми хотіли б показати. Україна – набагато ширша, ніж цей павільйон». На виставці дійсно не були представлені здобутки України у сфері науки і техніки. Вона оформлена відповідно побажань Ющенка (Сьогодні. – 6 вересня).

Консисторія Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ направила послугу РФ в Україні свій лист з приводу брутального і невмотивованого позбавлення парафіянина цієї Церкви, багаторічного в'язня советських таборів Василя Овсієнка права на в'їзд до Росії, де він мав взяти участь в Міжнародному громадському форумі в Музеї історії політичних репресій і тоталітаризму. «Як советський режим свого часу переслідував вірних УАПЦ, то тепер до цих же методів вдається влада Росії», - наголошено в листі до М.Зурабова архієпископа Ігоря Ісиченка. В листі дія російської влади названа «черговою наругою над гідністю одного з кращих представників української інтелігенції з покоління «шестидесятників». Цей факт, на жаль, засвідчив «поширену в Україні думку про спадкоємний зв'язок між сучасним правлінням РФ та тоталітарним советським режимом, який переслідував Василя Овсієнка і мільйони інших українців, зокрема вірних УАПЦ». Перечитуючи шевченківський «Кавказ», «знаходимо в ньому безліч аналогій із станом з правами людини в сучасній Росії, прихованим під «псевдоцерковною риторикою» московського першоієрарха.

Виявом солідарності до свого колеги по виду службової діяльності постав лист ректора Українського Католицького Університету отця-доктора Бориса Гудзяка до ректора Донецького національного університету Володимира Шевченка, необґрунтовано звільненого міністром освіти Табачником з посади. «Обставини Вашого звільнення не відповідали ні належній процедурі, ні духу пошанування гідності самоврядної університетської громади», - наголошено в листі. Борис Гудзяк відзначає також роль ДонНУ в організації конгресу Міжнародної асоціації українців. Університет «став тоді платформою для конгресу МАУ, здобув вагомий авторитет серед українців світу». Міжуніверситетське партнерство УКУ та ДонНУ стало важливою лабораторією освітянської думки.

В газетах з'явилось повідомлення, що **на Закарпатті за проханням греко-католицького владика Мілана Шашіка пам'ятник Леніну переплавлять на пам'ятник мукачівському єпископу Андрієві Бачинському (1732-1809)**, який, будучи Мукачівським єпископом, відзначився будівництвом на Закарпатті багатьох храмів тощо. Дивним є те, що такі кошунські думки з'явилися в голові єпископа. Як би він ненавидів Леніна, але мусив би рахуватися з тим, що для багатьох людей в тому ж Закарпатті він ще є культовою особою, яку вони вшановують і якій поклоняються. То ж не можна глумитися над почуттями цих людей! Владичі не подобається те, як комуністи ставилися до християн і їх Спасителя, то чому ж тепер йому треба використовувати щодо них їхні ж засуджені методи і форми діяльності? Треба стати вище цього! Адже навіть Ісус Христос закликав любити ворога свого. То ж не по-християнському діє владика Шашік. Це ж можна було б зробити без гучного розголосу. Я це можу сказати владичі, бо ж знаю його ще з того часу, коли він працював у Києві в нунціатурі при послові Апостольської Столиці Антоніо Франко. Мені опісля навіть дивним було те, як це священник римо-католик раптом стає єпископом греко-католицьким? До того ж, він ще й словак. А згідно Артикулів Берестейської унії в українському греко-католицькізмі єпископом може бути лише українець (А.Колодний).

Зірки на ближній час не віщуть Віктору Ющенку особливих висот. «Пост глави «НУ» він не втрапить, буде переобраний черговий раз, - говорить астролог Влад Росс. – А ось в 2012 році Ющенко може відродитися як політик. Може бути так, що в 2014 році він попаде в парламент і навіть в правлячу коаліцію. В 2014 році він може стати духовним лідером, у нього сильно зросте рейтинг». А ось нумеролог Людмила Савіна вважає, що «його політична кар'єра підійшла вже до свого завершення». Скоріше вона

говорить істину. Після поразки на виборах Ющенко заліг у «політичну сплячку». Хотів стати месією, а став ніким.

Патріарх Філарет 25 серпня вручив голові Всеукраїнського об'єднання «Свобода» Олегові Тягнибоку орден Володимира III ступеня. Орден вручено із формулюванням «За заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження Помісної Української Православної Церкви». Нагадаємо, що одним із основних пунктів «Програми захисту українців» - програми ВО «Свобода» - саме і є сприяння створенню єдиної Української Помісної Церкви із центром в місті Києві.

Офіційні святкування Дня незалежності 24 серпня в Києві цього року відбулися не за тим сценарієм, який був за президентства Ющенка, що використовував заходи свята для самопіарення. Не було спільної молитви лідерів великих релігійних спільнот в Софійському Соборі, президентський прийом перенесли від Софії в Український дім. «Я ніколи не вітав проведення заходів, де лежать мощі святих, де ходили люди, які присвятили своє життя Богу. Коли люди «причастяться», то вони ведуть себе вільно, розповідають анекдоти. А це неправильно», - зауважує Л.Кравчук. Хоч для багатьох знааних країн світу військовий парад з нагоди їх незалежності є святим заходом, Янукович вирішив його не проводити, підмінивши парадом на свято Перемоги, на якому всі інші глави Церков стояли на протилежному від Президента і Предстоятеля УПЦ МП боці. Не було також параду вишиванок, дам у національному одязі.

Сесія Тернопільської облради 20 серпня оприлюднила звернення до Генеральної прокуратури України стосовно нереагування її на рішення Тернопільської облради щодо Почаївської Лаври. Йдеться або про повернення Лаври до складу Кременецько-Почаївського історико-архітектурного заповідника, або ж передачу її у спільну власність територіальних громад сіл, селищ і міст Тернопільської області. У Зверненні також йдеться про те, що Свято-Успенська Лавра «перетворилася на центр антиукраїнських сил, які паплюжать все українське. Почаївські ченці із Церкви Московського Патріархату поведуться агресивно щодо священнослужителів та вірян інших конфесій, підбурюючи своїх парафіян до воєнничих дій, намагаються втручатися у світське життя навколишніх населених пунктів. Звідси розповсюджується література антиукраїнського змісту не лише по північних районах області, але й по всій Україні. Все це відбувається тому, що Почаївська Лавра незаконно передана московському Патріархатові».

ПРАВОСЛАВ'Я

Патріарх Кирило приїде в Україну в листопаді, щоб вітати Предстоятеля УПЦ МП митрополита Володимира із 75-річчям. Глава РПЦ в додачу до цього планує свою поїздку в Україну ще в квітні 2011 року, коли виповниться 25 років з дня Чорнобильської аварії. Коментуючи почастищення візитів Московського владика в Україну, прес-секретар Київського Патріархату єпископ Євстратій (Зоря), зокрема, сказав: «Патріарх Кирило прагне посилити свій вплив на Україну. Можливо, що він нині вважає, що чим частіше буде приїздити, тим впливовішим буде. Гадаю, що буде навпаки: часті гості набридають».

Біля святого джерела Антонія і Феодосія у вересні відкрито пам'ятник цим засновникам Києво-Печерської Лаври. Автор скульптур – Олег Пінчук. Бронзові скульптури створені відповідно до церковних канонів. Вони мають дещо витягнуті руки

і тримають їх перед собою, як на іконі. Шрифти на святках – давньоруський. Пам'ятник встановлено за огорожею монастиря, бо ж не прийнято ставити засновників їх на територіях обителів.

У Львові під опікою УПЦ МП відбувся установчий з'їзд «Міжнародного георгіївського союзу молоді». Зібрання проводилося напівпідпільно. В ньому взяла участь молодь з України, Росії, Молдови, Білорусі, Чехії. Учасники заходу наголосили, що основна мета їхньої організації – не політика, а моральне виховання молоді в дусі православ'я. До «Георгіївського союзу» ввійшло близько 30 тисяч молодих осіб, 60% яких – з України. «Неогеоргіївці» пообіцяли боротися із нацистською символікою, яка нібито є модною в Галичині.

Український народ переважно є православним. Так наголошує патріарх УПЦ КП Філарет. «Ми маємо понад тисячу років християнства на нашій землі, маємо свою державність. І все це є підставою для того, щоб бути Українській Церкві автокефальною. Більше того – українське православ'я в цілому посідає одне з перших місць за кількістю вірян серед усіх Помісних Церков. Якщо у Польщі, Чехії, Албанії є свої Помісні Православні Церкви, то незрозуміло чому Українська Церква не може бути Помісною? І ще один аргумент. Ми бачимо, що Росія використовує Московський Патріархат як інструмент впливу на Україну в своїх інтересах. А ми не хочемо, щоб Церква була інструментом закордонного впливу» (Експрес. – 29 липня- 5 серпня).

Коли при відзначенні Дня незалежності у Львові були названі лише дві Церкви, які сприяють національному відродженню і соціальному поступу України – Київського Патріархату і Греко-Католицька, то **архієпископ УПЦ МП Августин (до речі, білорус за національністю) вийшов із зали театру на знак протесту.** Але ж з уст промовця звучала істина. Тут можна пригадати слова владика, сказані ним в Москві: «Ми очікуємо кроків з боку Росії – як загін, що чекає команди кинути у бій. Я, як представник Української Православної Церкви, переконаний, що невизначеність засмоктує. Прийшов час діяти рішуче і називати всі речі своїми іменами... Ми стомилися. Нас єдине, що надихає, то це те, що ми віримо ще в Росію. Якщо Господь нас вирулить – вирулимо і ми» (www.interfax-religion.ru).

Різну кількість учасників хресного ходу вірян Церкви Київського Патріархату 28 липня до пам'ятника князю Володимирі дає преса – від 10 до 20 тисяч. Це при тому, що на день раніше проведена тут служба Московським патріархом Кирилом збирала десь лише 3 тисячі паломників. У це ще при тому, що приїзду вірян УПЦ КП всліяко перешкоджала міліція із вказівки влади. Так, в Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Тернопільській, Чернівецькій та ін. областях було здійснено тиск на перевізників. Їм відкрито заявляли, що якщо вони повезуть людей до Києва, то їх позбавлять ліцензій. Автоперевізники просто повертали гроші і відмовлялися перевозити. Автобуси, які вже їхали до Києва, зупиняла міліція і, влаштувавши техогляд на дорозі, тут же погрожує забрати у водіїв права, якщо вони не повернуться додому. Була проблема і з в'їздом в Київ. Автобуси під приводом відсутності в столиці місць для їх паркування зупиняли, не давали можливості в'їжджати в столицю. Паломникам приходилося вдаватися до різних форм протесту. Вказівки на такі дії були непоодинокі. «Хто давав такі вказівки – нам не зрозуміло, - зазначає єпископ Євстратій (УПЦ КП). – Єдине, що можна ствердити з цього приводу, що це були систематичні, а не поодинокі випадки. Не можуть у багатьох областях України правоохоронні органи діяти однаково за збігом, адже це не приватна структура. Правоохоронні органи не можуть діяти на власний розсуд, а тільки за наказами керівництва... Це є порушення двох основних

свобод громадян України, визначених в Конституції України: свободи совісті і свободи пересування. Громадяни мають право вільно здійснювати обряди, молитися, в тому числі й здійснювати хресні ходи. Нам ніхто це не забороняє» (Голос Православ'я. – №16).

Заходи Київського Патріархату з відзначення Дня хрещення Русі відбулися практично без міліцейського супроводу. Водночас патріарха Кирила в Одесі охороняли 4 тисячі міліцейських, в Дніпропетровську – також чотири, а в Києві – вже дві. І це все за рахунок державний, за рахунок податкоплатильщиків. Кому він потрібний, що його так треба охороняти? Тому одне з видань написало: «Найбільш відданими парафіянами патріарха Кирила виявилися міліціонери». На Володимирській гірці Патріарх Філарет сказав, що, згідно Євангелія, пастир виходить, а віці йдуть за ним. А тут пастир приїздив на броньованому авто під охороною міліції, а паству пропускали через металодетектори, і то в обмеженій кількості. Подеколи ту, яка автобусом супроводжувала Патріарха з міста в місто і горланила: «Кіріл!» (Голос Православ'я. – №16).

Під час візиту в Україну Кирила мали місце незрозумілі для багатьох події. Так, коли патріарх зустрівся з Президентом України, то на цю зустріч він не взяв із собою митрополита Володимира, хоч за дипломатичним етикетом як глава структури Московського Патріархату в Україні, як перший член Синоду РПЦ він мав би бути там присутній. Про що хотів говорити Патріарх з Президентом, що не хотів (і це з його наполягання так проходило) присутності при цьому митрополита Володимира? Тут лише догадуватися можна: говорилося про те, що владика не мав чути. А це можлива відставка останнього із-за стану здоров'я, питання його наступника, а чи ж обмеження тих прав на самостійність, які має УПЦ МП. Всі зауважили, що після зустрічі із Януковичем вже в Дніпропетровську Кирило був чимось невдоволений. Скоріше із-за невдоволеної амбітності (Голос Православ'я. – №16).

У зв'язку зі зміною влади в Україні, приходу до керівництва державою неукраїнців **звучать подеколи чутки, що Київський Патріархат на грані розвалу.** З цим можна було б дещо погодитися, якби ця Церква поставала на якійсь там інституційній основі. А оскільки ця Церква є духовним виразником саме духовності українства, то прихід до влади в Україні промосковсько орієнтованих ще більше зміцнить УПЦ КП, його авторитет в українському народі. Свідченням цього є саме масовість відзначення Дня хрещення Русі з участю в цьому Церкві Київського Патріархату. Можливо що знайдуться серед батюшок УПЦ КП такі, які, як і у Верховній Раді «тушки», чкурнуть до УПЦ МП, але вони в такий спосіб втечуть і від українства, якому обіцяли служити вірою і правдою. «Ми віримо, що Київський Патріархат підтримує народ, а не влада, - наголошує єпископ УПЦ КП Євстратій, - а тому зміна влади, зміна в політиці нам не зашкодить. Наша Церква була, є і буде» (Український Голос. – №16).

Один із речників Одеської єпархії УПЦ МП, владика якої митрополит Агафангел відомий своїми українофобськими настроями, у листі до В.Януковича запропонував йому ліквідувати розкол в православ'ї України за болгарським зразком. Відповідаючи на питання про наслідки такого коєння для УПЦ Київського Патріархату, якщо до нього раптом вдадуться, глава цієї Церкви Патріарх Філарет відповів: «У 2004 році в Болгарії видали закон, за яким в країні може існувати лише одна православна Церква. І уряд за допомогою поліції забрав усі храми у тих, хто не визнавав патріарха Максима, поставленого за комуністів, і

передав «офіційній» Церкві. Ось у Москві хотіли би, щоб Українська держава так само вчинила з нами. Але справа в тому, що в Болгарії Церква поділилася через ставлення до особи патріарха Максима, а в Україні ситуація інша. Тут маємо ставлення до підлеглості Московському патріарху і до розбудови в незвлежній державі своєї помісної Церкви. Тому болгарський досвід в Україні не може бути застосований, бо це лише приведе до суспільного розбрату. Невже державі це потрібно? Не потрібно. А тому думки того одеського священика – хоч це не його думки, а московські, підказані йому – це пуста маячня. Хоча й агресивна!» (Експрес. – 29 липня-5 серпня). До речі, зворотнього змісту звернення міг би подати В.Януковичу (а тим більше В.Ющенко свого часу) і якийсь священик із Київського Патріархату. Як відомо, так званий Харківський архієрейський собор УПЦ МП, який усунув від керівництва Церквою митрополита Філарета, пройшов з порушенням Статуту УПЦ МП, затвердженого в державних органах, бо ж проходив не за скликання і головування на ньому Предстоятеля Церкви, обраного пожиттєво, і до того ж нестатутно обравши Предстоятелем закордонного митрополита (митрополит Володимир тоді був на службі в Росії у Ставрополі). Відтак в українській державі, якщо користуватися логікою міркувань одесита, наявно ще більше підстав для скасування державної реєстрації УПЦ МП. Але Україна – не Болгарія. Церква УПЦ КП має всеукраїнську підтримку!

Оцінюючи візит патріарха Кирила в Україну, глава УПЦ КП Філарет сказав: «Його візит найперше політичний. Він приїхав налагоджувати зв'язки із владою, політиками та просувати політичну концепцію «русского мира». Також він хоче посилити свій вплив на УПЦ МП і не допустити, щоби там поширювалося бажання мати автокефалію. І ще він хотів би, щоби Київський Патріархат був розпорозшений та не мав у суспільстві впливу. Всі ці свої завдання він виконати не може. Тому що Україна — не Росія, і те, що він робить і говорить задля досягнення своєї мети, в Україні більшістю не сприймається» (Експрес. – 29 липня - 5 серпня).

Московська Церква страшить вірян УПЦ КП тим, що їх «Церква неканонічна». Тому дехто з них переходить або до УПЦ МП, або до УГКЦ. Коментуючи цю «страшилку», патріарх УПЦ КП зокрема сказав: «Саме поняття «канонічна-неканонічна» - не богословське. Маємо ставити питання так: Київський Патріархат – це Церква чи не Церква? Ми сповідуємо ті самі догмати й ту саму віру, що й усі православні Церкви, за тим самим чином звершуємо богослужіння, дотримуємося у своєму житті тих самих канонів і обрядів. Наші священики та єпископи рукоположені законно і мають апостольське наступництво. За всіма цими ознаками Київський Патріархат є Церквою. Єдине, чого ми не маємо, то це визнання нашої автокефалії. Але це не впливає на благодатність життя в Церкві! Російська Церква була не визнаною 141 рік – але жила і діяла. Коли Болгарська Церква відокремилася від Константинополя, то останній наклав анафему на всіх її єпископів та оголосив болгар розкольникими і навіть еретиками. І що? Через 75 років визнав і єпископів, і автокефалію, а всі анафemi та заборони забулися. Київський Патріархат має нині лише в Україні понад 4,5 тисяч громад, понад 3,5 тис. храмів, кілька десятків монастирів. Соціологічні дослідження, до речі, не нами проведені, засвідчують, що УПЦ КП має найбільшу кількість своїх прихильників в порівнянні із всіма конфесіями і Церквами – понад 30% населення України або понад 14 мільйонів людей.» (Експрес. – 29 липня- 5 серпня).

СВІТ ГРЕКО- І РИМО-КАТОЛИЦИЗМУ

Поблизу Марійського духовного центру, що в Зарваниці, протягом двох років планують збудувати готельний комплекс на 800 гостей. Проект реалізуватимуть австрійці. Тут будуть дво- та чотиризіркові готелі, тенісний корт, футбольне поле з підігрівом. Під проект вже виділено земельну ділянку.

Видруквано проект Податкового кодексу України для його всенародного обговорення. В пресі московсько-православної церкви з'явилися статті, в яких висловлюється невдоволення його статтею 35 із глави «Податковий контроль». Зокрема автори статей виступають проти введення в державному реєстрі фізичних осіб – платників податків особистої облікової картки, тобто ідентифікаційного номера. Їх не влаштовує і заміна цього номера особам, які з релігійних переконань відмовляються його брати, серією і номером паспорта. Мотивується це так: «Віруючим людям байдуже, яким чином формується цей самий номер. Головне, що будь-який номер підмінює дане при святому Хрещенні ім'я». Характерно, що жодна конфесія не бореться з ідентифікаційним кодом, жодна із православних церков, окрім Московського Православ'я. (Мир. – №28).

З нагоди року християнського покликання Івано-Франківська єпархія УГКЦ організувала **прощу молоді на Ясну Гору до Гошівського монастиря**, в якому знаходиться чудотворна ікона. В прощі взяло участь біля 460 осіб. Проща проходила під гаслом «Учителю благий, що мені робити, щоб успадкувати життя вічне». По дорозі люди в селах гостинно приймали молодих прочан, надавали їм ночліг (Нова Зоря. – №17).

В ірпайськекому місті Хайфі при храмі Різдва Пресвятої Богородиці з'явилася громада Української Греко-Католицької Церкви. У відкритті парафії УГКЦ на Святій Землі їй допомогла Мелькитська греко-католицька Церква, що діє під омофором Єрусалимського патріарха Георгія (Бакара). Основу громади складають трудові мігранти із України і Білорусі. Зацікавилися парафією також росіяни і російськомовні українці. Для них передбачена окрема літургія російською мовою. Настоятелем громади є словацький священик Ростислав Дворовий. Після служби віряни кожного разу залишаються в храмі для знайомства і бесід.

Окрім інших питань, **Патріарший Синод УГКЦ, що відбувся 2-7 вересня у Львові, приділив особливу увагу проблемам українських заробітчан.** В УГКЦ є різні Синоди – Патріарший, Постійний і Синод єпископів Києво-Галицького архієпископства. Патріаршим називають в Церкві Синод єпископів УГКЦ, який збирає всіх єпископів Церкви зі всього світу та розглядає глобальні проблеми. Засідання його проходять лише в закритій формі. В них беруть участь лише єпископи та їх помічники, які склали відповідні обітніці. Прес-секретар глави УГКЦ о. Ігор Яців зауважив: «В Італії, Греції, Португалії, Іспанії не сфоормована ще відповідна структура нашої Церкви. Єпископи мають вирішити, як допомогти нашим мігрантам за кордоном та їх рідним в Україні».

Відповідаючи на питання про секрет свого сторічного довголіття, отець Дмитро Блажейовський (УГКЦ) наголосив, що його рід є довголітнім. «Уже багато років я не вживаю хліба та борошняних виробів. Мій перший сніданок – тепла вода, а на вечерю п'ю кисле молоко. Старості я не відчуваю. Тепер важу 60 кілограмів, але це кістки важать. Одна людина мені тут сказала, що в Африці, де їдять людей, мене б ніхто не купив, бо їсти нічого. У мене ще багато планів і проєктів». У своїх інтерв'ю, що характерно, отець ніколи не посилається на Божу підтримку, а наголошує на

необхідності постійної праці. «Мій тато все нам, дітям, казав, коли ми хотіли відпочивати, що у гробі будемо відпочивати, а на цім світі треба працювати, бо це гріх – даром сидіти і даром їсти». «У мене ще багато планів і проєктів. Я сиджу при комп'ютері і пишу нову книжку, щоб люди мали що читати, як перестануть дивитися телевізю», - зазначає отець Дмитро. «Я не трачу надії, що як прийде старість (вона в 100 років до отця ще не прийшла!!! – РП), то ще може якось стану капіталістом, тоді буде за що видрукувати автобіографію та за що привезти мене до Янівського цвинтаря у Львові». Отець Блажейовський насамперед популяризує вишивання ікон та образів. Його колекція вишивок нараховує близько 350 ікон. При відвідинах Львова і при бажанні частину з них можна побачити в Музеї отця Дмитра Блажейовського за оперним театром.

ПРОТЕСТАНТИЗМ В УКРАЇНІ

В таборі «Юність» поблизу Маліна на Житомирщині 6-13 липня відбувся черговий XIII молодіжний з'їзд Церкви християн віри євангельської. Окрім української молоді в його роботі взяли участь гості із Білорусі, Литви, Польщі, США та інших країн. Гаслом форуму були слова з Послання апостола Павла до римлян «Бо я не соромлюся Євангелія». Важливим було те, що учасників з'їзду вітали не лише офіційні особи із держслужбовців чи керівництва Церкви, а й член синодальної комісії з питань молоді УПЦ КП о. Богдан. Старший єпископ ЦХВС України Михайло Паночко просив молодь не залишати слова девізу з'їзду на банері табору, а взяти їх у щодень свого життя (Вірую. – №7).

В Тернополі пройшов обласний конгрес Свідків Єгови «Зберігайте дружбу з Єговию!». У всеукраїнському списку конгресів, видрукуваному в часописі «Вартова башта» від 1 березня про нього не було заявлено. На україномовний конгрес тернопільських Свідків прибуло біля трьох тисяч делегатів з області. Вони із великим задоволенням зустріли повідомлення про видрук нових книг українською мовою (Іван Вішко).

Пастор Церкви християн-баптистів Олександр Турчинов, як відомо, є правою рукою лідера опозиції Юлії Тимошенко. Він був першим віце-прем'єром у її уряді. Служби синьо-білих нині шукають можливі факти компрометації Турчинова, а відтак і Юлії Тимошенко. Була спроба навіть проникнення у помешкання Турчинова в Києві, у відповідь на яке він сам прийшов у СБУ. Політолог Віктор Небоженко відзначає: «Зрозуміло, що коли Турчинова арештують, то це буде великим ударом і по Тимошенко. Адже Турчинов контролював партію значно більшою мірою, ніж саама Тимошенко» (Сьогодні. – 26 серпня).

ХАРИЗМАТИ УКРАЇНИ

Банки вимагають від вірян «Посольства Божого» повернути взяті в них кредити, погрожуючи забрати житло, яке знаходиться під заставою. Киянин Геннадій Кучерявський розповідає: « На нас постійно тисли. Пастор Сандей проповідував: «Я – друг Бога. І якщо в Україні є два праведники, то я – один із них. Вірте мені й робіть, що я кажу. У кого є квартира? Підніміть руки». Більшість піднімають. «І ви жалієтесь, що їсте

сухари?» Людей примушував брати кредити під заставу квартир і вкладати у бізнес церковних підприємців. Якщо не вкладеш – ти ледачий раб. Анафема тобі!. Люди підкорялися».

Пастор Сандей закликав вкладати гроші в «Ліоне Банк» та «Кінгз Кепітал». Обидві установи згодом закрили. Їхні керівники під слідством. Запевняють, що переказували гроші на рахунки, які їм давав пастор. Дружина пастора Абоседе Аделаджа закликала вкладати гроші в бізнес Жанни Кисіль. Та пропонувала 8-10% на місяць, хоч сама могла взяти кредит в банку за вдесятеро нижчою ставкою. За свідченням потерпілих - вірян церкви «Посольство Боже» - з 2007 року в них видурили 5,7 млн гривень. Заяви зі звинуваченнями Сандея у можливому доведенні їх до самгубства написали 15 колишніх вірян Церкви.

Окрім махлярства в особливо завеликих розмірах» нігерійському пасторові Сандею Аделаджи висунуте більш серйозне звинувачення – створення злочинної організації. За це йому вже світить 12 років ув'язнення. Суд відбудеться лише взимку. Багато потерпілих бажають ознайомитися із матеріалами справи.

Аделаджа останнім часом уникає будь-яких контактів з представниками преси, мало з'являється на людях. Незважаючи на видимі факти шахрайства з боку пастора щодо вірян «Посольства Божого», Олена Давидюк з офісу Церкви коментує: «Это явная ложь, провокация. Если вы пойдете на поводу у этих людей, это может плохо для вас закончиться. Пастор Сандей – святой человек».

МУСУЛЬМАНИ В УКРАЇНІ

Президент України змінив склад Ради представників кримсько-татарського народу, включивши до нього представників різних самоорганізованих організацій кримських татар, чим прирівняв виборний орган народу із його самохватами. Курултай кримськотатарського народу 29 серпня прийняв ухвалу незгоди з таким рішенням В. Януковича. Якщо Меджлис кримських татар є виборним органом цього народу, то багато осіб з інших інституцій, включених Президентом до списку, є просто амбітними самовисуваннями, а відтак з ними представники Меджлису відмовляються працювати. Це підтримав і муфтії мусульман Криму Еміралі Аблаєв, якого Президент також включив до складу Ради представників (Голос Крима. – №36).

Шевченківський районний суд міста Києва розглядає питання правомірності використання новою ісламською спільнотою Духовним Управлінням мусульман України «Умма» такої своєї назви. Очоловане шейхом Ахмедом Тамімом духовне Управління мусульман України вважає, що йому належить авторство слів назви своєї релігійної спільноти і ними не мають права користуватися ніякі інші мусульманські організації.

У Відділенні релігієзнавства ІФ НАН України під керівництвом доктора філософських наук А.Арістової завершена робота над плановою темою «Природа мусульманського максималізму і прогнози його вияви на українських теренах». За наслідками дослідження підготовлена до друку колективна монографія. До цього було видрукувано науковий збірник «Іслам в його проблемах і трансформація» (К., 2010. – 198 с.).

Соборна мечеть в Сімферополі має бути збудованою. Ці слова належать В.Януковичу. На його питання до голови уряду Автономії, а чи ж є якісь проблеми з її побудовою, той

відповів, що немає. А між тим всупереч своїй обіцянці виконати рішення Господарського суду про необхідність виконання в повному обсязі вимог ДУМК щодо побудови мечеті на вулиці Ялтинській, 22, мерія міста подала апеляційну скаргу. Зрозуміло, що це знову відтягне початок будівництва, а там, дивись, знову поміняють місце її будівництва.

Оскільки голова Ради представників духовних управлінь і центрів мусульман України муфтії ДУМК Емірالی Абласв знаходиться переважно в Криму, то за його пропозицією обрано йому заступника. Ним став муфтії ДУМУ «Умма» Саїд Ісмаїлов. Він буде представляти інституцію в столиці.

В Раді представників духовних управлінь і центрів мусульман України із певним застереженням ставляться до перекладу Корану українською мовою острозького аспіранта. Рада висловила побажання зустрітися з ним. Водночас Рада вважає, що в перекладі Корану мають брати участь не лише філологи, а й фахівці у сфері шаріату, які мають відповідну кваліфікацію для перекладу надто непростого сакрального тексту Корану (Арраїд. – №7-8).

Реагуючи на провокаційну заяву щодо спалення Коранів, глава ДУМУ шейх Ахмед Тамім наголосив: «Такий вчинок, як публічне спалення примірників Корану, можуть коїти лише екстремісти, як ті, що влаштували теракт 11 вересня. Мусульмани загалом можуть це розцінити як образу нашої релігії. Це може послужити приводом, щоб люди від обурення ще більше поповнювали деструктивні секти. Мусульмани визнають всі Небесні писання, а також обов'язок дотримуватися останнього Писання, яке послане останньому Божому Посланцю. Пророк Мухаммед сказав, що всі Пророки – брати і релігія у них одна, але Закони Божі були дані різні кожному із Посланців Бога» (Газета по-київски. – №170).

Не так давно, як пише газета «Киевские вести» (№81), в Україну прибули депортовані із Набережних Човнів татарські сепаратисти. Вони піддають вслякій критиці голову Всеукраїнського татарського центру «Туган тел», одного з лідерів українських мусульман Канафію Хуснатдінова. Його звинувачують в тому, що він відмовляється від фінансування татарського «джихаду» і видруку на сторінках редагованих ним часописів дописів депортованих. Перепадає йому і за те, що нещодавно він був нагороджений владою Російської Федерації орденом «Дружба».

На питання: чому знана співачка Джамала змінила своє ім'я, вона відповіла так: «Це сталося спонтанно. Як на мене, в імені Джамала є все: Схід, сила, класика, джаз, соул, етно... А Сусана – таке солоденьке... Джамала – це також ім'я, що входить у 99 священних імен Аллаха і арабською означає «прекрасний».

НАЦІОНАЛЬНІ РЕЛІГІЇ

Відповідаючи на питання газети «День» (№30) про те, як довго він йшов до Бога, Левко Лук'яненко казав: «Коли я сидів за ґратами, мав багато часу обдумати проблему віри і дійшов до висновку, що існує Творець Всесвіту. Але ці розмірковування не зробили мене таким собі ортодоксальним християнином. Я, скажімо, вважаю, що Ісус Христос був одним із посвячених, великою людиною. І що далі, то все більше і більше схиляюся до рідної національної віри. Я думаю, що духовне майбутнє української нації – у поверненні духовних прапорів наших пращурів. Там, у глибинах національного

духу, маємо шукати втіху й заспокоєння для душі. Переконали: віра в себе і свою духовність зробить Україну великою державою, а українців – людьми гордими, із почуттям власної гідності. Це будуть великі сини великої нації». Характерно, що сидіння за ґратами зробило рідновером і Василя Стуса.

25 липня біля села Липки на Броварщині, що біля Києва, пройшов фестиваль слов'янського бойового мистецтва «Перунів полк». Захід організували: Міжнародний центр слов'янської ведичної культури, Міжнародна федерація слов'янського рагборства та молодіжне об'єднання «Характерне козацтво». На конях роз'їздили байкери, відповідно оздоблений віз часів Київської Русі приваблював погляди присутніх. В центрі стояла статуя Перуна. Проводили служіння волхви. Вони розповідали про сутність слов'янського світогляду. Чоловіки більше цікавилися слов'янським бойовим мистецтвом.

В Кам'янець-подільському історичному музеї з'явився язичницький ідол. Його знайшли в лісі біля села Пижівка. Це – триметрова статуя із відбитою головою. Вважають, що в лісі була початкова «прописка» ідола, бо поруч не виявили ані культових поховань, ані залишків язичницьких храмів. Науковці припускають, що ідола витесали у давньослов'янський період дець в 2-5 століттях.

Міжнародний день корінних народів в цьому році відзначався в Судаку. Кожна національна спільнота на Круглому столі висловила свої міркування щодо свого буття. Як пише газета «Къырым къарайлар» (№9), « для кримських караїмів участь в таких заходах дає зайву можливість нагадати про себе, розповісти про свої проблеми і заручитися підтримкою однодумців... Нині в Криму між представниками національних організацій кримських караїмів, кримчаків і кримських татар існує різноманіття форм співпраці у різних сферах культурної діяльності. На жаль, подібні факти співпраці обмежуються можливостями самих національних спільнот і громад, які існують частіше завдяки ентузіазму їх представників. При цьому слід враховувати незначну кількість кримських караїмів і кримчаків, що впливає безпосередньо на ефективність діяльності національно-культурних товариств цих народів... Останнім часом маємо все більше випадків поширення в засобах масової інформації, друкованих виданнях й інтернет-ресурсі суб'єктивних, часто й просто неправдивих поглядів на питання етногенезу, релігії, побуту кримських караїмів та ін. Потім така інформація, свідомо чи ні, підхоплюється авторами посібників, підручників, путівників, що, зрештою, виливається у спотворення історичних фактів». Відтак Асоціація кримських караїмів засвідчує, що правдиву інформацію про цей народ, його релігію і культуру можна знайти на сайтах karai.crimea.ua або kale.at.ua

В селі Рашківка на Тернопільї відбулося свято вшанування бога Перуна. Зі всієї України з'їхалися сюди послідовники рідноверства. На кожному знак Алатира – фігура у вигляді восьмигранної червоної квітки, що символізує око Всесвіту, могутність і невмирущість творчої сили життя. У Рашківцях знаходиться духовний центр «Родове вогнище». Недалеко – священна гора Богит, на якій свого часу стояв добре відомий Збруцький ідол – Святовид. Збереглося тут і капище з 8-ми жертковими ямами. Під час свята відбувалося при активній участі всіх вшанування Перуна. Чоловіки змагалися за «Меч Перуна». Жерці по колу запаловали вісім вогнів, що символізували Всесвіт. Традиційним був «Козацький бій». Були ще «козацькі перетяги» і «козацький чуб». Всі ці ігри розвивають спритність, витривалість, координацію рухів, рівновагу. Після Дня Перуна наступного дня був день його дружини Перунихи.

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ

В'єтнамська громада існує в Харкові порівняно давно і нараховує понад три тисячі осіб.

Це – офіційно, а неофіційно вона становить не менше 50 тисяч. Колонія якось невпинно зростає. То ж прийшлося будувати тут буддійську пагоду. Щоб не було конфлікту, то директор «Гідромодулю» за допомогою православного священника вирішив збудувати храм і для цієї конфесії.

Дніпропетровська місія Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів приділяє багато уваги співпраці із міським Центром з реінтеграції безпритульних громадян. Зокрема їм надана допомога теплими речами і постільною білизною. Гуманітарна служба Церкви подарувала Центру дезінфекційну камеру. При її допомозі відбулася заміна опалювального обладнання будівлі, бо ж старе призводило до великих витрат газу, а відтак і значних коштів на його оплату (Ліягона. – №7).

Єпископ Собору незалежних євангельських церков України, **пастор Церкви «Нове життя» в Києві Анатолій Каложний наголосив, що День незалежності України – один із найшасливіших днів в його житті,** бо ж 15 років він служив Богу в комуністичній країні. «День незалежності офіційно відкрив для Церков можливість активно впливати на суспільство. Так, за останні 19 років тільки в Україні було створено більше церков, ніж у всій Східній Європі. Хіба це не показник? Буваючи на різних міжнародних і європейських конференціях, я чув здивування і слова, що Україна – це феномен в Європі. В той час, коли в Європі кількість євангельських церков падає, Україна - одна з небагатьох країн, де надто активно церкви ростуть і множаться» (Християнський мир. – №23-24).

Єпископ Об'єднаної Євангельської Церкви «Живого Бога» Сергій Баллок розглядає День незалежності як велике свято всього українського народу. Він впевнений в тому, що це є День, коли Бог дав українському народу свободу, а коли Бог дає свободу, то він дає її з певною метою. «Я вірю, як це написано в Писанні, що кожному народу Бог дав час, терміни, так і Україні даний час і терміни, щоб її народ шукав Бога. Я завжди молюся, щоб Україна виконала дане їй Богом призначення. Я вірю у велике майбуття України. Це велика честь бути громадянином цієї країни і розуміти Богом визначену для неї місію в глобальному масштабі» (Християнський мир. – №23-24).

7-21 серпня в новозбудованому Київському храмі Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів були дні відкритих дверей. Всі бажаючі мали можливість оглянути храм, почути розповідь членів Церкви про призначення кожної його кімнати. Потім храм стане закритим приміщенням. До нього можуть приходити за спеціальними рекомендаціями тільки члени Церкви з метою здійснення там священних обрядів євангелія Ісуса Христа. Після освячення храму в ньому можна бути лише в білому одязі, що символізує духовну і фізичну чистоту, а також відокремлення від світу світських речей. В храмі є декілька обрядових кімнат, христильня. Київський храм є першим у Східній Європі і 11-м на Європейському континенті. Він служитиме близько 31-й тисячі членів Церкви, які живуть в 9-ти країнах. Розмір храмових кімнат 50 кв. м., а храмової території, на якій ще розміщено готель на 60 осіб і Дім зібрань – 2000 кв.м. На верхівці шпильо храму, який сягає висоти 42 м., стоїть позолочена статуя ангела Моронія, який сповіщає про відродження вчення Ісуса Христа.

РЕЛІГІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

РЕЛІГІЯ І СВІТ

Пастор харизматичної Церкви миру Террі Джон із невеличкого містечка Гейнсвілл американського штату Флорида збирався відзначити річницю 11 вересня – день теракту у Нью-Йорку — спаленням понад 200 примірників Корану. Позуючи на тлі плакату «Міжнародний день спалення Корану», Джонсон закликав християнський світ «показати ісламістам, що ми встали з колін і більше не будемо під контролем їхніх погроз». Хоч пастор і знайшов прихильників свого заклику не тільки в США, бо ж і в деяких інших країнах роздавали Коран для його спалення, проте з осудом Джонсона виступили найрізноманітніші конфесії, лідери християнських держав і християнських спільнот, міжнародні організації тощо. По мусульманських країнах прокотилися акції протесту, ісламські радикали поширили заклики «вбивати кожного християнина, який трапиться на їх шляху». «Обов'язок всіх нас, мусульман, реагувати. Коли священний Коран спалюють у всіх на очах, нам не залишається нічого іншого, крім як вбивати всіх американців, хоч би де вони не перебували», - заявив імам Мохаммад Мухтар, один із

кандидатів на афганських виборах. Інтерпол оголосив про режим бойової готовності у зв'язку з підвищеною терористичною загрозою. Президент США Барак Обама порадив пасторові «слухати кращих ангелів» і додав, що акція спалення допоможе «Аль-Каїді» залучити до своїх лав ще більше новобранців. Міністр оборони США Роберт Гейтс телефонним дзвінком вимагав від Джонсона відмовитися від акції, яка поставить під загрозу життя

американських солдат в Афганістані та Пакистані. Із закликом відмовитися від акції спалення виступив Папа Римський, генеральний секретар ООН, Ліга арабських країн та ін. Характерно, що в США відсутні закони, які б призупинили провокатора, який розіслав весь мусульманський світ. Правда, попіарившись, пастор дав «задній хід», бо ж нібито організатори будівництва мечеті біля місця зруйнованих «близнюків» у Нью-Йорку погодилися збудувати її в іншому місці. Коли з'ясувалося, що такої згоди немає, то Джонсон тут же заявив, що він вирішив лише відтермінувати свою акцію. І хоча Джонсон, насолодившись чималою порцією слави, від свого блюзнірського наміру відмовився, Коран того дня в Америці таки спалили два пастори в штаті Теннесі, назвавши при цьому іслам «п'єрелігією». Під час акції протесту проти ісламу в Нью-Йорку протестанти

рвали Коран. Заклики Обама, який наголошував, що в той вересневий день нас атакувала не ісламська релігія, а «Аль-Каїда» - купка негідників від ісламу, що США «ніколи не вели і не вестимуть війну з ісламом», як бачимо, не на всіх подіяли.

Хто є Террі Джонсон, який мав намір спровокувати новий конфлікт християн і мусульман? Хоч називає він себе доктором наук, але в Каліфорнійській вищій школі богослов'я наголошують, що він у них ніколи не навчався, а отримав у 1993 році лише почесний ступінь доктора богослов'я. Кількість парафіян заснованої в 1985 році Церкви «Всесвітній інформаційний центр «Голуб», яку очолює Джонсон, становить десь біля 50 осіб. Пастор налаштований на конфесійне протистояння. В одному із своїх інтерв'ю він заявив, що «іудаїзм, буддизм та індуїзм – від диявола». Багато одновірців не бажають мати з ним щось спільне «з особистих причин». Навіть власна дочка залишила його нинішню Церкву, назвавши її сектою. Джонсон також керує Академією «Голуб». Її учням заборонені будь-які контакти поза академією, в тому числі й візити до них родичів, телефонні дзвінки їм (за винятком двох подій – весілля і похорони). Джонсон є засновником фірми, яка продає меблі. Справжнім мотивом «Міжнародного дня спалення Корану» для Джонсона було самопалення і гроші. В такий спосіб він прорекламував свою книгу «Іслам – це від диявола». Спаленням Корану Джонсон, як він заявив, «ми повинні зробити яскраве послання до радикальних ісламістів». Його син Люк Джонсон-молодший, підтримуючи батька, також заявляє: «Ми хочемо протистояти релігії, яка, як ми вважаємо, веде людей до пекла».

В Ефіопії знайдено одну із найстаріших християнських книг – Євангеліє від Гарими. Воно назване так на честь константинопольського монаха Авве Гарими. Експерти припускають, що це найстаріша книга (494 року н.н.) з оригінальними сторінками з козячої шкіри та ще й з кольоровими ілюстраціями.

Патріарх Кирило постав в Україні пропагандистом свободолюбної Чечні. Справа в тому, що його мантия за поєднанням кольорів (зелене, біле й червоне) як дві краплі води нагадувала прапор Республіки Ічкерія років президента Джохара Дудаєва. Дудаївський варіант прапора до цього часу використовується чеченськими бойовиками, які не змирилися із загарбницькою «рукою Кремля». Враховуючи «особливе ставлення» Москви до чеченських борців за незалежність, поєднання кольорів на патріаршій мантиї виглядає дещо дивним.

Виступаючи в мормонському університеті перед 12-тисячною аудиторією студентів і викладачів Університету імені Бригама Янга в Прово, кардинал Джордж – архієпископ Чикаго і президент Конференції католицьких єпископів США наголосив, що католики і святі останніх днів повинні разом стати на захист релігійної свободи у США. «Коли уряд не здатний захистити совість його громадян, ця відповідальність лягає на плечі конфесій, у першу чергу тих, які сповідують Євангелію Ісуса Христа, щоб стати захисниками людської свободи... Релігійну свободу не можна звести лише до свободи поклоніння або до свободи совісті окремої людини. Релігійна свобода означає, що релігійні угруповання, так само, як і кожний віруючий, мають право впливати на громадську думку». Кардинал висловив свою вдячність за те, що

«католики і святі останніх днів вбачають одне в одному гідних довіри партнерів у захисті спільних моральних принципів».

Організація «Атеїсти Флориди» судиться з містом Лейкленд, засідання міської ради якого починається з молитви із згадкою при цьому ім'я Ісуса Христа. Флоридський позив – це не перша спроба атеїстів добитися заборони молитви перед початком офіційних заходів, що суперечить Конституції США. Свого часу Лейклендський суд визнав можливим молитву, але якщо вона «придатна для всіх віросповідань». Атеїсти твердять, що це рішення не виконується. «Молитва в Лейкленді – християнська. Вона повністю виключає інші релігійні і нерелігійні погляди. Атеїсти скаржаться, що вони відчувають незручності, не встаючи разом зі всіма на молитву і випускаючи слова «перед Богом» у клятві (Христинський мир.- 19 липня)

В європейських університетах сьогодні поширена тенденція відмови від викладання теології на користь більш загальної навчальної дисципліни – релігієзнавства. Цю проблему, зокрема, влітку обговорювали представники факультетів теології і церковних богословських інститутів Європи в австрійському місті Грац. Відмова європейських університетів від викладання теології зокрема викликала зменшення кількості студентів нею зацікавлених, а також відображає релігійний плюралізм континенту. Так заявили учасники конференції у своєму підсумковому документі. Рішення про закриття богословських факультетів і кафедр викликано також складним фінансовим станом багатьох університетів. Учасники конференції вважають, що теологія і релігієзнавство мають бути взаємодоповнювальними дисциплінами. Вони пропонують університетам створити факультети, де викладалися обидві ці навчальні дисципліни. Цікавим є те, що в роботі заходу брали участь католицький єпископ Майнца кардинал Карл Леманн і австрійський лютеранський єпископ Міхаель Бункер, який є генсеком Об'єднання протестантських церков Європи.

Виставка ікон XI-XIX століть під назвою «Слава України» з вересня експонується в різних містах США. Попервах її відкрили в Музеї біблійного мистецтва у Нью-Йорку. До виставки надійшли ікони із Києво-Печерського заповідника і львівського Національного музею ім. Андрея Шептицького. Всі представлені полотна мають значну культурно-мистецьку вартість. Тут є ікона Божої Матері Одигітрії з околиць Львова 1370 року, ікона Собору всіх святих Печерської Лаври кінця XVIII століття та ін. Після Нью-Йорку виставка переміститься до Вашингтону, а потім – до мистецького музею в Омазі (Небраска). Це вже буде травень 2011 року.

Згідно опитувань дослідницької групи «Вагна», кожний 8-й американець є колишнім християнином. Більшість з тих, хто назвав себе колишнім християнином, були хрещені в дитинстві в протестантизм чи католицизм, а з часом стали агностиками, атеїстами або ж взагалі змінили свою конфесійну належність. 3% опитаних призналися, що в дитинстві були атеїстами чи представниками інших релігій, а тепер є свідомими християнами. Мотивами прийняття християнства було: «проходження через складні життєві обставини», «поява з роками іншого погляду на життя». «бажання пов'язати себе з церквою і зростати духовно», «навернення до Христа». «бажання краще пізнати Біблію» тощо. 68% респондентів поміняли віру у віці до 30 років. Дослідження показало, що 23% опитаних перейшли із католицизму в протестантизм, а 12% перейшли від однієї протестантської традиції до іншої. Під час дослідження було опитано 2004 американці (Християнський мир. – №23-24).

В Китаї спостерігається небачене зростання християнства. Китайські церкви переповнені. Серед їх парафіян можна зустріти представників різних прощарків

населення. Тут все більше освічених і заможних людей стають християнами. Якщо в 70-х роках м.ст. християн в країні було десь один мільйон, то нині вже більше 130 мільйонів. З них 23 мільйони – офіційні. Більшість китайських християн – протестанти. Католиків у 4 рази менше (десь 5 млн з офіційних). Християнських храмів в Китаї біля 55 тисяч. Серед китайських християн домінують жінки (біля 70%). Влада країни прагне не притиснути церкву до тих пір, поки не зіткнеться із відкритим викликом своїм інтересам. Китай має нині найбільш зростаючу у світі економіку, а відтак розуміє важливість гармонії в суспільстві. Керівництво країни усвідомлює, якою важливою є релігія у розвитку гармонійних взаємовідносин у суспільстві. В той час як християнство вмирає на Заході, воно має місце духовного пробудження в країнах третього світу, зокрема в Китаї та Індії.

Британські атеїсти з Національної федерації атеїстичних, гуманістичних і світських асоціацій студентів **мають намір в цьому навчальному році провести кампанію із заснування мережі своїх представництв в школах країни.** Як заявив один із засновників федерації Хлоя Кліффорд-Фріт, атеїсти бояться, що християнські доктрини матимуть сильний вплив на підлітків. «Вони не повинні вірити в наївну теорію створення світу, запропоновану християнством». Першою акцією атеїстів стане проведення літніх шкільних таборів, альтернативних традиційним християнським. Учасники кампанії збираються переконувати школярів в тому, щоб вони ігнорували все, чому їх вчать в школі на уроках релігії, і щоб вони відмовлялися від спільних молитов.

Свої відносини з іншими православними Церквами і з Церквою католицькою Московський Патріархат прагне вибудувати, користуючись поняттям «канонічна територія». Проте, як слушно зауважує російський фахівець з канонічного права Павло Парфентьев, поняття «канонічна територія» в тому значенні, яке вкладають в цей термін православні, відсутнє в стародавній канонічній традиції і з'явилося зовсім недавно – коли православна сторона стала використовувати цей термін для обґрунтування своїх домагань і недопущення більш сильного католицизму на свої терени. Свого часу кардинал Вальтер Каспер справедливо піддав критиці богословський підхід, який стоїть за цим терміном, вказавши на те, що він граничить з «еклезіологічною ерессю». «Насправді, канонічне ділення на «території» може існувати лише всередині певної Церкви, але аж ніяк не між церквами, що не перебувають у повному спілкуванні, - а відтак безглуздо говорити про посягання на чужу канонічну територію. Погоджувати свої пастирські подорожі повинні один з одним лише єпископи однієї і тієї ж Церкви. Католицькі ж церковні структури не мають нічого спільного із структурою православних Церков, а тому просити дозволу один у одного на відвідини тієї або іншої країни немає абсолютно жодної необхідності», - вважає П.Парфентьев. Якщо слідувати логіці міркувань московсько-православного патріарха, то він порушив правило «канонічної території», коли приїздив в Україну, не одержавши дозвіл на те від Української греко-католицької Церкви, Церкви Київського Патріархату та УАПЦ, їдучи на чужу, як для нього територію. Бо ж його канонічна територія – це Російська Федерація. Чогось так вільно не поводить себе Папа Римський, а мав би, бо ж у нього в Україні є дві Церкви його підпорядкування – УГКЦ та РКЦУ.

Американці в своїй більшості обурені словами свого Президента, що він не буде перешкоджати будівництву Ісламського культурного центру за 200 метрів від місця трагедії 11 вересня. «Це - приватна територія, – сказав він, - і ми не можемо заборонити будувати там молитовний дім. Це право гарантоване всім і кожному «Біллем про права». Наша прихильність до релігійної свободи має бути непорушною». Заперечуючи

Обамі, якийсь Сінді Олмстед сказав: «А як щодо звичайного такту? Якщо вони сповідують релігію, яка проти насилля, то чому б їм не сказати: «В цьому місці відбулися жахливі події, що пов'язані з нашою релігією. Тому ми не будемо сіяти сіль на рану і будувати мечеть саме тут. Ми знайдемо місце, в якому вона не буде викликати роздратування». Естер Бернс до цього додає: «Біда в тому, що ісламісти сприймуть силу нашого закону і рівність для всіх як вияв слабкості влади. Шкода, але не всі мусульмани мають добрі наміри і думають однаково. Для багатьох ця мечеть буде «пам'ятником перемоги над великим Шайтаном» - Америкою».

КАТОЛИЦИЗМ

Найвний був намір арештувати Папу Римського під час його візиту до Великобританії за приховування випадків педофільї серед католицьких священників. Більше 10 тисяч британців підписали петицію з вимогою взагалі ліквідувати візит, який обійдеться платникам податків у 15 млн фунтів (=22,5 млн доларів). Британські юристи відшукують можливість «обійти» імунітет, яким Папа користується як глава держави Ватикан для можливості його арешту. Зрештою, стало відомо про підготовку вбивства Папи під час його візиту до Британії.

Влада Ватикану запровадила для туристів заборону на носіння занадто відкритого літнього одягу на своїй території. Раніше така заборона стосувалася лише відвідувачів храму Св. Петра. Охоронці Ватикану біля воріт держави-анклаву будуть затримувати тих, хто нехтує цим законом.

Папі Римському нічого просити дозвіл у митрополита УПЦ МП відвідати Україну, бо ж нібито вона є канонічною територією Церкви Московського Патріархату. Україна в такий спосіб є також канонічною територією і Греко-Католицької Церкви. А відтак **Папа, їдучи в Україну, їде до своїх вірян, до Церкви, главою якої він є.** Характерно, що такий висновок зробив російський церковний історик, фахівець з канонічного права Павло Парфентьев. За логікою речей тоді й Кирилу не можна в'їздити в Україну без погодження цього з главою УГУЦ кардиналом Гузаром.

Президент Префектури економічних справ Святого престолу архієпископ Велазіо де Паоліс оприлюднив звіт за 2009 рік, згідно якого доходи Святого престолу склали 250182364 євро, а видатки – 254284520 євро. Відтак дефіцит бюджету 2009 року становить 4,1 млн євро. Поняття «Святий престол» включає в себе всі дікастерії Римської курії, дипломатичні представництва у всьому світі, а також радіо, телебачення й інші медіа-ресурси Ватикану. Кількість співробітників Святого престолу – 2762 особи, з яких 766 – клірики, 344 – монахи і 1652 – миряни. У міста-державі 1891 співробітників, з яких 38 – монахи, 27 – монахині, 1543 – миряни і 283 мирянки. В 2009 році значні суми витрат пішли на оновлення всієї телекомунікаційної системи і реставрацію культурних пам'яток. Фінансовий звіт не включає в себе щорічний збір пожертв «Петрів грош», які знаходяться в особистому розпорядженні Папи. Він їх

до

направляє бідним католицьким спархіям, на благодійницькі проекти. В 2009 році «Петрів грош» зібрав понад 82,5 млн доларів. Це на 7 млн більше, ніж в 2008 році.

16-19 вересня Папа Римський з апостольським візитом перебував у Великобританії.

Окрім Лондона, він відвідав англійський Ковентрі і шотландський Глазго. Мав зустріч з королевою Єлизаветою II, яка, як відомо, є главою Англійської Церкви, у її шотландській резиденції – палаці Холіруд в Едінбурзі. Це був перший візит понтифіка за останні 28 років до Англії. До візиту Папи із Ватиканських музеїв привезли до британської столиці для виставки створені Рафаелем для Сикстинської капели чотири гобелени. Мали місце й акції протесту.

Зокрема, прибічники висвячення жінок у священники в Католицькій Церкві напередодні візиту розмістили на 10 лондонських автобусах свої гасла, зокрема заклик: «Папа Бенедикт, висвяти жінок зараз!».

Влада Великобританії прийняла скандальне за своєю суттю рішення. Ті, хто забажає взяти участь в папських богослужіннях під час його апостольського відвідання країни, вимушені були купляти «білети» вартістю 10 фунтів. Це перший подібний випадок в історії папських подорожей. Католицька Церква, не маючи важелів впливу на таке скандальне рішення влади Об'єднаного Королівства і не бажаючи й далі загострювати й без того непрості відносини з Великобританією, не добивалася його відміни і не прагнула якось коментувати. Були навіть наміри скасувати візит Папи до Великобританії. Потім Церква закупила певну кількість «білетів» і роздавала їх малозабезпеченим.

На пляжах Адриатики з'явилися надувні каплиці, в яких віруючі можуть молитися. Розмір їх – 35х35 метрів. Служби в них не проводяться. Вони призначені винятково для молитов і зустрічей парафіян. Окрім того, молоді католики ходять пляжами й пропонують поговорити про віру й взяти участь в акції «Світло вночі».

26 серпня відзначили 100-річчя з дня народження Матері Терези

– блаженної Терези Калькутської. З цієї нагоди в Індії пустили спеціальний поїзд, вагони якого були забарвлені у біло-блакитні кольори, щоб нагадати про білі бавовняні сари з блакитними смужками, які носять місіонери милосердя католицького монашого чину, заснованого Матір'ю Терезою. У вагонах поїзда розміщені Заповіді Матері Терези із 8 пунктів. Ось вони: 1. Люди дійсно є непослідовними і егоїстичними. – І все ж, любіть їх! 2. Якщо ти робиш добро, люди звинуватять тебе в потаємній корисливості і себелюбстві. – І все ж, твори добро! 3. Якщо тебе супроводжує успіх, то знай, що ти наживаєш уявних і справжніх ворогів. – І все ж, добивайся успіху! 4. Добро, зроблене тобою, завтра ж забудь. – І все ж, твори добро! 5. Щирість і відкритість зробить тебе вразливим. – І все ж, будь щирим і відкритим! 6. Те, що ти будував роками, може зруйнуватися в одну мить. – І все ж, будуй! 7. Люди потребують допомоги, але ж вони стануть дорікати тобі за неї. – І все ж, допомагай! 8. Віддай світу найкраще, що маєш, і натомість одержиш жорсткий удар. – І все ж, віддай світу найкраще, що в тебе є!

ПРОТЕСТАНТИЗМ

Церква Християн віри євангельської Дагестану має свій реабілітаційний центр, в якому оздоровлюватимуться бажачі не лише з цієї автономії, своє християнське кафе, християнську загальноосвітню середню школу та інше. Велика заслуга в наявності цього припадає на пастора церкви «Осана», єпископа Північнокавказького регіону ЦХВС Артура Сулейманова. Він був успішним проповідником. Його церква мала свої філіали у всіх містах Дагестану. І ось його не стало. Невідомий вбив його в машині біля будівлі Церкви. В краї активно розгортається рух ваххабітів. Вважають, що саме їх представник стріляв у Сулейманова (Камень Краеугольный. – №7).

В Хімках під Москвою розгорівся конфлікт між рухом «На захист Хімкінського лісу» і генеральним директором компанії підрядчика. Конфлікт набирає конфесійного характеру. Справа в тому, що директор компанії Олександр Семченко є єпископом Церкви євангельських християн баптистів. Уже вирубано 2 га лісу. Зустріч активістів руху із Семченком завершилася нічим. (Радонез. – №7).

Рада Євангельських церков Німеччини утворила спеціальну комісію для проведення досліджень тексту Біблії реформатора церкви Мартіна Лютера. Комісія, до якої входять екзегети, богослови і священники, має провести текстологічну перевірку тексту Священного Писання Лютера і реконструювати достовірний текст.

Пастора махачкалинської громади «Осанна» Артура Сулейманова могли вбити незадоволені його місіонерською діяльністю. Так вважає глава російських п'ятидесятників Сергій Ряховський. «Але християн не можна залякати вбивствами, – наголошує єпископ. – Для християн смерть завжди почесна». Вбивству пастора передували публікації в місцевій пресі, в яких звучав заклик використати щось для призиупинення діяльності «не в меру розгулявшогося» пастора, який повертає в християнство «неутверджених людей».

Комітет Англійської Церкви, до якого входить 15 осіб, в тому числі й архієпископ Кентеберійський, **відхилив пропозицію про відокремлення Єпископальної Церкви Америки** від вселенської Англійської спільноти. Наголошено, що наявними є істотні відмінності в судженнях щодо сексуальної орієнтації єпископів, але відокремлення не буде сприяти діалогу і не принесе ніякої користі.

Національна асоціація євангелістів США виступила проти ініціативи церковної громади Гейнсвілля щодо спалювання Корану. В її заяві говориться, що «створюється враження, що причини запропонованої акції із спалення Корану полягають у помсті. Хоч Біблія й говорить, що ніхто не повинен відповідати злом на зло і що потрібно прагнути бути добрими між собою і з оточуючими людьми». Ще в 1996 році Асоціація виступила проти переслідування за релігійною ознакою: «Якщо люди хочуть жити по совісті, історія вчить їх, що необхідно сприяти взаємоповазі і захищати права всіх людей на сповідування своєї релігії».

Хрестові походи фактично вже державної Російської ІПЦ та російських ЗМІ проти Свідків Єгови переросли від словесних побрехеньок до відкритого гоніння за віру російською владою. Для Російської Православної Церкви, яка претендує на єдиноістинність в питаннях віри та моралі, відкрита діяльність Свідків Єгови загрожує розкриттям її нехристиянської суті, бо ж для неї інтереси Кремля вищі за заповіді Христа (Іван Вішко).

ПРАВОСЛАВ'Я

Як це засвідчило два інтерв'ю однієї і тієї ж паломниці на екранах телебачення (правда, на різних каналах) з різних міст – Дніпропетровська і Києва, їх **автобусами для створення аудиторії просто возили з міста в місто**. Останнє засвідчує й інтерв'ю «Газети по-українськи» (№110), як вона себе назвала, «раби Божої Лідії»: «Я из Москвы. С восьмью утра уже тут, на. пригородке. За патриархом везде стараюся ездить».

Цьогорічна посуха в православних батюшок Росії знаходить далеко від наукового пояснення. Так, архієпископ Нижегородський Георгій в природних катаклізмах звинувачує самих людей, які масово ведуть грішний спосіб життя, зокрема роблять багато абортів. Патріарх Московський Кирило, закликаючи до молитв за припинення посухи спричинених гріхами людськими, тут же наголошує, що не «слід думати що засуха пройде просто так, якщо ми попросимо Бога». Треба дати гарантії Богу, що ми в наступних роках свого життя не будемо піддаватися спокусам гріха. Патріарх закликав росіян не тільки молитися, а й збирати пожертви для тих, хто втратив своє майно від страшених пожеж, які в 23 регіонах Росії при температурі понад 40 градусів жару знищили 120 тис. га лісу, повністю деякі села. Керівник Інформаційно-видавничого управління Московського Патріархату ієромонах Димитрій наголосив: «Всі навколо сварять клімат, кризу, екологію й уряд. Але чим жаркіше на вулиці, тим більше ми бубнимо про себе: «Куди котиться світ? Для чого я на цій Землі? Чому вона горить в цю посуху?» І людина чує відповідь: щоб ти хоч в цей час задумався над цими питаннями й зрозумів, що все це відбувається не даремно. Правда, в православній пресі були й наукові пояснення природних катаклізмів. Говорилося про могутні вибухи плазми на Сонці, викиди із сонячної корони тощо. Дехто аномальну жару пояснював виведенням американцями в Космос якогось безпілотного космічного корабля із засекреченою місією, використанням американцями якоїсь кліматичної зброї, зорієнтованої саме проти Росії (Мир. – №29).

12-18 липня відбувся 22-й собор УПЦ Канади. На соборі, замість митрополита-емерита Івана, новим першоієрархом Церкви обрано архієпископа Торонто і Східної Єпархії Юрія. Канцлером УПЦ Канади обрано протопресвітера Віктора Лакусту з Едмонтону. Під час пленарних сесій собору делегати переглянули фінансові звіти Церкви, заслухали й обговорили звіти різних організацій, що діють при Церкві. Прийнята резолюція, яка визначає напрямки і стиль діяльності Церкви на наступні 5 років. Проте лише після благословення Синоду Вселенської Патріархії Константинополя владика Юрій буде офіційно інтронізований на митрополичий престіл УПЦ Канади (Свобода. – №32).

В Німеччині за останні три роки кількість православних зросла з одного до півтора мільйона. Римо-католиків в країні 25,2 мільйони, а євангелістів – 24,5. Наявне зменшення з 2007 року відповідно на 0,3 мільйони в обох конфесіях. Чи не до православних вони перейшли? (Християнський мир. – №21-22).

Центральний храм УАПЦ у Бавнд-Бруці – храм св. Андрія — є фактично церковним мавзолеєм. У напівпідвальному приміщенні по центру знаходиться крипта з гробницею першого Патріарха Київського і всієї України Мстислава. Довкола гробівця у спеціальних кімнатушках розміщені музейні експонати Патріарха, припам'ятні речі з його життя. Первісним задумом Мстислава було, щоб в мавзолеї спочили тлінні останки визначних людей з діаспори України, керівників українських громад в еміграції, членів уряду УНР, провідників визвольних змагань, видатні українські науковці, митці, церковні діячі та ін. Воно так і є, але могили їх знаходяться на цвинтарі поруч із

церквою-пам'ятником святого Андрія. Довколо крипти Мстислава у коридорах є вільні крипти мавзолею, в які може бути похована тепер рідна людина за побажанням і зрозуміло певною оплатою цього. Мстислав очолював УПЦ в США протягом 43-х років. Саме завдяки йому вдалося придбати у 1950 році велику ділянку землі, заснувати тут осередок митрополії, побудувати Церкву-пам'ятник. До смерті Мстислава в нижньому поверсі храму розміщувався Музей УАПЦ. Тепер він, маючи біля 8000 експонатів з церковного життя і української культури, чекає на своє приміщення, яке будеться тут же. В Центрі УАПЦ із зацікавленням сприйняли приїзд до них релігієзнавців з України (А.Колодний).

МУСУЛЬМАНСЬКИЙ СВІТ

«Проблема паранджі», яка останнім часом збурує суспільство в багатьох західних країнах, **може знайти цілком несподіване розв'язання:** на поступки йдуть з ісламського боку. Високий мусульманський мулла із Сауд. Аравії Аед аль-Корані проголосив фатву (обов'язкове для виконання вірними рішення вищої духовної особи з того чи іншого питання, дотичного до ісламу), якою жінкам, що носять паранджу, дозволяється відкривати обличчя на вулицях та в громадських місцях тих країн, де цього вимагає місцеве законодавство. Аед аль-Корані заявив: «Ви не повинні протиставляти себе людям країни, в якій мешкаєте, щоб не наражатися на проблеми. Ви повинні поводитися гнучко, оскільки релігія також пристосовується до сучасних часів, до нагальних вимог сьогодення. Якщо недотримання вимог законодавства цих країн стосовно паранджі може мати негативні наслідки, то краще, щоб мусульманська жінка відкрила обличчя».

Королева Йорданії Ранія ніколи не носить чадру. «В релігії немає примусу, - пояснює вона свою позицію. – Я сама прийняла рішення не носити чадру. Не можна твердити, що носіння чи неносіння чадри засвідчує образ мислення чи вказує на пригнічене, покірне становище жінки. Давайте судити по тому, що у нас в голові, а не на голові!» В останнє десятиліття Ранія прагне переконати мусульманок: «Носить платок, шануйте чоловіка, народжуйте дітей. Мій чоловік і я твердо знаємо, що Йорданія лише виграє, якщо все населення її буде активно робити свій внесок у ринок зайнятості».

В Лівані дописують Коран, який має попасти до «Книги рекордів Гіннеса» як найбільший за своїм розміром. Його сторінки - розміром 100 на 70 сантиметрів. 309 аркушів Корану заповнюють арабською в'яззю вже чотири роки.

Лідер чеченських бойовиків Доку Умаров, який було заявив про складання своїх повноважень «еміра Кавказького емірату», взяв свої слова назад. Своє небажання йти на спокій він пояснює так: «Моє здоров'я дозволяє мені служити волі Аллаха і вбивати його ворогів».

Духовний лідер Ірану аятола Алі Хаменеї заявив, що музика не відповідає цінностям Ісламської республіки. Тому виконувати її та вчитися грати на музичних інструментах не слід. В Ірані слова Хаменеї мають силу адміністративних наказів.

В Мецці – священному місті ісламу скоро з'явиться гігантська вежа з не менш гігантськими курантами. На кожній стрілці годинника будуть написані по-арабськи слова: «В ім'я Аллаха». Годинники, а їх чотири – на кожну сторону світу, висітимуть на 440-метровій висоті на вежі, загальна висота якої становитиме 601 метр. Це буде друга

за висотою будівля після 823-метрової «Бурдж Халіфи» в Дубаї. З початком мусульманського місяця Рамадан годинник почав працювати, хоч будівництво вежі ще не закінчене. Мусульманська влада Сауд. Аравії прагне, щоб час, який показуватиме годинник у Мекці, став універсальним для всієї планети. Ісламські лідери світу вважають, що відлік часу має починатися від Мекки, яка, на їх думку, є центром світу, а не від якогось англійського містечка Гринвіч, через який нині пролягає нульовий меридіан.

За кілька кварталів від так званої «нульової зони» Нью-Йорку, де стояли знищені вежі Всесвітнього торговельного центру внаслідок теракту із жертвою майже 3000 осіб, є у мусульманській громаді план побудови Мусульманського культурного центру з мечеттю. Спочатку Президент Обама відмежувався від суперечок щодо цього будівництва, вважаючи, що це має вирішувати влада Нью-Йорку. Але 13 серпня під час іфтару він раптом заявив: «Як громадянин і Президент, я вважаю, що мусульмани мають право сповідувати свою релігію, як і будь-який інший в цій країні. І це включає право будувати місце моління і громадського центру на приватній ділянці в нижній частині Мангеттену». Свою думку Обама обгрунтовував тим, що «Аль-Каїда» не репрезентує іслам. Проте це не пом'ягло спротиву опонентів проекту, зокрема членів родин загиблих. Опитування засвідчило, що 79% американців налаштовані проти будівництва мусульманського комплексу.

Держсекретар США Хілларі Клінтон назвала «мерзенним актом безглузлого насильства» вбивство 5 серпня в провінції Бадахштан Афганістану 10 медпрацівників, 8 з яких були із західних країн. Вона відкинула звинувачення з боку руху «Талібан», що нібито чужоземці намагалися повернути афганців у християнство. Міжнародна місія з надання допомоги, яка організувала групу медиків, твердить, що її працівники не займаються поширенням християнства, бо ж це заборонено їм робити.

Міністр у справах імміграції, інтеграції та національної ідентичності Франції Ерік Бессон, який провів закон про заборону носіння паранджі – цього «ходячого гробу» - в громадських місцях його країни із штрафом за це в 150 євро, у вересні пов'язав себе шлюбом із студенткою Парижської школи мистецтв мусульманкою-красунею з Тунісу Ясмін Торджман, яка молодша за нього на 28 років. Тепер чути заяву: зрозуміло, для кого він так старався! Рік тому Бессон розлучився із своєю дружиною, яка мала від нього троє дітей. Бессон спростував слухи, що він тепер прийме іслам, бо ж, згідно шаріату, мусульманка може вийти заміж лише за правовірного.

Черговий теракт в пакистанському місті Лахор спричинив загибель 25 осіб, поранення понад 180. Вибухи здійснили три терористи-смертники біля колонії мусульман шіїтів, які 1 вересня брали участь в поминальній церемонії на честь першого шіїтського імама Алі ібн Абу Таліба. Теракти спровокували масові заворушення серед віруючих. Теракт цей скоріше є виявом протистояння мусульман шіїтів та сунітів, а чи ж інших якихось мусульманських спільнот.

Лівійський лідер Муамар Каддафі під час поїздки до Італії виступив з лекцією перед майже 500 спеціально відібраними молодими жінками. При цьому він заявив, що «іслам має стати релігією всієї Європи», що цю «істинну релігію мають прийняти всі європейці». Всім жінкам-слухачам лектор роздав примірники Корану і грошове нагородження, сума якого не розголошувалася. Каддафі мав прочитати лекцію ще й для чоловіків, але заявив, що стомився, а тому після лекції для жінок відправився у свій шатер в посольстві Лівії.

БУДДИЗМ

Тайланд відомий як твердиня буддизму. За традицією тут в перший день повного місяця в липні відзначають Асану Пуджу. Саме в цей день нібито Будда після просвітління прочитав свою першу проповідь та заснував першу громаду своїх вірян. В Тайланді цьому святу передує тримісячний піст, який віряни конфесії проводять у молитвах і роздумах. Потім три дні вшановують Будду. В країні ці дні є вихідними. У буддійських храмах цього року відбулися особливо яскраві церемонії.

У тибетському монастирі Загор відбулася церемонія інтронізації 5-річного Лозан-додзе, в якому раніше визнали одне із трьох втілень Будди на Землі – тулку. Його визнали зразком досконалості і просвітлення. Втілення шукали біля 10 років з тим, щоб він замінив Деджубу V Цзяпалу Калзан-гямцо, який пішов у нірвану (помер) 10 березня 2000 року. Лозан-додзе із тибетського району Шаньнань виявився одним із двох хлопчиків, в яких співпали прикмети з Буддою Деджубу. Але «найбільш гідного» з них визначив жереб. Процес тривав біля години. До золотой урни поклали два шовкові пакети з табличками — іменами претендентів. Урну декілька разів перевіряли представники місцевого уряду і родичі хлопчиків-кандидатів. Витягав табличку Ертні Чоелку-Кялбо – заступник глави китайського буддистського товариства. Нового Будду урочисто одягли у жовту сутану і шапку – символи буддійської школи гелуг. Вона відома ще як «Жовта віра». Проте малого Лозан-додзе не вважають простою реінкарнацією засновника буддизму – Будди Гаутами. Він є лише фізичним втіленням духовного просвітлення й абсолютного розуму. Переродження лами – звична річ в Тибеті. Його душа після смерті втілюється у достойну людину. Потім монахи визначають, у кого перевтілюється їх духовний лідер. Проблять це вони за допомогою різних знаків, які нібито посилає їм лама. Так, у лами була улюблена чашка, з якої він все життя пив. Її ставлять в один ряд з іншими такими ж чашками. Кандидат має вибрати саме її. Він не прогадає, точно назве, якщо в нього вселився лама. Тепер хлопчик носить ім'я Деджуба VI. Комуністична влада Китаю не заперечує проти нового втілення Будди і прислала навіть вітання з визнанням нового живого Будди. Якщо Лозан-додзе батьки відпустять в монастир, його виховуватимуть як монаха. Це буде авторитетна людина, до якої ходитимуть за благословенням.

Рідко кому вдається побачити Далай-ламу XIV в його оселі в місті Дарамсала на півночі Індії, бо ж він весь час знаходиться в роз'їздах. До нього приїздять паломники зі всього світу. Вони тижнями чекають тут на зустріч з ним. Проживають при цьому в гостьовому комплексі всього за рупію і в додачу ще й за безкоштовну їжу. Для особистої зустрічі треба подавати документи з фотокарткою за тиждень. Дорогою до зали паломників обшукують, забирають ножі, запальнички, сірники. Якщо Далай-лама немає, то його крісло на підумі покрите рядном.

Нововисвячений у нове втілення Будди Лозан-додзе не стане новим далай-ламою на заміну тому духовному лідеру Тибету, якого не визнає китайська влада і який вимушений із-за цього проживати в Індії. Це тому, що Далай-лама XIV належить до іншої лінії реінкарнації школи гелуг, постаючи як фізичне втілення Будди як духовного просвітлення, досконалого і абсолютного розуму.

Під патронатом Далай-лами в Індії у місті Джарамсала утворено Інститут тибетської медицини та астрології Мен-Ці-Кханг, філіали його є в Делі та Мадрасі, інших великих індійських містах. Тут лікують хворих лише дипломовані тибетські лікарі. У назві інституту вжите слово «астрологія». Воно не має ніякого відношення до лікування.

Але при бажанні тут можна замовити гороскоп на 10 років за 20-30 доларів. Діагностують захворювання тибетські лікарі лише на основі прослуховування пульсу. Звертаються вони і до ірідодіагностики – діагностування по радужній оболонці ока. Тибетська медицина передбачає повне відновлення всіх функцій організму, а тому лікування тут може бути надто тривалим.

Найстарішою жителякою планети є Дау Мья Кі, яка живе у буддійському монастирі в Мьянмі. Вона народилася у 1892 році. Їй тепер 118 років. Стан здоров'я інокіні ще такий, що вона може вести відносно повноцінний для її років спосіб життя.

ІНДУЇЗМ

Кожному туристу в Індії радять побувати на Ганзі, зокрема в місті Рішікеш штат Уттаракханд. Тисячі паломників прибувають сюди влітку, щоб покупатися і набрати води з Гангу. Зранку вони приходять на берег річки, співають пісні на честь Нагтаматері. Жінки купаються в сарі, чоловіки – в трусах. У воді ріки надто багато срібла, тому мокрий одяг блищить на Сонці. Вважають, що Ганг змиває у тих, хто купається в річці, з душі бруд.

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ

Український турист Тарас Гандзій під час туристичної поїздки до Індії відвідав **храм Саї-Баби в індійському штаті Андхра-Прадеш**. Тут він виявив чимало людей з України, а з Росії – ще більше. Тут збудовано великий ашрам – культову споруду, є монастир і центр медитації, величезний сад. Храмовий комплекс займає кілька десятків гектарів. Наявні місця, де можна поїсти, хоч всі страви тут надто гострі. «Коли я вирішив спробувати деякі страви, то спершу замовив те, що рекомендували туристам, щоб не було надмірно гострим. Та страви були так щедро приправлені, що їх важко було навіть ковтати. Той обід я довго згадував. Після нього кілька літрів води мусив випити», – згадує Тарас. Двічі протягом дня до храму сходяться місцеві люди і туристи, щоб поруч із Саї-Бабою помолитися і помедитувати. Колективні моління відбуваються протягом трьох годин. Саї-Баба тут надто шанований. Коли він приїздить, то люди миттю обступають його авто, вітають святого вигуками. Усміхнувшись, він вітає їх помахами руки, а потім сідає на спеціально для нього облаштоване місце.

Ще в 1901 році до Японії приїздив член **Кворуму Дванадцятьох Апостолів Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів** старійшина Гебер Грант. Він тоді освятив Японію для проповідування Євангелія. Нині в Японії вже проживає 123 тисячі членів Церкви (Ліягона. – Липень).

Часопис «Ліягона» Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів постійно наголошує на християнських засадах цієї конфесії. Ще засновник вчення Джозеф Сміт казав: «Фундаментальними принципами нашої релігії є свідчення апостолів і пророків стосовно Ісуса Христа, що Він помер, був похований і піднявся на третій день, вознісся на небеса. А все інше, що стосується нашої релігії, є лише додатком до цього». Часопис в своєму липневому числі цього року наголошує: «Коли б ми не заговорили про Христа, ми повинні зосереджуватися саме на цьому: ми наслідуємо Христа, ми намагаємося жити так, як він навчав. Це і є основою нашої віри і нашого життя... Це велике

благословення – мати вчення Ісуса Христа, яке є зрозумілим для тих, хто вивчає Святе Писання і приймає його вчення». Лише в цьому одному числі часопису знаходимо 17 різних зображень Ісуса Христа. Це одне вже засвідчує християнськість мормонізму.

Щороку Церкви ІХСОД в липні вшановує піонерів, які 24 липня 1847 року дісталися Долини Солоного Озера. Люди одягають вбрання піонерської доби, грають у ті ігри, в які грали піонери. При цьому згадують оцінку піонерів, яку дав пророк Стівен Річардс ще в 1947 році. На питання, що принесли піонери, він наголосив, що насамперед нову концепцію людського тіла як земної шкіни, концепцію сім'ї як основи сподівання на піднесення в цілестіальне царство Господа, а також братерство, тобто розуміння того, що всі люди, коліна і народи належать до сім'ї Бога.

Щоб привести наявні ресурси у відповідність до потреб, які постійно змінюються, **ЦІХСОД створила 10 нових місій** (відомо, що в Україні їх три), деякі місії об'єднала. Внаслідок цього нині загальна кількість місій Церкви у світі сягає 340.

Виходячи з того, що Сургутський міський суд визнав праці Р.Хаббарда екстремістськими, прокуратора Самарської області спонукала директора ЗАО «Роскабельзв'язок» Лева Сиролева **припинити поширення серед працівників установи вчення саснтології**. Під погрозою увільнення керівництво ЗАО зобов'язувало працівників до проходження спеціального курсу із саснтології. Супротив цьому православних призвів до такої ухвали прокуратури.

Відома в Україні духовна лідерка Великого Білого Братства об'явилася в Москві під ім'ям Вікторії Преображенської. Вона подає себе тут як засновницю космічного

полімістества третього тисячоліття, утворивши свій «Театр Містерій Вікторії Преображенської». В цьому театрі вона водночас постає в ролях режисера-постановника, автора сценаріїв, композитора і виконавця. Свою музикально-театралізовану містерію «Жена Ориона» вона подає як авторське відтворення якоїсь «Сакральної Книги Исиды». При цьому демонструється фільм «Мистерия Эпохи Водолея» із відеостудії самої ж Вікторії Преображенської. Хто знає видруки Марії Деві Христос ще років її великобілобратської діяльності, той, читаючи рекламні оголошення Театру містерій відчує, що в особі Вікторії Преображенської постає лише в іншій самоназві та ж Марина Цвигун. Для прикладу: «Епоха Водолея разворачивает в Мироздании новую Мистерию Матери Мира – Богини Исиды с десятью тысяч имён... А в это время Жена Ориона – Богиня Исида уже парит Белою Птицею над обновлённой землёй, вошедшей в четвертое измерение и любитесь Красотой и Гармонией нового, созданного Ею мира... Шестая Раса, Возрождённая Великой Матерью, явилась на Новую Землю-Богему и восславила свою Прародительницу! Человечество вступило в Золотой Век ЛЮБВИ, Красоты и Гармонии – Эпоху Матери Мира». В буклеті звучить заклик слухати в Інтернеті радіо «Виктория РА» і відвідати сайт www.victoriara.com (А.Колодний).

СВОБОДА СОВІСТІ

Р. ЛУНКИН (Москва, Россия)¹

СВОБОДА РЕЛИГИИ В РОССИИ: ОТ АВТОРИТАРИЗМА К ОБЩЕСТВЕННОЙ ДИСКУССИИ

В российском обществе сохраняется парадоксальное несоответствие между политикой властей и реальной религиозной ситуацией, между нормами, декларируемыми в законах, и отношением чиновников, правоохранительных органов и СМИ к верующим разных религий на практике. Но в отличие от других периодов российской истории постсоветское развитие страны дало возможность для становления свободы религии и убеждений, в котором все более активное участие принимает гражданское общество, состоящее из представителей различных взглядов.

Возрождение религиозности в России (или правильнее сказать – религиозный бум) в 1990-е годы породило невиданное ранее религиозное многообразие, интерес к религии вообще и к православию в частности, а также надежды на установление законодательства, основанного на принципе свободы совести. Однако на новом витке истории в современной России стали также на государственном уровне утверждаться идеологические стереотипы и комплексы, которые были свойственны дореволюционному и советскому периоду. Это – борьба с верующими «нетрадиционных» религий как с сектантами, попытки чиновников выделить из религиозной среды наиболее лояльных власти лидеров и, в конце-концов, создание нового основания для легитимности власти – становление Русской православной церкви (РПЦ) как символа и опоры государственной идеологии.

Вместе с тем, в отличие от предыдущих исторических периодов, постепенный возврат к более привычному для России авторитарному, советскому образу государственной власти не прервал демократического развития страны окончательно, в том числе и в сфере религиозной свободы. Итогом первого десятилетия развития религиозной свободы в России стало формирование законодательства, которое позволяло религиозным объединениям существовать в соответствии с демократическими нормами. Именно поэтому для многих правозащитников Закон о свободе совести 1997 года в конце концов стал символом стабильности законодательства, учитывая постоянно появляющиеся угрозы свободы совести и попытки изменить закон.

Эффект и место Закона 1997 года в становлении религиозной свободы в России было наиболее четко выражено американскими учеными Christopher Marsh and Wallace Daniel: «Закон 1997 года может рассматриваться не как окончательный и долговременный

¹ Лункин Роман Миколайович – канд. філос. наук, ст. наук співробітник Інституту Європи Російської Академії наук, директор Інституту релігії і права (м. Москва, Росія).

законодательный акт, а как реакция на уже существующие обстоятельства. Закон не был чем-то продуманным, внутренне последовательным или тщательно подготовленным, а кратковременным законодательным решением, частью процесса, в котором Россия ищет свой путь, двигаясь в самых разных направлениях и без твердо установленных и действующих законодательных норм. То, каким образом будут развиваться эти нормы, как законы будут толковаться и применяться, каково будет отношение к религиозным организациям в следующем десятилетии, скажет многое об усилиях России организовать новый политический, социальный и религиозный порядок². Эта оценка во многом объясняет последующее развитие ситуации с утверждением принципа свободы совести в России.

Однако Закон заложил основу для неформальной, внеправовой дискриминации «нетрадиционных» религиозных объединений – религиозные меньшинства лишали аренды, выгоняли из социальных учреждений, пресекали их миссионерские и социальные акции. Все эти случаи гонений стали основой для формирования судебной практики по свободе совести в России, в том числе поводом для подачи жалоб в Европейский суд по правам человека (первая подобная жалоба была подана в 2001 году Московским отделением Армии Спасения, которую в 1999 году отказалось перерегистрировать управление юстиции Москвы, а суд признал «военизированной» организацией; в 2006 году Европейский суд вынес решение в пользу Армии Спасения, но только в 2009 году Армия Спасения прошла перерегистрацию в Москве³). Провозглашение четырех религий традиционными и превращение православия в один из символов государственной идеологии стало в значительной степени неформальным явлением, незакрепленным в Конституции РФ.

Ужесточение политики властей при Путине привело к сворачиванию многих социальных и гуманитарных программ (был ужесточен порядок ввоза гуманитарных грузов в Россию), прежде всего в протестантских церквях, многим неправославным христианским церквям и представителям новых религиозных движений практически невозможно стало арендовать помещения для богослужений, получать землю и строить Дома молитвы, а во многих регионах делались попытки прекратить уже идущее строительство Домов молитвы. Среди нехристианских религий под особым контролем властей оказались мусульмане – официально существующие общины, принадлежащие к признанным государством союзам, стали более тщательно контролироваться властями, а независимые мусульманские группы испытывали на себе давление со стороны правоохранительных органов, устраивавших постоянные проверки.

Борьба с иностранным влиянием и «сектами» стала своего рода фобией путинского времени, определенным акцентом в официальной политике, хотя и до и после Путина эти моменты присутствовали в высказываниях чиновников. В путинской редакции Концепции национальной безопасности России 2000 года борьба с сектами была переведена в сферу противодействия иностранным угрозам – миссионерам.

При Путине стали целенаправленно приниматься административные меры в отношении миссионеров и религиозных меньшинств. В 2002 году кампания по депортации иностранных проповедников из России достигла своего пика – из страны было выдворено рекордное количество религиозных деятелей – 18 человек. Всего за период с

² Christopher Marsh and Wallace Daniel. Russian Law on Freedom of Conscience 1997: in Context and Retrospect // Journal of Church and State. – 2007. – № 49 – 19-26.

³ http://www.sclj.ru/court_practice/detail.php?ID=1190

2000 по 2008 годы из России было выслано по тем или иным причинам или же без объяснения причин около 100 миссионеров⁴. Большую часть депортированных, помимо католиков, мормонов, мусульман и буддистов, составляли сотрудники евангельских союзов и миссий.

В качестве естественного продолжения антимиссионерской политики при Владимире Путине началась разработка законопроекта по ограничению миссионерской деятельности в России. Путь к законопроекту о миссионерской деятельности начался в 2000 году, когда была принята путинская Концепция национальной безопасности России, где содержалась глава о «духовной безопасности» и необходимости контроля за миссионерской деятельностью.

Наряду с давлением на религиозные меньшинства в риторике представителей власти стало все большую роль играть опора на православие. Православные иерархи предложили целый ряд инициатив, повышающих роль РПЦ в обществе и государстве. К примеру, в сфере образования – внедрение «Основ православной культуры» в школах и утверждение теологии в качестве научной специальности. Активизация РПЦ и заявления иерархов привели к первому открытому и яркому протесту интеллигенции против государственного насаждения влияния РПЦ сверху. В июле 2007 года против нарастающего влияния Русской православной церкви выступили 10 академиков РАН, которые обратились с открытым письмом к президенту РФ В.В. Путину с просьбой остановить клерикализацию российского общества и активное проникновение церкви во все сферы общественной жизни. Среди подписавших это письмо – академики и лауреаты Нобелевской премии Жорес Алферов и Виталий Гинзбург. Ученые также ссылались на социологические данные: «Если считать атеистов русской национальности поголовно православными, то большинство, наверное, получится. А вот если без атеистов, то, увы, православные окажутся в меньшинстве. Ну, да дело не в этом. Разве можно так пренебрежительно относиться к другим конфессиям? Не напоминает ли это православный шовинизм? В конце концов, неплохо было бы церковным иерархам задуматься, куда ведет такая политика: к консолидации страны или к ее развалу?». Вслед за письмом академиков последовало аналогичное письмо ученых и преподавателей, а также письма родителей против внедрения «Основ православной культуры» в школах в обязательном порядке (обязательным предметом «Православная культура» является в Белгородской области, где в 2006 году был принят соответствующий закон).

В период правления Владимира Путина представителям власти не удалось отменить религиозную свободу в России. Закон о миссионерской деятельности принят не был, РПЦ не стала официальной государственной церковью, права религиозных меньшинств на уровне законодательства фактически ограничены не были. Более того, те религиозные объединения (католики, лютеране, баптисты, пятидесятники и т.д.), которые уже имели с 1990-х годов регистрацию и свои здания, сохранили свои позиции. Для протестантов, как самой многочисленной после православия конфессии в России, знаковым событием стало включение в 2006 году в Общественную палату РФ (совещательный орган, состоящий из общественных деятелей) своего представителя – пятидесятника Сергея Ряховского (который до сих пор представляет протестантов в Общественной палате)⁵. При этом, при Путине не была осуществлена практически ни одна инициатива РПЦ в сфере образования, армии, передачи недвижимости в собственность.

⁴ Lunkin R. The Russian Security Service Versus Western Missionaries // East-West Church & Ministry Report (The Global Center, Samford University), fall 2004, Vol. 12, No. 4. – P. 1-3.

Авторитарные тенденции в эпоху Путина оказались слабыми, действия власти непоследовательными и противоречивыми, а православная идеология власти, хотя в целом достаточно устойчивой, но поверхностной и бессодержательной.

В политике Дмитрия Медведева есть определенный прагматизм и стремление увидеть в РПЦ активного строителя гражданского общества в России. При Медведеве государство направляет все свои силы на поддержку духовного просвещения, религиозного образования в рамках РПЦ, социальных проектов РПЦ (формально совместных с местными властями), культурных проектов, связанных с молодежью, с кино, с детскими лагерями, православными гимназиями и т.д. Фактически государство в период президентства Дмитрия Медведева само постепенно переориентирует Церковь на социальные приоритеты и поспособствует новому этапу в развитии церковной жизни – от восстановления зданий к миссионерству и религиозному просвещению.

Вместе с тем, усиление православия, стремление Церкви получить государственные преференции во всех сферах - от армии и образования до прав на недвижимость и установление православной символики в разного рода учреждениях – вызвало споры и разногласия среди общественности. Церковь во главе с патриархом Кириллом стала провокатором общественного мнения, заставило гражданское общество, в том числе представителей иных конфессий, проявить себя. Ранее скептицизм по отношению к роли православия в России был свойственен лишь части интеллигенции. Теперь споры вокруг превращения РПЦ в государственный символ со всеми привилегиями ведут и те граждане, которые ранее об этом не задумывались. Среди них и те, которые называют себя православными, а тем более те, кто считает себя далеким от религии агностиками или атеистами.

Начало 2010 года ознаменовалось целым рядом решающих шагов по продвижению Церкви к закреплению своего господствующего финансово-идеологического положения в стране как среди религиозных объединений, так и вообще среди общественных организаций. Укрепление РПЦ в современной России фактически не имеет аналогов в истории нашей страны, тем более что происходит это укрепление в светском по Конституции РФ государстве и при опоре исключительно на властные рычаги. Если посмотреть на фактическую сторону, то окажется, что все основные инициативы осуществляются по просьбе РПЦ и патриарха Кирилла, в основном, в интересах РПЦ, и проводятся административными методами, часто в обход самого российского законодательства и вне диалога с обществом, в том числе с другими конфессиями, что и вызывает ответную реакцию.

В июле 2009 Президент России Дмитрий Медведев выразил согласие с предложениями целого ряда «традиционных» религиозных объединений, прежде всего РПЦ, и поручил Министерству обороны возродить в России институт военного духовенства. В апреле 2010 года Министерство обороны РФ объявило о создании Управления по работе с верующими военнослужащими, которое должен возглавить священнослужитель РПЦ. В Министерстве обороны РФ отметили, что предложения о назначении военных священников поступили пока только от Русской Православной

⁵ Lunkin R. Protestantism and Human Rights: creation of the alternative to the authorities // Paper for Fourth Annual Lilly Fellows National Research Conference, November 11-14, 2005, Samford University, http://www.samford.edu/lillyhumanrights/papers/Lunkin_Protestantism.pdf.

Церкви, и в обязанности православных священнослужителей также будет входить окормление верующих иных вероисповеданий⁶.

Одновременно, летом 2009 года, президент Дмитрий Медведев также поддержал введение в школах предметов о религии, прежде всего «Основ православной культуры». Эксперимент по введению в школьную программу 19 регионов на выбор трех предметов («Светской этики», «Основ мировых религий» и Основ одной из «традиционных» религий – православия, ислама, буддизма и иудаизма) был начат в ускоренном режиме и вызвал скрытое и открытое недовольство не только представителей Министерства культуры, но и большинства учителей. В целом ряде регионов страны большинство родителей выбрали для своих детей основы светской этики, а не православие. Согласно проведенным опросам родителей в среднем по всем регионам, участвующим в эксперименте, «Основы православной культуры» выбрали для своих детей около 30%, и примерно такое же количество выбрало светскую этику и «Основы мировых религий»⁷. Представители РПЦ были разочарованы такими результатами. Более того, например, старообрядцы - Поморская древлеправославная церковь рекомендовала староверам выбирать именно светскую этику, а не учебник Московской патриархии.

В начале 2010 года стало также очевидным, что неформальная реституция православных культовых зданий и ценностей вскоре вступит в новый этап своего развития. В начале 2010 года представители РПЦ заявили, что новый законопроект о передаче религиозным объединениям (на 99% проект касается РПЦ) имущества религиозного назначения уже почти готов к внесению в Госдуму и для обсуждения общества. Суть законопроекта заключается в разработке механизма передачи имущества, которым владеет РПЦ, и культовых объектов, которыми она еще не владеет, в собственность РПЦ, так как в настоящее время церковь пользуется большинством храмов и монастырей на правах бессрочной аренды. Обязательными условиями, которые должны сопутствовать принятию проекта, являются: одновременное принятие законов, которые позволят федеральным и региональным властям финансировать реставрацию, восстановление и содержание памятников культуры истории, переданных РПЦ МП в собственность, а также компенсация Церкви затрат на оформление имущества в собственность. Новый закон установит единый порядок и обяжет передавать Церкви имущество на всех уровнях – федеральном, региональном и муниципальном.

В феврале 2010 года стало известно еще об одном законопроекте, который также направлен на прямую поддержку РПЦ. Это проект о поддержке социальной работы религиозных объединений. По просьбе Московской патриархии депутаты партии «Единой России» в президентском законопроекте о поддержке некоммерческих организаций прописали право религиозных организаций на государственную помощь. В феврале проект был принят Государственной думой РФ. Согласно закону религиозные организации также смогут получить статус социально ориентированных. Закономерно, что юрисконсульт Московской патриархии Ксения Чернега сразу заявила, что статус социально ориентированных смогут получить лишь избранные религиозные объединения.

Наконец, довершает картину давно готовящийся в рамках Минюста РФ законопроект об ограничении миссионерской деятельности. Министерство предлагает

внести поправки в Федеральный закон «О свободе совести и о религиозных организациях» в части регулирования миссионерской деятельности, что вызвало возмущение религиозных деятелей и правозащитников. Суть претензий к проекту заключается в том, что новые поправки противоречат, во-первых, международным нормам, касающимся религиозной свободы, во-вторых, положениям Конституции РФ и закона о свободе совести (о праве каждого на исповедание веры, в том числе и ее проповедь), а в-третьих, проект Минюста РФ, помимо отсутствия точных формулировок о том, что такое миссионерство и введения штрафов за проповедь в публичных местах, более значительных, чем за нарушение общественного порядка, просто унижает верующих и религиозные объединения. В начале февраля 2010 года представители Минюста РФ заявили о намерении доработать проект.

Ответ общественности на инициативы РПЦ отличается различной степенью резкости и радикальности – от элементарной защиты свободы совести и законов до полного неприятия столь подавляющей роли РПЦ в нынешней России. При всем многообразии реакций на православный натиск патриарха Кирилла можно сказать, что все они являются ярким проявлением гражданского самосознания, которое стало фактором общественного мнения. Особенно показательным по накалу споров является противостояние РПЦ и сотрудников музеев, которые первые пострадают, если согласно закону музеи будут выселять из монастырей, а движимое религиозное имущество – старинные иконы – оставлять РПЦ.

Критическое восприятие официального православия возникает в самых разных социальных слоях. К примеру, неожиданно бурную реакцию вызвало посещение патриархом Кириллом Национального ядерного университета «МИФИ» (Московский инженерно-физический институт) и выступление главы РПЦ перед студентами 4 марта 2010 года. Инициативная группа студентов написала ректору университета письмо, где возмутилась демонтажем любимого студенческого памятника студенту перед зданием университета и установкой на его месте креста перед приездом патриарха. Подобные ситуации и конфликты студенчества и общественности с руководителями РПЦ стали возникать и в отдельных епархиях в регионах, и власти по существу серьезно не противодействуют таким общественным акциям⁸.

При Дмитрие Медведеве православие заняло значительное место в масс-медиа и в общественно-политической жизни, но это также не привело к свертыванию религиозной свободы, а возбудило дискуссию в обществе, заставило граждан осознавать ценность свободы религии и убеждений. Однако процесс усиления гражданского общества и восприятия демократических норм идет в России медленно и неравномерно, в зависимости от региональных особенностей и исторических особенностей развития региона.

К концу 2010-х годов одним из самых важных факторов влияющих на формирование религиозной свободы в России является постепенный отказ от восприятия страны как государства с одной или только с четырьмя «традиционными» религиями». В условиях начинающейся общественной дискуссии вокруг роли религии это имеет особое значение. Религиозное многообразие России сравнимо с той пестрой картиной религиозности населения, которую можно встретить в США или в европейских странах. Россия отнюдь не является монорелигиозной страной с одной доминирующей религией. С

⁶ The letter of the Russian Ministry of defence on military clergy // <http://www.sclj.ru/news/detail.php?ID=2860>

⁷ The Report on religious education in Russian schools // http://irhrg.ru/files/book_OPK_monitoring.pdf

⁸ The web-sites that regularly enlighthened the situation in Russia are: www.portal-credo.ru, www.religiopolis.org, the web-site of Slavic Cente for Law and Justice and Institute of Religion and Law – www.sclj.ru.

конца 1980-х годов российское общество было также подвержено процессам секуляризации и глобализации, как и другие страны мира, что, с одной стороны, расширило религиозный кругозор российских граждан, а с другой - способствовало воспитанию массового секулярного сознания, равнодушного к вере и воспринимающего религию в качестве одного из символов национальной, культурной идентичности. Данные статистики дают лишь самое общее представление о наличии тех или иных религий, но не дают понимания того, какова реальная роль и влияние конфессий в общественно-политической жизни. По данным Федеральной регистрационной службы по состоянию на 1 января 2009 года, в России зарегистрировано 12 727 организаций Русской православной церкви Московского патриархата, 120 организаций, которые принадлежат к другим православным юрисдикциям, 278 – старообрядцы, 232 – католики, 3885 – ислам, 203 – буддизм, 294 – иудаизм⁹. Второй по численности христианской конфессией в России является протестантизм, включающий в себя евангельских христиан-баптистов, христиан веры евангельской (пятидесятников), евангельских христиан, лютеран, адвентистов, методистов, реформатов, пресвитериан, англикан, меннонитов и неденоминированные христианские церкви. Всего таких церквей в России зарегистрировано на 1 января 2009 года – 4493 организации.

По данным социологических исследований, численность практикующих верующих составляет в РПЦ – 3-15 млн чел., старообрядцев - 50-80 тысяч чел., католиков – 60-200 тысяч чел., протестантов – более 1,5 млн. чел., иудеев – 30 тыс. чел., мусульман – не более 2,8 млн. чел., буддистов – не более 500 тысяч чел., новых религиозных движений - не более 300 тысяч чел.¹⁰.

Политика дискриминации прав других верующих и поддержки, в основном, РПЦ МП оказывается внутренне противоречивой и контрпродуктивной, она входит в противоречие с Конституцией РФ и с демократическими декларациями самих представителей высшей власти, а поэтому не может быть осуществлена официально, по крайней мере, в полном объеме. Граждане России в своем большинстве высказываются за «сильное государство» и за «православие». За этой декларацией не стоит часто ничего – никаких ценностей, идей, надежд и устремлений. Формально патриотическая государственническая идеология, направленная на укрепление государства, парадоксальным образом разрушает основы российского государства. Во-первых, в России появилось сообщество людей, которые исповедуют иную веру, нежели православие, ислам, буддизм, иудаизм. Среди «потенциальных» православных, буддистов и мусульман можно встретить пятидесятников, баптистов и евангелистов, а также представителей околочристианских и новых религиозных движений. Во-вторых, жесткая проправославная политика разделяет Россию, так как условно «православные» и «русские» регионы очень неоднородны по религиозному составу и общественно-политической атмосфере¹¹. Почти абсолютная поддержка РПЦ господствует в Центре и на Юге России, православие исторически развито также на Северо-Западе России, где все же сильны традиции веротерпимости. Что касается Дальнего Востока и частично Сибири, то в этом регионе

⁹ Religii v Rossii. Ed. O. Vasilieva, V. Shchmidt. Moscow: Russian Academy of State service. – 2009. – P. 99-108.

¹⁰ Lunkin R., Filatov S. Statistika rossiyskoi religioznosti: magya tsifri i neodnoznachnaya realnost // Sociologicheskie issledovaniya. – 2005. – № 6. – P. 35-45.

¹¹ R. Lunkin. "Russkie" regiony Rossii: steepen pravoslavnosti i politicheskie orientacii // "Sociologicheskie issledovaniya". – 2008. – № 4. – P. 27-37.

православие присутствует почти формально, при поддержке властей, а реальной религиозной силой являются протестантские церкви. В Калининграде, в других регионах Северо-Запада России, в некоторых регионах Урала и в национальных республиках, а также Сибирско-Дальневосточном регионе, жесткая государственническая идеология Москвы кажется непонятным и чудным капризом, который разрушителен и никак не связан с реальной жизнью¹².

Последние 20 лет развития России сильно сократили пропасть между Русской православной церковью, которая и сама сильно пострадала в советский период, и другими религиозными движениями, которые развивались в последние годы параллельно православию и многие из них - успешно. Представители власти в целом ряде регионов считаются с религиозным многообразием, со многими конфессиями, игнорируя общую идеологию по поддержке лишь «традиционных» религий. При этом в общественных кругах возникает оппозиция административным действиям власти в поддержку одной идеологии. Именно широкая общественная поддержка свободе религии и убеждений, впервые постепенно возникающая в России, способна и в дальнейшем утверждать принцип соблюдения свободы совести в законодательстве и в правоприменительной практике, несмотря на исторические мифы, комплексы и фобии, которыми еще страдает российское государство.

Комісія США із свободи віросповідань оприлюднила свою щорічну доповідь про свободу віросповідань у країнах світу.

Особливе занепокоєння викликає відсутність такої свободи в Бірмі, КНДР, Єгипті, Ірані, Китаї, Судані, Сауд. Аравії, Узбекистані. До списку додали ще Ірак, Нігерію, Пакистан, В'єтнам і Туркменію. До країн, які вимагають особливої уваги, віднесені Афганістан, Білорусія, Індонезія, Куба, Єгипет, Сомалі, Туреччина, а також Росія. «В минулому році уряд Росії став частіше використовувати антиекстремістське законодавство щодо релігійних об'єднань,

які не були помічені у використанні чи схваленні насилля. Представники національних і місцевих органів влади Росії, використовуючи інші закони, втручаються в діяльність релігійних об'єднань, які розглядаються як нетрадиційні чи мусульманські. Труднощі виявляються в наступному: відмова в реєстрації, затримка і переслідування членів

¹² Sergei Filatov. The Vibrant Blossoming of the Enchanting Garden of Russian Spirituality: Twenty Years of Growth of Religious Diversity in Post-Soviet Russia // Twenty Years of Religious Freedom in Russia. Ed. A. Malashenko, S. Filatov. Carnegie Moscow Center. Moscow: ROSSPAN. – 2009. – P. 8-40 (http://www.carnegie.ru/ru/pubs/books/1253120Years_text1.pdf).

релігійних спільнот; відтермінування або відмови у дозволах на будівництво культових приміщень або ж аренді приміщень під храм чи будинок молитви. Російські чиновники продовжують називати певні релігійні та інші групи такими, що є чужими російській культурі і суспільству, сприяючи в такий спосіб формуванню атмосфери нетерпимості та ін. Авторів доповіді також не влаштовує діяльних воєнних православних священників, а також шкільні навчальні плани з релігієзнавства, які зводяться до чотирьох релігій, що офіційно розглядаються як традиційні, а саме: православ'я, іслам, буддизм та іудаїзм. Щодо України, то в документі особливих застережень немає.

Шевченківський суд Києва 5 серпня визнав винним і виніс попередження Вадимові Феценку, який був затриманий під час акції протесту проти приїзду патріарха Кирила.

Суддя О. Ретьман зігнувала при цьому злісну неявку на суд ключового свідка – заст. начальника Управління охорони громадського порядку міста Києва підполковника Сергія Бойка. Саме він віддавав незаконні накази щодо затримання протестувальників та напередодні при свідках заявив, що не допустить проведення

будь-яких акцій протесту. Крім того, суд критично оцінив усі свідчення з боку захисту, натомість повністю поклався на сфальшовані працівниками АВС протоколи затримання та брехливі свідчення співробітників підрозділу «Беркут». Цей процес вважається виявом політичних репресій, брутальним порушенням конституційних прав громадян України на мирні зібрання (Свобода. – №33).

АКТУАЛЬНА ТЕМА

Професор Анатолій КОЛОДНИЙ

НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЯК ЕТНОКОНФЕСІЙНА СПІЛЬНОТА: КОНТЕКСТ САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ

Глобалізація релігійного життя ставить під сумнів подальше існування національних релігій і церков. Універсалізму християнства чи ісламу в принципі не потрібні (вони їх і не визнають) вузькі національні форми релігійної інституалізації. Проте всі міркування про непотрібність національних церков, про їх смертний час виявилися зрештою безпідставними. Це особливо стало очевидним на теренах новостворених країн, що з'явилися після розпаду таких колишніх комуністичних імперій як Радянський Союз і Югославія. Тут національні церкви стали одними із основних етнічних маркерів ідентифікації та ініціаторів з'яви національно-визвольних і національно-відроджувальних рухів. Македонці, чорногорці, українці, молдавани та інші в минулому колонізовані народи виступили з наміром вибудови церков як чітко етнічно забарвлених національних релігійних організацій. Пропаганда і захист національних інтересів у релігійній формі призвела в ряді країн навіть до появи гострих міжцерковних конфліктів, особливо в тих країнах, де за роки колоніалізму пустила свої міцні корені церква країни монополіста, зокрема Росії чи Сербії. Так, в Україні із 17730 православних громад 11790 належить Церкві Московського Патріархату). Відносини між національними православними церквами раніше гноблених народів і домінуючих в імперіях народів набули такої гостроти зокремай із-за того, що це протистояння набуло ще й політичного забарвлення. Так, діяльність московського патріарха Кирила із збереження підлеглості йому православних організацій колишніх російсько-імперських теренів знаходить всіляку підтримку з боку владних структур Російської Федерації.

Розглянемо означені проблеми на прикладі нашої країни - України. В людській історії свою суспільну присутність і функціональність релігія виявляє насамперед через її національний контекст. Вона покликана формувати у представників певних етносів осмислене уявлення про їх національну ідентичність, захищати її. Ігнорування національної ідентичності веде до дезорієнтації особи в її суспільному бутті, а то й до суспільної нестабільності. Історія на зміну батьківській язичницькій релігії подарувала українцям християнство, в якому вони мали знайти для себе щось найвідповідніше і найближче їх духовності. Хрещенням Руси-України у 988 році князь Володимир утвердив на століття православ'я як національну релігію нашого народу. Після приєднання у 1654 році України до Московії Київська православна митрополія в 1686 році також була включена до Московської Патріархії. Наступив період понад 300-літнього знаходження нашого народу в російській колоніальній неволі – не тільки соціальній, а й духовній, бо ж були знищені всі ті риси, які були притаманні українському православ'ю – його соборнопорядність, демократизм, евангелістськість, народність, побутовість, відкритість та інше.

З розпадом у 1991 році Радянського Союзу Україна постала як незалежна держава. Наступив період її національного відродження. Проте, як це засвідчує історія, національне відродження будь-якого народу не лише стимулює активізацію релігійної і суспільної діяльності різних конфесій на його національному ґрунті. Воно водночас зумовлює виокремлення питання про національну релігію цієї етнічної спільноти, її своєрідну церковну інституалізацію. Актуалізація питання відродження національної церкви за нинішніх українських реалій зумовлена рядом факторів.

По-перше, національно орієнтовані сили України прагнуть використати релігію як засіб духовного відродження українського етносу. При сприянні певних конфесій чи церков, оголошених національними, вони хочуть здолати ті фактори, які протягом століть слугували денационалізації українців. Серед останніх величезну згубну роль відіграла Церква Московського Патріархату.

По-друге, проблема національної релігії і національної церкви актуалізувалася ще й тому, що відродити всеціло українську культуру можна лише за умови включення до неї всіх складових духовності нашого етносу. Відтак розбудова Української державності, відродження занедбаного і всляко гонимої української культури тісно пов'язані з реалізацією ідеї розбудови Української Національної Церкви.

По-третє, лише наявність своїх релігійних інституцій дає можливість нації входити в різні міжнародні релігійні центри і виражати там інтереси своєї національної держави і водночас обороняти свій національний духовний простір від зовнішньої агресії на нього з боку чужоземних конфесій і церков.

По-четверте, в наш час політичні сили одіозного комуністичного минулого змикаються з ортодоксальним обскурантизмом релігійних діячів Російського Православ'я, загрожуючи не лише демократії в Росії, а й суверенності будь-якого народу (в тому числі й українського), що не скорився їй не хоче стати "під високу руку Москви". Особливу роль в цьому мають зіграти якраз власне Українські Церкви, які в своїй діяльності за цих умов мають чітко обстоювати свою організаційну відмежованість від Росії. Проповідь «наднаціонального» характеру християнства, до якої вдається Московський Патріархат, що має в Україні понад 11 тисяч своїх громад, служить тільки для маскування національної гегемонії одних і заспокоєння інших.

Відомо, що на відміну від католицизму православ'я знаходить своє інституційне вираження в національних церквах. Так, нині наявні російська, болгарська, грузинська, Сербська, Елладська та православні церкви в інших народів. Українська нація, розбудовуючи свою державність, вибудовуючи свої національні структури, з необхідністю має відтворити всі неодмінні свої атрибути. Не останню роль серед них має зайняти Єдина Українська Православна Помісна Церква.

Проте становлення незалежних національних церков в Україні викликає неоднозначну оцінку, навіть занепокоєння у декого. Деким вбачається в цьому: і порушення східнослов'янської православної єдності; і загроза перетворення (на зразок Росії) національної церкви фактично в державну; і можливе насильницьке навернення з часом до цієї церкви всіх українців; і обмеження релігійних свобод інших релігійних течій і церков, бо ж нібито цим ставляться в нерівний статус наявні в Україні спільноти інших конфесій.

Православна Церква України Московської юрисдикції, входячи складовою у структуру чітко національно визначеної й вірно слугуючої своєму народу Російської Патріархії, поширює думку про неблаготатність національних церков. Це подеколи, на жаль, сприймається за істину. Але ж виступаючи проти права на свою національну Церкву

інших народів колишнього Союзу, сама Московська Церква при цьому за своєю природою і характером діяльності постає як суто національний, власне російський феномен, навіть певною мірою як державна церква Росії. Вона активно і повсемірно сприяє утвердженню імперських амбіцій (в тому числі й щодо України) нинішнього російського державного керівництва. Це керівництво нині активно працює на відродження Російської імперії в кордонах колишнього Союзу. При цьому Російське православ'я з активно обстоюваною патріархом Московським Кирилом ідеєю «русского мира» виступає ідеологічним підґрунтям обґрунтування такого відродження.

То що ж таке **національна церква** і чи має це поняття право на громадянство? Дати лаконічне визначення цього поняття надто тяжко, бо ж треба відразу узагальнити показники декількох параметрів її буття – історичного, географічного, етнокультурного, демографічного, лінгвістичного, праксеологічного та інших. Насамперед при цьому треба визначитися в понятті *національна релігія*. Національна релігія - це самобутня, конфесійно визначена система релігійних вірувань і дій, яка сформована певним етносом за умов багатомісного проживання на одній території під впливом своїх традиційних форм світогляду, звичаїв і вірувань, виражена рідною мовою і в прийнятих символічних формах. Вона постає як невід'ємний елемент культури і самосвідомості свого носія і підпорядкована практичній реалізації його національного інтересу і духовних потреб.

Проте поняття "національна релігія" не тотожне поняттю "національна церква". Остання постає як інституційне вираження національної релігії. Дефініція поняття "національна церква" також має охопити ряд визначальних параметрів її буття. Відтак **національною церквою** є церква будь-якої конфесії, яка (1) функціонує в певній історичній період й, (2) опираючись на певну національну традицію і набувши при цьому етноконфесійної специфіки, (3) сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, (4) користується національною мовою як богослужбовою та (5) має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території. Поняття "національна церква" фіксує інституалізоване та ієрархізоване певним чином об'єднання послідовників якоїсь національної релігії, через яку вона виражає свою сакральну і етноінтегративну функціональність.

Відтак, в ролі національних церков виступають конфесійні об'єднання певного етносу, які, функціонуючи в певний часовий проміжок історії, опираючись на свою етноконфесійну традицію, використовуючи мову свого народу як богослужбову й маючи масове поширення серед населення певної країни чи території, сприяють розвитку етнокультури, національної самосвідомості й державності своєї нації, утвердженню її національної ідентичності. Сказане дає можливість сформулювати закон взаємовідносин Церкви і нації: **«Універсальний зміст релігії, виявлений Церквою, природно завжди виражається у конкретних національних формах»**. Так, всесвітня ідея християнізації людства на практиці шириться й виражається насамперед за допомогою живої мови, національної культури і звичаїв кожного народу, який її сприймає.

Формування і функціонування національних церков в наш час не має нічого спільного з якоюсь конфесійно-церковною автаркією чи релігійним шовінізмом, на що подеколи натякають церковні й світські політики, стверджуючи, що це приведе до обмеження свободи віровизнань. Ми живемо в такій історичній час, коли обстоювання ідеї "єдино справедливої віри", якоїсь вигаданої "канонічної території", на чому спекулює Московська Церква, зримо відходять в минуле, а поліконфесійність держав та націй, їх різноцерковність є об'єктивною реальністю. З цим слід рахуватися.

Велика кількість канонічно-правних джерел засвідчує неспроможність і облудливість різних упереджених заяв та виступів щодо права на конституювання Української Національної Церкви. "Національна" за умов давньої поліконфесійності українського етносу зовсім не означає, що на перспективу вона стане "єдиною" для всієї нації. Вона не є також аналогом національно-державної релігії (на кшталт Росії, Греції чи Грузії), хоч остання, природно, може формувати національну Церкву.

При цьому не слід ототожнювати поняття "національної церкви" і "церкви (чи конфесії) національної зорієнтованості". Нація в один і той же час може мати будь-яку іманентно можливу і необхідну їй кількість конфесій, які, інститууючись, об'єктивно сприяють її збереженню та поступові, але не всі вони постають як національні церкви. При цьому національною в Україні постає не та церква, яка використовує у своїй назві щось від корінного етносу (наприклад, *Українська Православна Церква*, що в юрисдикцію Московського Патріархату), не та, що функціонує на його рідній землі чи має порівняно тривалу тут історію. Якщо церква ігнорує в своїй діяльності національну мову корінного етносу, всеціло підпорядкована у всьому зарубіжному центру, що нехтує наші національні інтереси, а то й працює проти української суверенності, то вона не є українською національною навіть за умови належності значної кількості її парафіян до українського етносу. Більше того, вона у своєму функціонуванні постає як церква центру своєї юрисдикції, зрештою – українофобською інституцією.

В наших нинішніх складних і важких умовах національного відродження в ролі національної постає та церква, яка несе національну ідею - незалежність країни, сприяє розвитку і збереженню нашої національної культури, зокрема української мови, репрезентує в різних релігійних центрах та інституціях, в т.ч. й в центрі своєї юрисдикції, нашу суверенну державу. Нині в Україні до національних релігійних об'єднань можна віднести лише Українську Православну Церкву Київського Патріархату, Українську Автокефальну Православну Церкву, Українську Греко-Католицьку Церкву, Українську Лютеранську Церкву, а також рідновірські (неоязичницькі) течії.

Поняття "національна церква" не тотожне поняттю "державна церква". Якщо перша постає складовою духовно-культурного розвою нації, то друга - складовою соціально-політичного процесу. Для цього їй не обов'язково мати чільну історію в контексті автохтонно-національного розвитку. Якщо в одній державі може бути декілька національних церков чи течій, то державною в країні водночас постає переважно одна церковна інституція.

Якщо говорити про національні церкви, то їх інституалізація в Україні має богословське, канонічне, етнічне та правове обґрунтування. Розглянемо їх коротко.

1. *Богословське обґрунтування.* Вселенськість християнства, як це засвідчують «Дії апостолів», не в тому, що Церква Ісуса Христа має "одну мову і слово одне", а в тому, що його вчення завдяки місії апостолів серед різних народів у формах їх етнічного самовияву стало надбанням всіх, незалежно від кордонів, і на "мові кожного народу" (Дії 2:11). А мова кожного народу - це не лише рідні слова, а й рідні обрядові дії.

2. *Канонічне обґрунтування.* 34-те правило Святих Апостолів говорить: "Спископам **будь-якого народу** належить знати першого серед них і визнавати його за главу". Отже, для повноти свого буття кожному з народів необхідно мати свою національну церкву, церкву із своїм єпископатом.

3. *Етнічне обґрунтування.* Кожна нація має право на задоволення своїх релігійних потреб відповідно до своєї традиції і своєю рідною мовою. В 1-му Посланні до коринтян зазначається, що від проповіді в церкві чужою мовою ніякої користі не буде. "В Церкві

волю п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою!" (1 Кор. 14:19).

4. *Правове обґрунтування.* Кожна національна спільнота, згідно Паризької хартії для нової Європи (1990 рік), інших міжнародних правових документів, має право на свою релігійну самобутність, вираження, збереження і розвиток своїх особливих традицій і звичаїв. Протягом трьох століть перебування України в Російській колоніальній системі відбувалася насильницька асиміляція українців в чужу для них московську церковну традицію. Тому відродження нашої релігійної самобутності, навіть шляхом використання певних державних сприянь відродженню національних церков, цілком відповідає міжнародним правовим нормам. Відбувається виправлення допущеного раніше правового перекосу, відновлення насильно ліквідованих церковних структур.

Відзначимо принагідно, що процес формування національних церков в Україні аж ніскільки не порушує гуманістичний зміст принципів свободи совісті. По-перше, тому, що входження віруючих в якусь національну церкву не регламентується державою. По-друге, статус національної у нас можуть здобути церкви різних конфесійних течій, які, згідно законів країни, не мають із-за цього якихось привілеїв і сприянь. По-третє, національні церкви формуються і функціонують скоріше на звичаєвому праві, а не складаються на основі силового поля якихось спеціальних правових актів, ухвалених державою. По-четверте, національна ідентичність є данністю природного порядку людського існування, а відтак національна церква як один із її виявів формується не на основі якихось силових чи правових рішень, а на основі національно-релігійної самосвідомості українців.

В Україні нині існує три православні Церкви – Українська Православна Церква (що в юрисдикцію Московського Патріархату), Українська Православна Церква Київського Патріархату і Українська Автокефальна Православна Церква. Проведене інтернет-опитування показало, що 39,9% респондентів висловилися за необхідність утворення Єдиної Помісної Православної Церкви і лише 19,6% не бачать потреби в об'єднанні Церков, в останній національної церкви. Аналіз історії релігії в Україні, а також нинішня релігійна ситуація дають підстави для висновку, що утворення єдиної національної церкви на підставі визнання винятковості якоїсь однієї із названих православних спільнот і згуртування навколо неї інших православних течій практично і теоретично неможливе. Денационалізовані українці, а також росіяни (а їх у нас 20% від всього населення країни) та віруючі інших національностей сприймають як свою українсько-національно незорієнтовану УПЦ Московської юрисдикції. Саме тому загроза втрати серед них своїх послідовників перешкоджає УПЦ повернутися до витокового Українського православ'я. До цього додається ще й небажання керівництва православних церков України втратити свої владні позиції в новоутвореній організаційній структурі та відповідні привілеї й почесті.

Але це внутрішні чинники, які стають перешкодою процесу утворення єдиної національної церкви в Україні. Є ще й зовнішні чинники. Серед них насамперед протидія цьому процесу з боку Апостольської столиці й Московського та Константинопольського Патріархатів.

Відтак, як на нас, ідея об'єднання християнських церков України в одну церковну інституцію нині не на часі і навряд чи є можливою в наступному. Держава має змиритися з наявною в її релігійному полі поліцерковністю й сприяти, з одного боку, забезпеченню насамперед толерантних відносин між традиційними церквами, визнанню ними права на існування в країні інших конфесій, церковних утворень, а з другого – включенню їх в різні види спільної соціальної діяльності, значимої для національного і духовного відродження,

процесу українського державотворення. Утворення Єдиної Православної Церкви України (а цим прагнув увінчати своє Президентство попередній глава держави В.Ющенко), а тим більше Української Християнської Церкви, якщо реально оцінювати ситуацію, стане можливим лише тоді, коли весь народ України буде зорієнтований на вибудову суверенної держави, прийматиме за своє процес національного відродження в ній, знехтує вірою в необхідність жити в повному підпорядкуванні зарубіжним релігійним центрам, ставитиме в основу своєї віри витокову суть християнства, а не його пізніші організаційні чи обрядові нашарування і форми.

В Україні з часу постання її незалежності йде мова про відродження Українського Православ'я, вибудову його Помісної Церкви. Але коли йдеться саме про відродження, то треба, на чому ми вже наголошували вище, не обмежуватися при цьому лише інституалізацією незалежної церковної структури, а слід повернути у відроджуваній феномен те, що є *від роду нашого українського*, відтворити, звичайно із врахуванням уже нинішнього історичного часу, те, яким було Українське Православ'я до захоплення його в 1686 році Московським Патріархатом. Відтак православ'я в Україні треба насамперед не українізувати (як дехто радить), а перш за все *знемосковити, здеросіянити його*, рішуче відмежуватися від будь-яких московських впливів. При цьому слід відродити давнє Українське Православ'я з його народницькою структурою, з такими його традиціями як соборноправність, духовне розуміння релігії, громадянська активність, релігійна терпимість й поєднана тенденція. Як слушно наголошує знаний етнолог релігії Арсен Річинський, «проповідь же «наднаціонального християнства» служить тільки для маскування національної гегемонії одних і баламучення інших».

Проведений вище аналіз природи національної церкви, проблем її становлення в українському контексті засвідчує те, що саме завдяки своїм зв'язкам з ідентичністю людини, структурами її спільнотного життя релігія надає цілісність і осмисленість нашій національній самосвідомості. Ігнорування останніх веде до роз'єднання людей, руйнації тих структур людського співжиття, через які і в яких формується ідентичність особи, до неукоріненості останньої в різних сферах суспільної ідентичності, однією з яких є національна церква.

ЗАПИТУЮТЬ – ВІДПОВІДАЄМО

БУТТЯ І БОГ

У своєму листі Д.І. Іванів із селища Солотвин наводить «доведення існування Бога» і просить доказати, що буття, яке люди називають абсолютом-богом, на світі немає і не може бути, тобто доказати, що наведений ним доказ є неправильним. Згідно з міркуванням автора «доказ» цей полягає ось в чому: «До буття щось може мати чотири відношення: 1) чогось немає, але воно може бути; 2) чогось немає і воно не може бути; 3) щось є, але воно може не бути; 4) щось є і його не може не бути, тобто мусить бути. Те, що може бути і може не бути, тобто підлягає зміні, рухові, розвиткові, звано матерією. Те, що не може бути, звано ніщо. Те, що не може не бути, тобто мусить бути, філософи називають абсолютом, а люди прості називають Богом». Чим, тобто, хто є тим абсолютом? Тим абсолютом є буття, бо лиш буття мусить бути, бо є буттям. Як квадрат мусить бути квадратним, бо є квадратом, як коло мусить бути круглим, бо є колом, так буття мусить бути, бо є буттям. І це буття є власне те, що люди називають Богом. Отже, Бог є».

Для відповіді автору листа редакція РП звернулася до міркувань з аналогічного приводу, висловлених свого часу академіком Володимиром Шинкаруком. Вчений пише: «Сприйняти наведене як «доказ», це означає визнати такий «доказ» як абсолютну бездоказовість. Наведені міркування є бездоказовими, схоластичними мудруваннями, розрахованими на людей темних, зовсім необізнаних з філософією і логікою. Науці доводилось стикатись з більш витонченими «доказами» богословів, з різними «онтологічними», «телеологічними», «моральними», «космологічними» та іншими «доведеннями», які самі по собі власне ще нічого не доводять, бо ж при перевірці всі вони, як зрештою виявлялось, побудовані на хибних посилках, тобто є такими, яких не можна вважати істинними. І це зрозуміло: науково довести існування того, що очевидно не існує, неможливо».

Як спростувати наведені Вами «доводи»? Дуже просто! Досить поставити таке питання: а від того, що ми назвемо порося карасем, порося справді перетвориться в карася! Хто, де і коли міг що-небудь довести таким чином: назвемо «щось» ось «цим», «щось» є, мас буття, отже, і «це» є, має буття? Це рівнозначно: назвемо вола короною, віл у нас є отже, є і корою. Чи виростуть від цього у вола дійки? Звісно, що ні. А саме гак побудоване приведе *вище* «доведення» існування Бога.

Ось його хід: Ви кажете — назвемо те, що є, але може не бути, матерією, а те, що є і не може не бути — абсолютом або Богом. Те, що є і не може не бути, є буття, буття мусить бути, бо є буття. Отже, Бог є. Дуже «мудро» і «неспростовно»! Назвемо буття Богом і оскільки буття є, бо є буттям, то і Бог є! Для істинності такого «доведення» не вистачає лише «дрібниці»: чи є той віл, якого ми назвали короною, справді короною, а не

волом, чи є те буття, яке Ви, авторе листа, назвали богом, справді Богом, а не чимось іншим?

Атеїст на таке «доведення» повинен був би сказати: ваше «доведення» нічого не і доводить, бо ви берете за аргумент те, що якраз потрібно довести; прошу вас довести, що те буття, яке є і мусить бути (необхідне, абсолютне буття), є дійсно Богом! Ви твердите, що те, що не може не бути, філософи називають абсолютом, а люди прості - Богом». Але ж цей «аргумент» розрахований на обман, на незнання співбесідником філософії. Людина, обізнана в філософії, зразу ж скаже: це невірно. «Те, що не може не бути, тобто мусить бути», є абсолютном, тотожним Богу лише для філософії ідеалістів, та й то не для всіх, а переважно для об'єктивних ідеалістів, таких як Платон, Гегель та інші. Для філософів-матеріалістів абсолютним буттям є не Бог, а матерія. Отже, якщо ви взяли доводити існування Бога, то насамперед доведіть, що абсолютним буттям є не матерія, а Бог. Так поставив би питання атеїст.

Це все, що стосується наведеного у листі «доказу» існування Бога. Як бачимо, він на вартій уваги, не є власне доказом.

Тепер, торкнемось другої сторони прохання: довести, що такої істоти, яку люди називають Богом, немає і не може бути. Тут я до захисників існування Бога звернуся з таким міркуванням: «Богом ви називаєте верховну, надприродну істоту, яка нібито створила світ, стоїть над ним і ним управляє. Ви твердите, що ця істота є безтілесною, духовною, що вона створила тілесний, матеріальний світ із нічого. Атеїсти не вірять в існування такої істоти, не вірять, бо не знаходять абсолютно ніяких підстав вірити в це. У своїх поглядах на світ вони виходять з наукового пізнання, з того, що нам каже наука, а наука кожним своїм відкриттям і кожним технічним досягненням, погодьмося, не тільки не дає ніяких свідчень на користь існування духовного творця матеріальної дійсності, а навпаки - все більше і більше розкриває матеріальну єдність усього існуючого, дає все більше і більше підстав твердити, що *існує* лише матерія, все інше — або її прояви, або ж різні властивості певних її форм.

При цьому, яка аргументація, можна використати досягнення астрономії, фізики, біології, інших природничо-наукових вчень, нарешті - дані суспільної практики, зокрема дані практичного оволодіння людиною силами природи (не молитвами людина добивається свого добробуту і вдосконалення, а пізнанням і практичним оволодінням силами природи].

І, нарешті, я підсумував би: ось на що спирається наше заперечення існування бога. А на чому ви Мисляча людина має чимось і якось обґрунтовувати свою *віру* в існування Бога і доводити його існування, мати для цього якісь аргументи. Поки вона це не зробить, науковець не може спростовувати існування Бога, бо жне знаходить хоч яких аргументів на користь його існування. Доводити ж, що чогось не існує, коли для припущення його існування немає ніяких підстав, просто безглуздо.

На «аргументи», які наводяться у листі, я б зреагував би таким чином:

— У своєму «доказі» Ви називаєте матерією «те, що може бути і може не бути, тобто підлягає зміні, рухові і розвиткові». Дозвольте вас запитати, на якій підставі ви ототожили поняття «матерія», «те, що може бути і може не бути» і «те, що підлягає зміні, рухові, розвиткові»? Адже це різні поняття! «Те, що може бути і може не бути» є визначенням випадкового буття. Але хіба матеріальне буття є лише випадковим? Факти свідчать, що ні! У природі є безліч випадковостей, але в цих випадковостях виявляється необхідність, проступає певна закономірність. Коли б у природі не було необхідних явищ, коли б їх *буття чи небуття* не підпорядковувалось певним об'єктивним закономірностям,

то ніяк б наука не була можлива, а відтак і не було б можливе керування матеріальними процесами, скажімо, неможливо було б керувати процесами в атомному реакторі, виводити на орбіту супутники, вести космічний корабель, не говорячи вже про такі прості явища, як вирощування хліба, виведення нових порід тварин тощо.

Отже, до матеріального буття відноситься й «те, що може бути і може не бути», і те, що мусить бути (необхідне буття). Але «те, що є і не може не бути», тобто необхідне буття, в листі названо Богом. Що ж тоді, слідуючи логіці листа, треба молитися сходу Сонця, затемненню Місяця, падати навколішки перед блискавкою, робити все так, як це робили первісні люди. Тоді слід лише молитися, заклинати природу, а не оволодівати нею, пізнавати її і підпорядковувати своїй владі. Коли б люди керувались лише такими міркуваннями, то вони б ніколи не вийшли з первісного стану свого буття, залишалися б дикунами.

Далі. Чи можна назвати матерією «все те, що підлягає зміні, рухові, розвиткові»? Безперечно, що все матеріальне підлягає зміні, рухові, розвиткові. Але хіба рухові і розвиткові не підлягають думки! Хіба свідомість не підлягає змінам і розвиткові! Безперечно, підлягає! Тоді як же бути з визначенням, наведеним у листі: «те, що може бути і може не бути, тобто підлягає зміні, рухові, розвиткові, звано матерією»? Це визначення не витримує критики, суперечить очевидним фактам. Факти свідчать, що матеріальне буття має і «те, що може бути й не бути», і «те, що необхідно буває (мусить бути)». Факти свідчать також, що рухові і розвиткові підлягають і матеріальний світ, і духовні явища.

Коли ж ви скажете, що матерія є «тим, що може бути і не бути», тобто є чимось випадковим, тоді ви повинні визнати, що матерія буває і не буває, виникає і зникає. Але що значить виникнення чи зникнення матерії? Це значить: було ніщо і стала матерія, була матерія і стало ніщо. Але ж за вашим визначенням — ніщо є «те, що не може бути!» Отже, ніщо немає. Є матерія. Ви твердите, що є ще Бог. Тоді в що перетвориться матерія, коли вона зникне? В Бога? То визнайте, що виникнення матерії є перетворення Бога в матерію! Отже, матерія є чи смерть Бога, чи сам Бог! Але ж за вашим визначенням Бог є абсолютном і при тому нематеріальним, духовним абсолютном. Ні, краще вже поверніться до Біблії і скажіть, що Бог створив світ із нічого:

Богослови, звичайно, не можуть погодитись з таким розумінням Бога, бо воно зриває священний ореол з релігії, викриває її справжню суть. Коли б вони визнали його істинним, то їм потрібно було б перестати бути богословами. Наведене мною міркування вселяє людині віру в свої сили, в здатність бути господарем своєї долі, вказує їй із царства необхідності в царство свободи.

Ось про що мені хотілось сказати у відповідь на висловлені вище міркування».

Автор –
академік Національної Академії наук України
В.І. Шинкарук

Мифы и сакральные тексты религий мира. Хрестоматия по религиоведению.

Составитель В.Старостенко. – Могилёв, 2007. – В хрестоматії даються тематично підібрані витримки із священних книг етнічних (зороастризм, давня Греція і Рим, індуїзм, конфуціанство, синтоїзм та ін.) і світових релігій (буддизм, християнство, іслам), якими може користуватися студент під час вивчення відповідних тем із курсу релігієзнавства.

Religious Studies: ba global view. – London-New York, 2008. – В книзі дається огляд нинішнього стану релігієзнавства в різних регіонах світу. У підрозділі про Східну Європу згадуються Відділення релігієзнавства та УАР, зокрема говориться про тематичну зорієнтованість їх дослідницької діяльності, видрук десяти томника «Історія релігії в Україні». То ж академічні українські релігієзнавці стають відомими серед світового наукового загалу.

Карма Тринле. История Кармап Тибета. – М., 2009. – Книга присвячена 16 життям одного із вчителів буддизму – Лами Кармапи, «царя логинів Тибету». Кармапа з XII століття очолював буддійську традицію.

Хаджи Серая Хан Шапшал – выдающийся сын караимского народа. – Симферополь, 2010. – Книга-збірник подає біографічний нарис життя духовного і світського лідера караїмів, вміщує деякі його праці і згадки про С.Шапшала.

Релігійна свобода: свобода релігії і демократія – старі і нові виклики. Щорічник №15. – К., 2010. – Щорічник укладено текстами доповідей і повідомлень, виголошених на міжнародній конференції із зазначеною назвою, що відбулася в серпні 2010 року. Видруковано тексти англійською, російською та українською мовами. Надто цікавими є тексти російських релігієзнавців, зокрема К. Елбакян, М.Жереб'ятьєва, Р.Лункіна та ін., колеґ-релігієзнавців із далекого зарубіжжя.

Колодний А.М. Церква Ісуса Христа Святих останніх днів. – К., 2010. – В монографії подається історія Церкви, розкриваються особливості її віровчення, обрядової практики, способу життя вірян. Також описано процес появи і поширення ЦІХСОД в Україні.

ЛЬВІВЩИНА РЕЛІГІЙНА**

(друга частина – продовження)

В першій частині атласової сторінки «Львівщина релігійна» (РП - №2 за 2010 р.) йшла мова про нинішнє релігійне життя регіону. Тепер коротко про його історичну прелюдію

Найбільш ранні сліди перебування людини нинішнього фізичного типу на теренах сучасної Львівщини маємо з епохи стародавнього кам'яного віку - пізнього палеоліту (35 – 11 тис. років тому). Основним заняттям тогочасного населення було полювання на живність і збиральництво диких їстівних рослин. Учені вважають, що територію Львівщини, особливо її східну частину, свого часу заселяли чисельна група землеробсько-скотарських племен, що склали один із праслов'янських етнічних масивів. Дослідження могильника у с. Висоцьке Бродівського району, що дало назву археологічній висоцькій культурі (тут розкопано 200 поховань) і поселень у с. Лагодів – Перемишлянського, Шкло – Яворівського, Ясенів – Бродівського районів, а також пам'ятників неподалік Гончарівки Золочівського району та м. Золочів, дають підставу стверджувати, що тутешні племена сформувалися основним чином на місцевому ґрунті [1].

У східній та північній частині області в VII-V ст. до н. е. замешкували праслов'янські племена скіфів-землеробів, які справили значний вплив на місцеву висоцьку культуру. Сюди ж проникали окремі групи південних племен, перш за все фракійського походження, які згодом асимілювалися. Вважається, що саме від фракійців серед інших українських спільнот галичани запозичили чимало елементів з їх релігійних вірувань [2].

Звичайно, нині вельми складно підставово говорити про первісні форми релігійних вірувань тодішнього населення сучасної території Львівщини. Такі вірування мали передусім синкретичний характер. Вони безпосередньо впліталися у повсякденну працю, життя і побут тогочасної людини, її, так би мовити, світогляд. «Релігійна свідомість народу проходить складний шлях свого формування від чуттєво-надчуттєвого типу надприродного (фетишизм, тотемізм та ін.) через анімізм, потім через демонічний тип, провідною ідеєю якого є віра в духів, до теїстичного

*В кожному новому числі часопису рубрика «Релігійний атлас України» надається авторам з кожної області України з коротким описанням ними історії релігійного життя регіону, поданням інформації про його сучасну конфесійно-церковну карту.

**Автор матеріалу – начальник Управління з питань національностей і релігій Львівської облдержадміністрації Роман Кураш.

типу надприродного, в центрі котрого перебуває постать Бога”. Саме такий тривалий шлях до духовності був властивий і прадавньому місцевому населенню сучасної Львівщини. Особливістю хіба що може бути географічне розташування краю, через який пролягали торгові шляхи із Заходу на Схід та на Південь і навпаки. Тому й чимало фактів релігійних вірувань, як і інших запозичень, стали притаманними тутешньому населенню від чисельних мандрівників, купців, тих, хто сюди приходив через спроби певної експансії чи навіть завоювання, а то й можливі, зокрема у західному напрямку, переселення в інші регіони проживання.

Можна також припустити, що західні межі Антського плем'яного союзу (кінець IV – VII ст.) включали в себе сучасні терени Львівщини. Релігія ж антів, за Прокопієм Кесарійським, була синтезом монотеїзму та культу сил природи. “Вони вірують, - цитує Прокопія Микола Чубатий, - що є тільки один Бог, творець блискавок, володар всього, і йому приносять в жертву биків та виконують інші священні обряди... Вони почитають ріки й німфи і всяких демонів” [3].

Можливо саме через близькість Римської держави до західноукраїнських земель тутешня спільнота дещо скоріше в часі від киян-наддніпрянців прийняла християнство. Сталося це, зокрема, через кирило-мефодіївську традицію у 852 р. До речі, у цей період Прикарпаття входило до складу Великоморавської (Чеської) держави, тому й першими проповідниками християнства тут були учні рівноапостольних братів Кирила і Мефодія. На жаль, ми не маємо відомостей про храми Божі на західноукраїнських землях, у тому числі й на Львівщині із часів першого тисячоліття. Напевно вони існували, але, як звичайно, їх зводили з дерева – матеріалу нетривкого, тож до наших днів вони не дійшли. Вістки про перші львівські церкви постали разом із містом. Вони були розташовані у тодішньому центрі княжого Львова. Найдавнішою серед них вважається церква св. Миколая Чудотворця, перша згадка про яку датується 1292 р. Розкопками під південною апсидою храму (1977) виявлено фундамент товщиною 2,4 м, а під основним об'ємом – до 3,1 м. Припускають, що функція масивного фундаменту полягала у сприйнятті на себе основним об'ємом храму розпору купола. Цікаво й те, що у споруді храму, починаючи з глибини 1,8 м., у глиняному шарі розчищено поховання, які частково були “перерізані” фундаментом церкви. Це свідчить, що в цьому місці існувало цвинтаріще, причому давньоукраїнське, бо орієнтація померлих витримана в афоновізантійській обрядовості. Хрестокупольний храм зі сходу завершується апсидою. Теперішнього вигляду надано храму лише під час його реставрації наприкінці XVII ст.

Цілком очевидно, що перші християнські храми у Львові та його околицях були святинями східновізантійського обряду. А до їх будівництва долучилися не тільки місцеві зодчі, а й чимало відомих будівничих, ремісників із інших країн. Скажімо, у Львові осіла німецька колонія, представники якої сповідували християнство в західному обряді. Для задоволення їх духовних потреб місцева влада дозволила їм збудувати кірху, присвячену Непорочній Діві Марії Сніжній (XIV ст.). На північній частині Львова поселилися вірмени, теж християни, яких на рідних землях переслідували мусульмани. У Львові вірмени звели свої духовні святині – церкви св. Анни, св. Якова та св. Хреста. Нині вірмени-львів'яни мають собор Успення Пресвятої Богородиці (найдавніша частина храму із 1363 р.), який із 1364 р. став митрополічною столицею українських вірмен. На чолі вірних став митрополит

Григорій, призначений на львівську катедру Месропом I та затверджений в 1367 р. королем Казимиром III [4].

За княжих часів у середині XIII ст. біля підніжжя гори Високий Замок у Львові закладено дерев'яний храм православного чернечого ордену василіан, присвячений Іоану Хрестителю. Внаслідок одруження князя Лева із Констанцією (сповідувала римо-католицький обряд), дочкою угорського короля Бели IV, храм передали ченцям, які прибули з нею, тому й відправи в ньому чинилися за латинським звичаєм. Із 1421 р. маємо згадку про православний храм Успення Пресвятої Богородиці. А ще значно висунутим своєрідним bastіоном Львова стала церква св. Параскеви-П'ятниці (побутує версія, що вона існує із княжих часів, хоча письмова згадка із 1443). У 60-х роках XIV ст. закладено фундамент латинського собору – нині кафедральний собор Успення Пресвятої Діви Марії.

У цілому, станом на 1453 р., у Львові було 8 церков: міська (Успення Пресвятої Богородиці), св. Юрія, св. Онуфрія, св. Миколая, св. Теодора (Тирона), Богоявленська, Воскресенська і Благовіщенська. А ось за даними авторів сучасної ілюстрованої розповіді про Львівську архідієцезію латинського обряду стверджується, що після 1272 р, коли Львів став столицею Галицько-Волинської держави, князь Лев розширив та реконструював його. Львів нараховував 10 православних церков і монастирів, 3 вірменські святині, 2 костели, синагогу та мечеть.

Ще один дослідник сакральної історії Львівщини Іван Петрів підкреслює, що порушення відносного спокою у краї (у XIV ст. Львів зазнав військового вторгнення польських військ), спричинило сповільнення будівництва православних храмів, натомість швидкими темпами зводилися латинські святині. За чотири століття, з XIV до кінця XVII ст., при значному поповненні в місті української спільноти побудовано лише 9 церков [5]. За його ж даними, храмів латинського обряду за цей час збудовано в чотири рази більше. Частина латинських будов була парафіяльна, але більшість із них (по одному чи кілька) займали римо-католицькі чернечі ордени, чоловічі та жіночі – бенедиктинці, бернардини, боніфратри, бригідки, воскресенці (змертвихвстани), домініканці, єзуїти, капуцини, кармеліти босі та черевичкові, августинці, сестри домініканки, клариски, місіонери, павліни, піяри, реформати, сакраменти, тринітарії, францисканці, сестри милосердя св. Вікентія, бернардинки. До речі, деякі з них мають вельми давню історію. Скажімо, домініканці на теренах Львівщини існують із 1270 р., францисканці – з 1380 р., кармеліти – з 1443 р., бернардини – з 1460 р., єзуїти – з 1590 р.

23 жовтня 1539 р. король Польщі Сигізмунд I Старий (1520-1572) надав галицькому намісникові, архімандриту монастиря св. Юрія у Львові Макарію (Тучапському) право єпископа, під юрисдикцію якого переходили всі терени колишньої Галицької митрополії (заснована у 1303 р.) (і намісництва) – “земля Руська і Подільська з повітами Галицьким, Львівським, Кам'янецьким, Снятинським, Тереховлянським”, усі церкви, монастирі та духовенство [6]. У цьому ж році львівська церква св. Юра отримала офіційний статус катедрі. Владика Макарій (Тучапський) (1539-1549), єпископ Львівський, Галицький і Кам'янецький фактично започаткував духовну працю православних львівських архієреїв. Українські суспільствознавці вважають, що саме діяльністю владики Макарія (Тучапського) пов'язане перенесення єпископського престолу з древнього Галича до Львова. Хіротонія його відбулася 22 лютого 1540 р. у Новгороді (осідку київських

митрополитів). Особистість, а особливо діяльність владики Макарія (Тучапського), вважається також своєрідним символом успішного завершення першого українського “походу на Львів” і здобуття та закріплення на Святоюрській горі певного плацдарму для майбутнього поширення і утвердження української духовності, культури, українства та національної ідеї по всій Галичині.

Справу Макарія (Тучапського) продовжили з аналогічними повноваженнями та званнями єпископи Арсеній (Балабан) (1549-1569), Іона (Лопатка-Осталовський) (1569-1576), Гедеон (Балабан) (1569-1607), Єремія (Тисаровський) (1607-1641), Арсеній (Желиборський) (1641-1662), Афанасій (Желиборський) (1663-1666), Йосиф (Шумлянський) (1667-1708); з 1700 р. – греко-католик.

Книга єпископа М. Бучека та І. Седельника “Львівська архідієцезія латинського обряду” дає можливість дізнатися про час зведення упродовж XIV-XVI ст.ст. більшої частини нині діючих римо-католицьких костелів на теренах Львівщини. Зокрема, вже в XIV ст. почали діяти римо-католицькі парафії та їх костели у населених пунктах - Дрогобич, Жидачів, Закостелля (Мостиська), Самбір, Стара Сіль (каплиця), Стрий, Судова Вишня та Щирець [7]. Найбільше було зведено римо-католицьких святинь у століття перенесення до Львова осідку архієпископа. Звичайно, що більшість римо-католицьких святинь у первісний період були дерев'яними, згодом їх замінили на кам'яні, чимало дерев'яних костелів і каплиць були знищені в роки татарської навали. Однак, на цих же місцях постали нові святині римо-католиків.

11 липня 1635 р. львівський вірменський єпископ Микола Торосович склав перед Папою Урбаном VIII католицьке кредо віри. Римський первосвященик подарував вірменському владіці палій, підніс його та його правонаступників на єпископській кафедрі до гідності архієпископів-митрополитів з юрисдикцією на Польщу, Молдову і Валахію. Так Микола Торосович вивершився над православними українськими владиками Львова та зрівнявся у правах з католицькими архієпископами-митрополитами [8].

Стосовно унії Львівської єпархії з Апостольською столицею, то над нею понад 20 років працював єпископ Йосиф Шумлянський. 6 червня 1700 р., через 23 роки після першого таємного визнання католицької віри, він склав її публічно. Король Август II 15 червня 1700 р. підписав універсал, яким підтвердив права і привілеї, що залежали від нього і політичної влади, а інші, як створення Галицької митрополії, він передав Апостольській столиці, з відповідним проханням.

Відтак, єпископ Йосиф Шумлянський особисто об'їхав усю Львівську єпархію, збирав деканальне духовенство, приймаючи на свої руки визнання католицької віри. Всього в унійну акцію включилось 1186 парафій Львівської єпархії. Певні труднощі на цьому шляху були із Львівським Ставропігійним Братством і кількома монастирями, зокрема, Крехівським. Коли 1721 р. крехівські ченці отримали допомогу на своє утримання від Апостольської столиці, тоді й вони прийняли унію. Монастир у Словіті прийняв католицьку віру в 1718 р. Ставропігія про свою готовність прийняти унію заявила у 1708 р., однак, із безпосередньою підпорядкованістю римському архиєрею. Єпископ Йосиф Шумлянський прийняв цю умову і, за згодою Риму 2 травня 1708 р., на його руки братчики склали урочисте визнання католицької віри. Папа Климент IX окремим папським листом від 5 квітня 1709 р., визнав Львівському Братству ставропігійні права, вилучуючи його з-під єпископської влади [9].

Із 1808 р., коли було відновлено Галицьку митрополію аж до 2005 р., коли осідок Глави Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) було повернено до Києва, собор св. Юра (Змієборця) у Львові залишався центром українських греко-католиків в Україні та світі.

У 1772 р. Галичина, зокрема, сучасна Львівщина, внаслідок поділу Польщі опинилася у складі Австрії. З метою встановлення толерантних міжконфесійних взаємин у Галичині, австрійський уряд підпорядкував Церкву державі, а духовенство прирівняв до категорії державних службовців. Відтоді священники, крім задоволення духовних потреб пастви, виконували й інші суспільні функції, як-от – оголошення і роз'яснення законів і розпоряджень світської влади, заповнення метричних записів, контроль над освітою і моральним вихованням молоді, цензурування книг тощо. Держава взяла на себе підготовку й утримання священнослужителів. Виданням т. зв. толераційного патенту (1781) дещо послаблено монополію Римо-Католицької Церкви за рахунок усунення обмежень і дискримінації інших конфесій.

Нарешті, у відповідь на скарги унійних ієрархів заявою Марії-Терезії (1774), інструкцією Йосифа II (1782) і патентом Леопольда II (1790) декларовано цісарське піклування про Унійну Церкву в Галичині й трактування “русинів урівень з поляками”. В такий спосіб унійні церкви – Руська (Українська) та Вірменська отримали юридичне зрівняння в правах із Римо-Католицькою Церквою. З того часу Українська Унійна Церква отримала назву Греко-Католицької, а Вірменська – Вірмено-Католицької.

До речі, станом на 1772 р., Львівська уніатська єпархія уже налічувала 2 504 парафії (при загальній кількості вірних близько 800 000 і середньою кількістю парафій 320). Переважали парафії, що охоплювали одне село, хоча вже у 1701 р. відомо 40 великих сіл з двома церквами і 6 – з трьома.

У 1781 і 1783 рр. декретом цісаря Йосифа II в Галичині були ліквідовані контемплятивні (молитовні) монастирі та знесені так звані надлишкові храми. Під час цієї касати (ліквідації) з 41 костелу у Львові залишилося 17, решту (24) було закрито (з них принаймні 6 назавжди зникли з мапи міста, інші було переобладнано). Потерпіли також українські та вірменські церкви – за даними істориків, австрійська влада наказала розібрати принаймні 3 вірменські та 11 греко-католицьких храмів, переважно дерев'яних. З метою підготовки й забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів духовенства у Львові 1783 р. засновано духовні семінарії для римо-католицької та греко-католицької конфесій. 1855 р. цісар Франц-Йосиф I підписав конкордат із Апостольською столицею про незалежність Церкви від держави. А напередодні кількома законами від 1780 до 1790 років зрівняно у правах із християнським населенням євреїв, дозволено їм та їхнім нащадкам приймати християнство й зобов'язано прибрати постійні прізвища. Очевидно, що такі заходи австрійської влади стосовно основних конфесій в Галичині значно покращили релігійну ситуацію в регіоні, сприяли толерантності між прибічниками різних релігійних напрямків. Хоча окремі тертя, а саме між вищими колами римо-католицької та греко-католицької Церков продовжували мати місце. Тут, так би мовити, тривала суперечка “за місце під сонцем”, отож, були певні непорозуміння, інколи навіть провокації з боку латинського кліру, спроби їх окремих сановників переманити греко-католиків у свій обряд, натомість взаємини між вірменською Церквою склалися більш-менш успішно, без напруження з будь-якого боку.

Ситуація між Римо- і Греко-Католицькими Церквами значно налагодилася після прийняття у 1863 р. т. зв. Конкордії про зрівняння в правах і мирне співжиття обох Церков у Галичині, що гарантувала кількісну незмінність обох обрядів, їхню територіальну непорушність та sacramентальну totoжність й нормувала співпрацю і взаємини між ними.

Одним словом, церковно-релігійне життя Львівщини поступово унормовувалося. Кожна конфесійна група вірних своєї Церкви влаштувалася відокремлено. Найчисельнішу релігійну спільноту Львова становили римо-католики числом близько 33,5 тис. осіб (48,8% міського населення).

Близько 5 тис. осіб нараховувала греко-католицька (переважно українська) спільнота Львова. На території міста та передмість функціонувало 7 греко-католицьких храмів, зокрема: кафедральний собор св. Юра. Церковно-релігійне життя українських греко-католиків базувалося на давній традиції вживання у сакральній сфері церковнослов'янської мови. Проповіді виголошувалися, як правило, мовою польською. Лише в одній церкві св. Миколая (Львів) парох о. Яків Геровський у 1820-1840-х рр. проповідував українською мовою. Своєрідним викликом такої ситуації прозвучали 14 жовтня 1836 р. на свято Покрову Пресвятої Богородиці у трьох львівських храмах проповіді розмовною народною мовою, виголошені семінаристами Маркіяном Шашкевичем (церква св. Юра), Миколою Устияновичем (Успення Пресвятої Богородиці) і Юліаном Величковським (св. Параскеви-П'ятниці).

Львів був також осередком вірменсько-католицької архієпархії. Наприкінці XVIII ст. до вірменської спільноти належало від 200 до 300 осіб. Духовне життя вірмен зосереджувалося навколо кафедрального собору Успення Пресвятої Богородиці. 3-поміж ієрархів, які очолювали архієпархію, найвідомішими були Яків Августинович (1751-1783) і Самуель Стефанович (1832-1858).

Єврейське населення Львова числом близько 28 тис. осіб (1840 р., 40, 5% міського населення) у релігійному аспекті поділялося на кілька течій: традиціоналістів-ортодоксів консервативної орієнтації, хасидів, зорієнтованих на поєднання містичних і раціоналістичних засад, різновид хасидизму “хідушім” (новаторство) й прихильників Просвітництва (“Гаскала”), які отримали назву “маскілім”. Осередками їх духовного життя були синагоги. Ортодокси групувалися довкола синагоги Нахмановичів, хасиди – божниці (клойзу) “Хасідім” (1791), хасиди-новатори – синагоги-клойзу Якуба Гляндера – біля синагоги “Темпель” (1843-1846) [10].

Нарешті, за реєстром протестантських осередків в Україні XVI-XVII ст., складеним М. Грушевським, у Львові діяла лютеранська громада [11]. Львівська лютеранська громада гуртувалася навколо кірхи на вул. Зеленій – переданого їм колишнього домініканського костелу св. Урсули.

У 1900 р. на Львівській архієпископський престол вступив молодий Станіславський єпископ Андрей (Шептицький). Це сталося на 35-му році його життя, 8-му році священства і першому році єпископства. У цьому часі Львівська архієпархія нараховувала 751 парафіяльний храм, 196 дочірніх церков, 28 каплиць, 932 священника та 1 081 327 вірних. У Львові на той час діяли релігійні громади 12 конфесій, які налічували від лише декількох (старообрядці, англікани, меноніти, старокатолики) до кількох десятків тисяч осіб. Найчисельнішими були спільноти римо-католиків (переважно поляки), греко-католиків (українці) та іудеїв (євреї),

менш представницькими – протестантів, вірмен-католиків і православних. Римо-католицька громада міста, станом на 1900 р., налічувала 78 516 осіб (52,5%) населення Львова. Тут діяло понад 20 костелів. Кадри кліру готували Генеральна семінарія у Львові (1790) та приватний Теологічний інститут для ченців (1829). Станом на 1914 р., у Львові діяли 17 жіночих римо-католицьких чернечих згромаджень, з 24-х існуючих в архідієцезії, та 9 (з 14) – чоловічих.

У 1900 р. 16,5% (або 24778 осіб) населення Львова становили греко-католики. Тут діяло 9 греко-католицьких парафій, п'ять з яких були при карних і медичних установах міста. Ще 4 греко-католицькі храми діяли при Львівській греко-католицькій семінарії Св. Духа, Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Богородиці сестер-василіанок, св. Онуфрія (при монастирі отців василіан) і церква св. Миколая.

Спільнота вірмен-католиків була незначною – 230 осіб (1900). Вона входила до деканату Львівської вірмено-католицької архієпархії. Вірмени-католики мали у Львові кафедральний собор Успення Пресвятої Богородиці, богослужіння в якому відбувалися старовірменською мовою (грабар). Кандидати на священників здобували освіту з римо-католиками на теологічному факультеті Львівського університету або у Вірменському колегіумі у Римі.

Незначну групу населення Львова у 1900 р. становила православна спільнота (481 особа), серед яких були греки, румуни й українці. До 1893 р. вони мали малу церковицю, відтак отримали дозвіл на будівництво великої мурованої церкви. Новий храм св. Георгія було засновано у 1897 р., який почав діяти із 1901 р.

У 1900 р. 2833 львів'ян були лютеранами. Вони мали свою кірху св. Урсули. У місті також діяла німецька лютеранська школа (500 учнів).

Іудейська громада у Львові, станом на 1900 р., об'єднувала 43412 осіб (29%) населення міста. Наприкінці XIX ст. вона була власницею 5 з 8 міських синагог, серед яких виділялися синагога прогресистів (Темпель), Велика міська синагога, синагога Нахмановичів (“Золота Роза”)[12].

Ось таке розмаїте, поліконфесійне середовище склалося на час вступу Андрея (Шептицького) на львівський греко-католицький престол у Львові. Із самого початку свого урядування митрополит Андрей (Шептицький) приступив до розбудови духовної семінарії. Пастирським листом від 1 вересня 1901 р. він визначив її нову організаційну структуру, змінив майже весь персонал і вдосконалив статuti. Семінаристи слухали лекції у Львівському університеті аж до 1928 р., коли було відкрито Богословську академію.

Особливе значення Андрей (Шептицький) надавав підготовці та вихованню кадрів священників, здатних не тільки жертвовно нести пастирську службу, бути духовними провідниками українського народу, а й очолити його віковічні прагнення до свободи та незалежності своєї країни. Цій меті він присвячував і систематичні візитації на парафії Львівської архієпархії, яка, за даними Шематизму 1906 р., мала 1 397 845 вірних, поділених на 725 парафій.

Важливим напрямком духовної праці митрополита були його чисельні пастирські листи. Василіанський архімандрит Теодозій Галушинський, один із біографів Андрея (Шептицького), нарахував їх 140. Вони виходили три-чотири рази на рік. Тематика охоплювала: богослов'я, літургію, мистецтво, обряд, громадські, політичні і державні справи, єдність Церкви Христової, листи до українців-емігрантів [13]. Одночасно митрополит періодично здійснював свої візитації і до заоканської еміграції.

У середині 20-х років ХХ ст. на Львівщину, зокрема до Золочева і Львова проникає євангельська звістка про хрещення Святим Духом. Початок цього руху пов'язаний з діяльністю Григорія Федішина, який народився 1903 р. у с. Княже, неподалік від Золочева. 20-річним юнаком Г. Федішин став євангельським християнином. Він започаткував євангельську церкву в рідному селі Княже і в с. Острівчик на Золочівщині. Завдяки наполегливій праці Г. Федішина на теренах Львівщини діяли євангельські церкви в Хильчицях, Княжому, Золочеві, Запитові, Яворині, Львові та інших поселеннях краю. Закінчив земне життя Г. Федішин трагічно (за одними даними, у камері золочівської катівні – 1941, за іншими – на каторзі у Сибірі – 1940-1942). Вже станом на 1936 р. християни віри євангельської діяли (ХВС) у Бродівському, Золочівському та Львівському районах [14].

У 1935 році на теренах Львівського району з'явилися послідовники Союзу ХВС у Польщі. Зокрема, у с. Сулиміві часто проповідував Йосиф Макар. Згодом групи п'ятидесятників були організовані в 15 селах Львівського повіту: в Стронятині, Жабокруках, Підлісках, Ушковичах та інших місцевостях, які періодично відвідували роз'їзні проповідники. Для Львівського району ХВС були характерні ті ж проблеми, що і для інших місцевостей Галичини, а саме: зведення молитовних будинків, відкриття недільних шкіл, збір фінансових і матеріальних засобів тощо. На з'їздах приймалися ухвали, щоби проповідували Євангеліє люди, які ведуть благочестиве життя, тобто проповідують Слово Боже своїм власним християнським життям [15]. Наприкінці 30- рр. ХХ ст. на Львівщині діяло 2 міські та 28 сільських євангельських церков, львівська міська громада налічувала понад 100 осіб.

Поступово на терени західноукраїнських земель й, зокрема, на Львівщину проникав і баптизм. Окрім німецьких протестантських впливів, цьому сприяла діяльність чеських реформаторів і баптистів. Це ж стосується також переселення в Західну Україну поляків, чехів, угорців, внаслідок чого виникли іноземні поселення (колонії). Серед них був найчисельніший осередок баптистів у колонії Вальдорф Городоцького повіту. На початку ХХ ст. баптистські спільноти діяли у Львові, Рава-Руській, Сколе, Жовкві, Красне, Добромилі. У 20-30-х рр. ХХ ст. у Західній Україні з центром у Варшаві діяв Союз зборів слов'янських баптистів, громади якого існували у Бориславі, Грибовичах, Дашаві, Львові (102 особи), Рава-Руській, Рудках, Судовій Вишні. Нинішній керівник львівського обласного осередку ЄХБ єпископ Іван Романюк добрим словом згадає духовну працю у 20-х роках ХХ ст. у Львові проповідника Івана Петраша та п. Юлії Савич. Саме львівська квартира останньої (вул. Болонна) 1921 р. стала тут першим будинком молитви вірних ЄХБ. А вже наступного року християни-баптисти придбали ще одну квартиру (вул. Героїв УПА), адже ряди Церкви швидко зростали. Нарешті, третій дім молитви львівські баптисти розмістили по вул. Краківській. У серпні 1928 р. у Миколаєві на Дністрі створено національне баптистське об'єднання в Галичині – Союз українських Євангельських християн-баптистів, організаторами якого стали Петро Олишко, Симон Білинський, Григорій Урбан. У 1933 р. на Львівщині діяло 67 громад ЄХБ.

Церковна адвентистська організація на західноукраїнських землях, зокрема, в Галичині, структурно входила до складу Союзу АСД у Польщі - Східноєвропейський дивізіон (1922). Союз поділявся на 8 полів, серед них – Південне (Львів) на чолі із Рафаслем Енглерттом. На теренах Львівського воєводства діяли 4 адвентистські громади (Львів, Сокаль, Словіта, Стінава). Офіційна

статистика довоєнного періоду фіксує також наявність адвентистських груп у Дрогобичі, Бориславі. Однак найчисельніша Церква АСД у Галичині діяла у Львові. Вона виникла з групи піонерів адвентусу Павла Недоби, братів Малайків, Куліси і Заставного. Серед перших місцевих адвентистів, братів Кобринця і сестру Московіту, називає у споминах уродженець с. Полоничі, що на Львівщині, колишній студент Львівської греко-католицької академії Андрій Машак (прибув до Львова 1923), із проповідницькою діяльністю якого пов'язується прихід адвентистської вістки у Львів та інші регіони Прикарпаття [16]. До речі, упродовж 1927-1933 рр. у Львові виходив адвентистський україномовний часопис “Знаки часу” (редактор Андрій Машак).

Перші відомості про Свідків Єгови на теренах Львова маємо із 1911 р., коли сюди з промовами приїжджав Чарлз Рассел, тоді ж почалося розповсюдження у західних областях України журналу “Вартова Башта” (українською мовою почав виходити із 1924 р.) і книг “Гарфа Божа” і “Божий план віків”. Першими членами організації стали емігранти, які, побувавши у США на заробітках, у багатьох випадках поверталися її прихильниками. Значну роль у поширенні вчення Свідків Єгови відіграв журнал “Вартова Башта”, переписку з редакцією якого весь час підтримували мешканці Галичини й, зокрема, Львівщини. Чимало з них просили своїх зарубіжних братів і сестер по вірі вислати їм примірники Біблії, журналу або іншої релігійної літератури. Громади свідків Єгови формувалися насамперед за рахунок селян та міської бідноти, сюди входили переважно українці, хоча й були поляки та німці. За даними Керівного комітету релігійної організації Свідків Єгови в Україні, у 1921 р. у Львові вже діяла канонічна громада дослідників Біблії (25 осіб). Через два роки їх було вже 80. У 1925 р. у Львові (вул. Пекарська) було відкрито філіал дослідників Біблії, який наглядав за близько 70-ма громадами Галичини, Волині та Надсяння. 1928 р. у Львові відбувся конгрес Свідків Єгови [17].

За офіційною польською статистикою, у міжвоєнний період у Львові існували також по одній громаді методистів, Церкви Христа і Новоапостольської Церкви.

Очевидно, що і у міжвоєнний період Львів залишався поліконфесійним містом. Він був центром Львівської митрополії Римо-Католицької Церкви у Польщі, що включала Львівську архідієцезію, Перемиську і Луцьку дієцезії.. У Львові перед Другою світовою війною діяло 32 костели.

Львів також був центром Львівської митрополії Греко-Католицької Церкви, що включала Львівську архієпархію, Перемиську і Станіславівську єпархії. На початок 1936 р. Львівська архієпархія об'єднувала 54 деканати, 799 парафій, близько тисячі священників. 24 липня 1933 р. керівництво Церкви оприлюднило звернення “В справі подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі”, в якому засудило голодомор співвітчизників в Українській РСР, підтримало створення Громадського комітету рятунку України.

Місто Лева було також центром Львівської архідієцезії Вірменської Католицької Церкви (у єднанні з Римом), яка включала наприкінці 30-х рр. ХХ ст. 3 деканати і 8 парафій (3-4 тисячі вірних) . У міжвоєнний період, зокрема у 20-х роках ХХ ст., у Львівському воєводстві налічувалось 35 іудейських громад (кагалів). До єврейської релігійної громади міста (вул. Ш. Алейхема) у 30-і роки ХХ ст. входило ще 52 приміські громади. Головою громади до 1924 р. був урядовий комісар Якуб Діамант, а в 1924-1928 рр. – професор Маурицій Аллерганд. Упродовж 1919-1921 рр. відреставровано львівські будівлі синагог “Золота Роза” та “Хасідім Шуль”, клойз

“Якуб Глянцер Шул”. У 1923 -1925 рр. дім молитви перебудовано на синагогу добровичного товариства “Цорі Гілод” (вул. братів Міхновських), де влаштовано 384 місця для сидіння [18].

У Львові діяла одна з 991 парафій (1934) Автокефальної Православної Церкви у Польщі (автокефалію надав 13 листопада 1924 р. Константинопольський патріарх Григорій VII). Парафія Святогеоргіївської церкви поповнилася кількома сотнями наддніпрянців – військовиків і урядовців УНР, які потрапили до Львова після поразки українських Визвольних змагань 1917-1921 рр. Її новий настоятель (з 1925 р.) і перший благочинний галицьких парафій о. Пантелеймон (Рудик) зміг відсудити на користь громади парафіяльний будинок. Від 1926 р. о. Пантелеймон очолював православну місію в Галичині. В останні передвоєнні роки Святогеоргіївська церква була переведена у статус гарнізонної.

За офіційною урядовою статистикою від 1931 р. на Львівщині, зокрема у німецьких поселеннях, було чимало лютеранських громад, провід серед яких мала громада у Львові 3670 членів (у 1935 р. – 5 тис.) [19]. До речі, перша хвиля (після 1772 р.) переселення німців у Галичину становила 14 тисяч осіб цієї спільноти. Із липня 1782 по січень 1786 рр. було переселено 14 257 осіб, а із 1802 по 1803 рр. – 478 тис. осіб, з них 10450 протестантів і 4800 – католики та 702 меноніти. У 1812 р. у Галичині нараховувалось вже 150 німецьких поселень. Найбільша кількість німців у Галичині зафіксована у 1890 р. – 87, 5 тисяч.

1926 р. у Львові утворилася перша громада реформатської (кальвіністської) Церкви, яка з 1931 р. увійшла до складу Союзу українських євангельсько-реформатських громад. Однією із його пресвітерії була Галицька з центром у Львові. Дослідники відзначають, що кальвіністський рух у Галичині в середині 30-х рр. XX ст. мав виразне національне обличчя. Він об'єднував в основному українців, вся друкована література, проповідь і культова практика здійснювалися тільки українською мовою [20].

На теренах Львівщини діяла більшість менонітських громад Східної Польщі (насамперед, у Львові, а також у Керниці, Мостиськах, Жовкві, Клепарові). 1921 р. у Львівському і Тернопільському воєводствах мешкало 360 менонітів. Найбільший молитовний будинок мала громада (на початку 20-х рр. XX ст. налічувала 29 осіб) у Львові. Ще один дім молитви, а при ньому школа існували в колонії Нойф, під Львовом [21].

Станом на 1939 р., на теренах Львівщини діяли представники 10 релігійних напрямків, зокрема греко-католикам належало 1038 храмів, в яких відправляли богослужіння митрополит, архієпископ та 822 священники, діяли 40 монастирів – 19 чоловічих (498 ченців) та 21 жіночий (576 черниць). Кадри для Церкви готували духовна академія та семінарія.

Римсько-Католицька Церква була представлена тут 216 костелами, в яких служили митрополит, архієпископ та 501 священник. Функціонували 91 римсько-католицький монастир, у т. ч. 40 – чоловічих (798 ченців) та 51 жіночий (649 черниць). Кадри Церкви готувала в духовній семінарії.

Окрім цих двох досить чисельних за кількістю віруючих та духовенства, а також відповідною церковною інфраструктурою діяли також 112 іудейських громад, які мали 239 служителів культу, 112 рабинів, 75 канторів та 52 різників птиці; 76 громад Євангельських християн-баптистів (2727 вірних), яких духовно обслуговували обласний старший пресвітер та 76 пресвітерів; 71 організація Свідків

Єгови (3423 вісники); 62 громади Християн віри євангельської (п'ятидесятники) (2152 вірних); 7 громад Церкви Адвентистів сьомого дня (296 вірних), в яких служили 5 пресвітерів; Вірменська Католицька Церква; 15 німецьких кірх, кожна з яких мала свого служителя і, нарешті, 5 православних храмів, вірних яких духовно опікували 8 священників [22].

Новий етап у житті віруючих різних конфесій настав із часу приєднання західноукраїнських земель, у т. ч. й Львівщини, до складу Української РСР, яка перебувалав Радянському Союзі. Щоправда, деякі дослідники вважають, що період після 1939 р. розпочався переслідуванням Греко-Католицької Церкви і, станом на 22 червня 1941 р., вона була матеріально пограбована і вбога, з великими ранами на своєму організмі внаслідок арештів, терору, заслання вірних і священників”. Інші ж стверджують, що, прийшовши в Галичину, радянська влада надала греко-католицьким священникам повну свободу церковної діяльності за умови, щоб вони не виголошували проповідей антирадянського змісту. Однак, тепер стало відомо, що вже наприкінці 1939 р. УНКВС по Львівській області звело оперативну розробку “Ходячине”, до кола об'єктів якої потрапили керівники Греко-Католицької Церкви Галичини – митрополит Андрей (Шептицький), єпископи Іван Бучко і Микита Будка, прелати Леонтій Куницький і Олександр Ковальський, канонік Василь Лаба, а дещо пізніше – архімандрит монастирів ордену “Студитів” Климентій Шептицький, архієпископ Йосиф Сліпий та багато інших священників (загалом – близько 50 осіб). Більше того, підсумовуючи результати оперативної діяльності органів держбезпеки по церковній лінії за вересень-грудень 1939 р. на території західних областей України, керівництво НКВС УРСР стверджувало, що всі релігійні течії, у тому числі і уніати, на території Галичини є “серйозною оперативною базою”, і робота з нею вимагає “вмілого і правильного вирішення агентурно-оперативних питань”. Відтак, згідно із доповідною запискою НКВС СРСР, на території західних областей України у 1940 р. було три самостійні єпархії Греко-Католицької Церкви – Львівська, Станіславська і Перемиська. Зокрема, до складу Львівської єпархії входило 1200 храмів, 3 монастирі, духовна семінарія. У зв'язку з цим пропонувалися різноманітні заходи впливу на священників – шантаж, підкуп, так зване розкладання “з середини” тощо. Посилився і репресивний тиск. Загалом тільки у період з вересня 1939 по червень 1941 рр. загинуло 34 греко-католицьких священники, а 41 було депортовано на Схід. Серед загиблих був греко-католицький священник Андрій Бандера, якого було заарештовано 23 травня 1941 р. Його звинуватили у тому, що, будучи батьком керівника закордонного проводу ОУН Степана Бандери (перебував тоді у Німеччині), він підтримував із сином регулярний зв'язок, поділяв програмні і практичні настанови ОУН, допомагав оунівському підпіллю у веденні “контрреволюційної” роботи. У липні 1941 р. Андрія Бандеру було розстріляно [24]. Подаючи звіт Апостольській столиці про втрати української спільноти за 1939-1941 рр., митрополит Андрей (Шептицький) зазначив, що у Львівській архієпархії було вивезено, ув'язнено чи вбито до 200 000 тис. людей, серед яких вбиті або померли у в'язниці 12 священників, а вивезено в Сибір 33-ох священників [25].

Всі церковні навчальні та наукові установи були ліквідації, а їх майно – конфісковане. Восени 1939 р. у Львові припинили свою діяльність Богословська академія, духовна семінарія, Богословське наукове товариство (всі – Греко-Католицької Церкви). 30 жовтня 1939 р. радянська влада закрила теологічний факультет Львівського університету, ще через кілька днів – римо-католицьку

духовну семінарію. Припинили свою діяльність релігійні школи та аналогічні видавництва, було заборонено викладання релігії у школах, націоналізоване церковне майно. Розгорнувся також наступ на священнослужителів: накладені на духовенство надмірні податки часто перевищували їх фактичні доходи. Уже в період 1939-1941 рр. саме на Львівщині органи НКВС намагалися реалізувати свій намір знищити УГКЦ руками її духовенства. Але тоді це не вдалося. Найбільш потенційний кандидат для цієї роботи прелат, доктор богослов'я і філософії о. Гавриїл Костельник відмовився від свого попереднього задуму створити на території Західної України Автокефальну православну церкву, оскільки, на його думку, “вплив унії, що об'єднала у собі релігійні та національні почуття українців-галичан, досить великий у народі”. Така позиція о. Гавриїла Костельника була викладена у таємному рефераті “Чи можливе перетворення уніатської церкви в Західній Україні в автокефальну православну церкву?” (10 лютого 1941 р.). Та й чимало греко-католицьких священників сповна відчули цинізм радянської влади. З цього приводу маємо звернення священника Білана (с. Лаврове Стрільківського району на Львівщині) до віруючих: “...Не залишайте церкву, бо прийшли вороги, які хочуть знищити церкву і релігію... Їх агітація буде короткий час, їх скоро не стане, а церква буде жити вічно”.

Певна структурна реорганізація УГКЦ відбулася в роки німецької окупації (1941-1944 рр.). Хоча Львівська архієпархія на чолі із митрополитом Андреем (Шептицьким), який був також і митрополитом Галицької церковної провінції, залишилася у складі греко-католицької митрополії, однак, становище Церкви ускладнилося штучним поділом території, на якій вона діяла (1 серпня 1941 р. Галичину приєднали до Генеральної Губернії), а відтак і розривом зв'язків, ustalених норм життя. Одночасно з приєднанням до Генеральної Губернії Галичини кількість греко-католиків у ній зростає із 315 тисяч до 4, 3 млн. осіб [26].

З приєднанням Галичини до Генеральної Губернії православна церква у Львові включається в українське національно-релігійне життя. Зокрема, у Шевченківські дні тут постійно відправлялись панахиди при масовій участі громадянства. У жовтні 1943 р. відбулася канонічна візитація православної церкви архієпископом Лемківсько-Краківським Палладієм (Камінським). Згодом, коли у Львів приїхало багато втікачів зі Східної України і єдина православна церква св. Георгія (слов'янська) не могла вмістити всіх вірних, тут за ініціативою владики Лубенського і Миргородського Сильвестра було засновано першу парафію Української Автокефальної Православної Церкви з відправою служби Божої українською мовою.

На кінець німецької окупації (1944 р.) Львівська греко-католицька архієпархія нараховувала 1267 парафій, 1261 церкву, 1061 священника. На цій же території упродовж 1943-1944 рр. діяли 53 монастирі – василіан, студитів, редемптористів, василіанок, служебниць Пресвятої Діви Марії, Йосифіток та інших, в яких мешкали 271 чернець і 419 черниць.

Цілком очевидно, що роки німецької окупації на Львівщині, як і у всій Україні, негативно позначилися на сфері релігійно-церковного життя. Передусім йдеться про запровадження територіальних та часових обмежень стосовно пересування людей та відправлення релігійних служб, посилення нагляду каральних служб за всіма діями та поведінкою місцевого населення, у т. ч. й віруючими різних конфесій та духовенства. Тільки великий авторитет митрополита Андрея

(Шептицького) серед галицької спільноти не дав можливості розправитися з ним та Церквою окупаційному режимові. Принагідно зазначимо, що в листі до чинного Папи Римського 29-31 серпня 1942 р. митрополит Андрей (Шептицький) підкреслив: “Нині увесь край є переконаний, що німецький режим є на рівні, може й вищим, як режим більшовицький, лихий, майже диявольський. Вже майже від року нема дня, щоб не поповнювалися найстрашніші злочини, убивства, крадежі і грабування, конфіскація і здирства...” [27].

Упродовж 1945-1946 рр. радянські каральні спецслужби, насамперед в особі працівників органів радянської державної безпеки розробили, а відтак здійснили широкомасштабні операції, спрямовані на знищення Греко-Католицької Церкви. Тут йдеться про свідчення документів (усього – 285) радянських органів державної безпеки про здійснення ними у 1939-1941 та 1944-1946 рр. політичних репресій проти Української Греко-Католицької Церкви та заходів з її ліквідації під гаслом “возз'єднання з Російською Православною Церквою”.

Станом на 16 вересня 1944 р., у м. Львові функціонувало 18 греко-католицьких церков і 8 каплиць при лікарнях. У Львівській єпархії було 1030 церков, а у всій Галичині – до 2500 парафій. Крім них, у Галичині діяло 14 чоловічих монастирів (166 ченців) і 45 жіночих (408 черниць).

Тільки за період вступу Червоної армії на західноукраїнські землі влітку 1944 р. і до березня 1946 р. “по уніатській лінії” було заарештовано 287 осіб, серед них 1 митрополита, 4 єпископів, 182 священники, 11 настоятелів монастирів, 6 дияконів, 23 ченців, 9 слухачів духовної академії, 290 оунівців, що були пов'язані з УГКЦ, і 31 мирянина.

11 квітня 1945 р. у Львові було ув'язнено митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Микиту Будку та Миколу Чарнецького та інших греко-католицьких достойників. На всіх арештованих оформлено одну слідчу справу, яка велася з 11 квітня 1945 р. до травня 1946 р. Закритий суд (Військовий трибунал) без участі обвинувачення і захисту відбувся 29 травня - 3 червня 1946 р. У цей останній день радянського судилища оголошено вирок: митрополитові Йосифу Сліпому – 8 років виправно-трудова таборів, 3 роки позбавлення прав і конфіскація майна. Тільки через 45 років – 11 вересня 1991 р. – Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України спростує всі обвинувачення, висунуті проти керівництва Української Греко-Католицької Церкви.

Станом на 1 жовтня 1945 р. на Львівщині уже нараховувалося 9 православних громад, 6 з яких утворилися у третьому кварталі 1945 р. внаслідок клопотання віруючих. Починаючи із березня 1946 р. православний престол єпархії був перенесений до собору св. Юра (м. Львів). Із 1946 р. у Львові почав виходити “Єпархіальний вісник” (із 1948 р. – “Православний вісник”) – офіційне видання “єпископів Західної України, Закарпаття й Буковини”.

5 березня 1946 р. на теренах Галичини під юрисдикцію центральної ініціативної групи було переведено, тобто отримано згоду на зречення від унії і приєднання до православ'я 1 805 з 2 154 наявних парафій на чолі з їх пастирями. Письмові зобов'язання щодо цього вдалося здобути шляхом “індивідуальної обробки” та проведення нарад духовенства від 871 (1805 парафій) з 1 167 священників (2154).

У роботі Львівського церковного псевдособору 8-10 березня 1946 р. у соборі св. Юра (Львів) від Львівської області взяли участь 68 осіб, від Дрогобицької – 61. А

ось що заявили деякі учасники собору – священник Щерба Л. А. (с. Добрян Ширецького району): “Совіти вимагають від нас бути православними священиками. Якщо ми відмовимося, нас арештують, а якщо погодишся бути православним, так проти цього “партизани” і сільська інтелігенція. Я дав згоду на соборі перейти в православ’я, але це тільки про людське око, а на справді вирішив до війни піти тимчасово на іншу роботу. Я поїду до дому і скажу, що вирішив одружитися з тою метою, аби мене відпустили з церкви “. Машиністка державного банку у м. Львові Паньківа сказала: “Я багато бачила у польських костелах українських монахинь. Краще ходити молитися в костел, ніж йти в православну церкву”. Ще більш відверту негативну позицію висловили учасники собору стосовно екзарха України Іоанна. Скажімо, священник-делегат собору Волошин підкреслив: “Ми знаємо, що цей собор тільки оперетка, рефлексори, фільмування – це реклама. Як можна до нас у Галичину присилати із Києва екзарха-кацапа. Цей екзарх – і слова не вміє по-українському сказати – це простоскандал”. Ще одне свідчення із середовища віруючих – учасника собору зробив науковий працівник історичного музею м. Львова Дудикевич: “На соборі Костельник заявив, що не буде русифікації в церковній службі і в проповіді. Російська проповідь митрополита в (церкві св.) Юра для місцевого населення була бочкою холодної води” [29].

Так, офіційно делегати зазначеного псевдособору прийняли рішення про анулювання Берестейської унії з 1596 р., відрив від римської (папської) Церкви, повернення до прадідівської православної церкви та возз’єднання з Всеросійською Православною Церквою в Радянському Союзі. Однак справжні реалії виглядали зовсім протилежно. Чи не тому радянські спецслужби зробили висновок: “... Возз’єднання греко-католицьких священиків з православною церквою в основному не зачепило релігійного життя віруючих, оскільки останні зовсім не реагують на цю подію, за винятком кількох сіл Жовківського району, розташованих неподалік... монастиря василіан” [31]. Більше того. Навіть через півтора року (28 жовтня 1947 р.) на засіданні Ради в справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР відзначався “незавершений процес ліквідації унії в західних... областях України”.

У 1953 р. уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Львівській області М. Дриль відзначав: “Формально всі церкви вважаються православними церквами, а фактично в багатьох церквах (колишніх греко-католицьких – Авт.) русько-православного нічого немає, тільки те, що не згадується папа римський, а всі засади залишилися старі уніатські” [32]. А ще аж до 1957 р. митрополиту православну резиденцію собору св. Юра (м. Львів) утримували дві сестри-василіанки, які молились у тутешньому римсько-католицькому кафедральному храмі. Діяв також до 1952 р. монастир сестер-василіянок у Суховолі, що на Львівщині. Зрештою, так званий процес опрацювання українських греко-католиків так і не завершився аж до відновлення діяльності Української Греко-Католицької Церкви уже в незалежній Україні.

До 1 вересня 1946 р., як засвідчує Б. Боцюроків на підставі підпільного звіту ОУН, у Львівсько-Тернопільській єпархії тільки 60 греко-католицьких священиків, які відмовилися прийняти православ’я, були ще на волі [33]. У жовтні того ж року в новоутвореній Дрогобицько-Самбірській єпархії лише 14 парафіяльних священиків, які “чинили опір”, не були заарештовані. Згідно з даними архієпископа Львівського Макарія (Оксіюка), до кінця 1947 р. 1124 парафіяльних священики Галичини

“підписались” за православ’я, серед них 522 – у Львівсько-Тернопільській єпархії та 325 – у Дрогобицько-Самбірській.

У 50-х роках ХХ ст. релігійно-церковне життя у Львові та області постійно долало також відповідні труднощі, пов’язані із жорстокими обставинами радянської антирелігійної дійсності. Органи влади, їх репресивно-каральні інституції з особливою завзятістю намагалися контролювати та обмежувати діяльність релігійних громад, їх священнослужителів та вірних, безпосередньо втручалися у церковні справи, відстежували кожну подію церковно-релігійного життя в області. Тотальний контроль стосувався всіх без винятку релігійних напрямків. Хоча, звичайно, й були свої особливості стосовно кожного з них. Скажімо, закриття римо-католицьких храмів в області супроводжувалося значним тодішнім виїздом поляків з теренів України, зокрема, Львівщини. На початок 50-х років минулого століття чисельність римо-католиків у Львові визначалась чисельністю в 5 тис. осіб. Натомість у львівському римсько-католицькому кафедральному соборі у 1953 р. було охрещено 114 дітей, повінчано 47 пар нових сімей, здійснено 94 похорони, священики храму відвідали 571 хворих, тут сповідалися 24,8 тис., а причащалися 281 тис. осіб. Наступного року, в ніч на Різдво Христове, в соборі та навколо нього зібралося близько 2 тис. віруючих, серед яких було багато православних та греко-католиків.

В умовах підпілля продовжували свою діяльність на Львівщині різні інституції українських греко-католиків. Скажімо, у 3-й робітничій лікарні Львова на початку 50-х років ХХ ст. медсестрами та санітарками працювало 29 черниць. У місті також діяло 2 згромадження сестер св. Вікентія на чолі із громадянкою Бельгії Іліцією Поппе, 2 згромадження ЧСВВ (ігумен Слободяч) та монастир сестер-служебниць (черниці Дубик).

Переїнявши близько 2500 греко-католицьких церков, РПЦ значно поширила свої володіння, але водночас перед нею постала проблема “асиміляції” 1124 греко-католицьких священиків, яких було змушено до “возз’єднання”, не кажучи вже про їхніх парафіян, котрі не мали слова на Львівському “соборі”. Не вдалося подолати залишки “уніатства” і в літургійній практиці. Старший інспектор уповноваженого Ради у справах РПЦ в УРСР С. Голубань у доповідній записці від 23 лютого 1960 р. наголошував, що служби, навіть у кафедральному соборі св. Юра у Львові проходять з використанням греко-католицьких елементів. На нараді в Львівському обкомі партії працівник обласного управління КДБ отримав завдання негайно перевірити всі храми Львівщини з метою виявлення старого (греко-католицького) церковного начиння. Після хвилі арештів у 1950 р. припинили діяльність сотні монахинь усіх конгрегацій, чимало з них закінчили своє земне життя у Сибіру і на Далекому Сході. Відтоді більшість черниць створили невеличкі підпільні спільноти, переважно у містах.

Посилену увагу партійні та радянські органи надавали виникненню та поширенню у західних областях України й, зокрема, на Львівщині покутникам – своєрідного поєднання апокаліптичних елементів католицизму, народних традицій греко-католиків та українського націоналізму в особливому “богословському вченні” відчуження, терпіння і спасіння. На практиці покутники публічно знищували свої паспорти, відмовлялися працювати у колгоспних та державних установах і організаціях, проходити військову службу і т. ін. У середині 1965 років у Львові було 9 покутників.

Катастрофічне зменшення в області єврейського населення, особливо під час німецької окупації, розгортання комуністично-радянської ідеологічно-пропагандистської кампанії проти іудаїзму спричинило приховування певною частиною євреїв своєї належності до традиційної релігії. Якщо у 1948 р. львівську міську синагогу в найбільшій святі відвідувало 2,3-2,5 тис. осіб, то в 1953 р. – на свято Судного дня прийшло менше ніж 2 тис. осіб. Зняття 1962 р. із реєстрації іудейської релігійної громади м. Львова змусило окремих її членів перейти у підпілля.

Зростання населення за рахунок міграції зі східних областей України та частково із СРСР спричинило збільшення числа послідовників протестантських спільнот. Якщо 1946 р. львівська громада Євангельських християн-баптистів нараховувала 115 осіб, то 1952-го – 390, з яких близько 70% становили вихідці зі східних регіонів. На початок 1956 р. громада нараховувала 438 вірних. На початку 60-х років ХХ ст. Львів став одним із центрів опозиції до “Нового Положення про Спільку євангельських християн-баптистів в СРСР”, що встановило низку суттєвих обмежень і заборон для віруючих. З цією метою за пропозицією секретаря альтернативної організації – Ради Церков Євангельських християн-баптистів (РЦ ЄХБ) Г. Вінса було створено обласну раду ЄХБ, яку очолив О. Мальцев, а відтак – М. Дацько [34].

Львівські п'ятидесятники (станом на 1962 р. їх було 272 особи) продовжували наполегливу роботу стосовно реєстрації своєї організації. Так звана серпнева угода (24-25 серпня 1945 р.) про об'єднання п'ятидесятників та Євангельських християн-баптистів не задовольнила жодну із сторін. Традиційно львівські п'ятидесятники збиралися у приватних будинках у с. Скнилів біля Львова під керівництвом С. Горковчука, щоправда, частина з них також брала участь у богослужінні разом із вірними Євангельськими християнами-баптистами. Весною 1953 р. львівська громада Адвентистів сьомого дня нараховувала 127 осіб, з яких близько двох третин були вихідцями зі східних районів СРСР [35].

Упродовж більшого періоду існування радянського тоталітарного режиму в західних областях УРСР й, зокрема, на Львівщині методично здійснювалася робота стосовно зменшення кількості сакральних споруд, душпастирського персоналу різного рівня, чинилися перешкоди для вступу абітурієнтів до духовних навчальних закладів. Станом на 31 січня 1961 р., на Львівщині за попередній, тобто 1960 р., знято з реєстрації 44 православні церкви (релігійні громади) та припинені релігійні відправи у 66 незареєстрованих церквах. Відтепер у Львівській та Дрогобицькій областях наявними були 1210 зареєстрованих і 23 діючих незареєстрованих церков. Щоденно велися богослужіння у 26 церквах Львова та інших міст області [35]. Натомість чимало священиків організовували і проводили обряди у приватних будинках і помешканнях віруючих. Загальна кількість віруючих, яка відвідувала молитовні зібрання (церковні служби) під час великих релігійних свят на Львівщині (1 січня 1962 р.), обраховувалася у 276 146 осіб.

Станом на 1 січня 1962 р., у Львівській області було 226 недіючих церковних споруд. До 1944 р. було закрито 3 церкви, у період 1941-1960 рр. – 46, від 1960 р. до 1 січня 1962 р. – 177. Уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області повідомив, що частина недіючих храмів використовується під культурно-просвітницьку роботу – 27, для господарських та інших потреб – 123. Під будь-якими приводами радянська влада постійно зменшувала кількість храмів зі статусом

пам'ятки архітектури. Наприклад, якщо постановою Ради Міністрів УРСР від 23 березня 1956 р. на Львівщині пам'ятками архітектури визнали 175 колишніх греко-католицьких церков, то в новий список (1961 р.) включили 86, зрозуміло, що тепер їх називали православними.

На початку 1962 р. уповноважений Ради у справах РПЦ у Львівській області М. Винниченко повідомляв, що в області виявлено близько 160 колишніх греко-католицьких священиків та понад 420 монашествуючих. Спархіяльне управління РПЦ, яке діяло в унісон вз владою, провело заходи, спрямовані на боротьбу з рештками унії та запровадження православного обряду, переобладнання храмів, унаслідок чого 819 з них стали повністю оправавленними.

1963 р. після 18-річного ув'язнення завдяки турботам Папи Іоана ХХІІІ звільнено з ув'язнення митрополита Йосифа Сліпого. Від'їжджаючи до Рима, Йосиф Сліпий висвятив на єпископа Василя Величковського та призначив його своїм намісником, тобто головою підпільної УГКЦ в Україні. Через два роки, а саме у 1965-му Василь Величковський висвячує на єпископа Володимира Стернюка, який після арешту (1969) та вислання Василя Величковського із СРСР (1972) отримав обов'язки місцезблостителя (голови) УГКЦ в Україні.

Хоч і в складних умовах радянської дійсності на Львівщині продовжувалося релігійне життя протестантської спільноти. У 1962 р. тут замешкувало 2 357 осіб, які віднесли себе до Церкви ЄХБ, у 1969 р. їх вже було 2 850 осіб. В області враховували також 6 груп так званих розкольників, тобто віруючих ЄХБ, які не бажали приєднатися до офіційно діючої Церкви Всесоюзної Ради (ВР) ЄХБ.

14 жовтня 1969 р. у Львові зафіксоване нелегальне зібрання Християн віри євангельської (п'ятидесятників), в якому із Львівської області взяло участь 9 осіб, інші прибули із Рівненської та Волинської областей. У 1962 р. на Львівщині було 273 вірних Церкви Адвентистів сьомого дня. Станом на 1970 р. на Львівщині було зареєстровано 2 громади Церкви АСД. У с. Княже була незареєстрована громада АСД. Крім, офіційно зареєстрованих у органах радянської влади адептів Церкви АСД, у Львові була група прихильників пресвітера Парасея та в Трускавці група адвентистів-реформістів.

Незважаючи на підпільні форми діяльності “радянські компетентні органи” відстежили наявність членів релігійної організації Свідків Єгови на Львівщині. Станом на 18 серпня 1970 р., у Львові нелегально діяло три групи Свідків Єгови (426 осіб). До складу львівських груп входили члени організації Свідків Єгови із Турківського та Самбірського районів. Діяли Свідки у Сокальському, Нестеровському, Радехівському, Стрийському, Сколівському, Золочівському та Кам'янка-Бузькому районах, у містах Миколаїв, Борислав, Дрогобич, Стрий. Одночасно констатувалося, що “повних даних про діяльність секти єговістів, про керівний склад, місця зібрань місцеві органи влади не мають”.

Упродовж 1963 р. у Львівській області знято з реєстрації 142 релігійні громади, серед яких були православні, католицькі та протестантські об'єднання віруючих. Заради справедливості слід сказати, що деколи чинний режим все ж звертав увагу органів місцевої влади, її окремих представників на недопустимість порушення радянського законодавства стосовно храмів – пам'яток архітектури.

Втім, останній випадок був скоріше винятком із радянського правила, адже зняття релігійних громад із реєстрації, закриття храмів було у традиціях безбожницької системи. Ось приклади. Тільки у Сколівському районі на Львівщині

упродовж 1960-1966 рр. було знято з державної реєстрації 21 сакральне приміщення. Серед них 6 - були пам'ятками дерев'яної бойківської архітектури XVII-XIX ст., що відтоді залишилися напризволяще. Інші, зняті із реєстрації храми, передбачалося використати під склади.

Упродовж 8 жовтня 1965 р. – 23 листопада 1983 р. посаду керуючого Львівською і Тернопільською єпархією обіймав єпископ, архієпископ (з 1966 р.), митрополит (з 1971 р.) владики Михайла (Юрик).

У 1970 р. у Львові діяло 17 православних церков, 2 католицькі костели та по одній громаді Євангельських християн-баптистів і Адвентистів сьомого дня .. Всього ж, станом на 1971 р., в області діяли 686 громад РПЦ, 13 католицьких костелів, 35 громад Євангельських християн-баптистів та 2 громади Адвентистів сьомого дня. Були також нелегальні групи релігійної організації Свідків Єгови (11), п'ятидесятників (6), покутники (у 13 населених пунктах). Існували і прагнули набути офіційної діяльності 179 греко-католицьких священників та близько 270 монахів і монахинь. За офіційними даними у великі релігійні свята церкви та молитовні будинки відвідували до 700 тис. осіб (28% населення). Виявлено 5 груп віруючих іудейського віровизнання.

Стосовно нелегальної діяльності греко-католиків в області йшлося, що “найбільш уражених уніатством” нараховується до 70 сіл. Упродовж 1969-1970 рр. за порушення радянського законодавства про культури до адміністративної відповідальності притягнуто в області 30 греко-католиків, а 4 особи – до кримінальної відповідальності. Упродовж 1967-1969 рр. офіційні органи влади Львівщини отримали 11 заяв від населення про реєстрацію “Української католицької церкви візантійського обряду”. 98 греко-католицьких священників відправляли богослужіння на своїх квартирах, а 12 з них – були пенсіонерами РПЦ.

Станом на 1 січня 1973 р., на Львівщині діяли 671 релігійна громада РПЦ. Їх духовно обслуговували 832 служители релігійного культу. Якщо у 1965 р. в області було 488 священників РПЦ, то в 1972 їх було 428. У 1972 р. у складі виконавчих органів релігійних громад і так званих “двадцяток” працювали 18 988 осіб.

Про активність в області католицького духовенства та вірних цієї Церкви красномовно говорять слова настоятеля львівського кафедрального собору Успіння Пресвятої Діви Маріїкс. Р. Керницького: “Я і мій колега Галунович уже багато років не маємо не тільки відпустки, але і вихідних днів. Обидва будемо служити Богові *ad finis portem* (лат. *до кінця нести, до гробової дошки*). Галуновичу 85 років, а він ще регулярно править у костелі, деколи дві служби в день. Мій робочий день дуже заповнений. Крім служби в костелі і виконання обрядів щоденно за викликом доводиться їздити на квартири до вірних, а таких викликів деколи буває до 15 на добу. Внаслідок великої зайнятості я зовсім не маю вільного часу і не можу подивитися телепередачу чи послухати радіоприймач. Тільки тим можна пояснити, що в мене вдома вони відсутні”.

Католики латинського обряду в області мали 9 діючих костелів та 12 зареєстрованих релігійних громад, яких духовно обслуговували 11 служителів релігійного культу. Необхідно сказати, що католики західного обряду, а це здебільшого вірні польської національності в часи радянського режиму на теренах України були практично позбавлені права формування будь-яких церковних структур. Столицю Львівської архієпископії перенесли до Любачева (Польща), Львівська вища духовна семінарія очутилася у Кальварії-Зембидовській, самі ж

католицькі парафії Західної України де-юре підпорядковувалися Римо-Католицькій архієпископії у Ризі. Тому надія залишалася на активність підпільного релігійного життя, що, зрештою, дало можливість Римо-Католицькій Церкві в Україні в цілому й Галичині зокрема пережити ті складні часи (36).

Станом на 1 січня 1973 р. на Львівщині було зареєстровано 34 громади ЄХБ, які об'єднували 3 167 вірних. Вірних ЄХБ духовно обслуговували 36 пресвітерів та 15 дияконів. Починаючи із 1969 р. в області почався вихід вірних ХВС із підпілля та їх перехід до складу ЄХБ. Упродовж 1969-1972 рр. такий перехід здійснили 286 осіб. Крім них, у 1972 р. 400 осіб вірних ХВС отримали дозвіл молитися у приміщенні молитовного дому ЄХБ у Львові. Ще 6 груп ХВС поки що не визначилися із своєю організаційною структурою. В області діяли також 2 громади АСД [37].

У січні 1972 р. українські греко-католики м. Стрия звернулися з листом до Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР, домагаючись права легалізації Греко-Католицької Церкви і проведення богослужінь за її обрядами. Віруючі повідомляли, що після Львівського церковного собору 1946 р., коли органи державної влади закрили греко-католицькі храми, вони задовольняли свої духовні потреби у приватних будинках – спільно в них молилися, відправляли літургії, відзначали свята за своїми звичаями і традиціями. Однак згодом і це заборонила радянська влада. Стосовно тих священників, які перейшли в православ'я, то, на думку віруючих греко-католиків, вони це зробили від себе, оскільки не мали на такі дії відповідних повноважень від віруючих чи духовенства Греко-Католицької Церкви. Тому українські греко-католики продовжують настоювати на відновленні своїх прав, які мають у духовній сфері поляки, білоруси, латиші, литовці, німці та інші народи. Під цією заявою підписалися 12 тисяч віруючих Греко-Католицької Церкви. Однак на це прохання відповіді не надійшло [38].

Радянське законодавство про релігійні культури, що діяло упродовж всієї радянської системи на території Української РСР, допускало можливість звернення релігійних громад до органів радянської влади з різних приводів, у т. ч. й стосовно можливості відновлення реєстрації релігійної громади, знятої раніше з певних причин. В разі отримання позитивного рішення влади або ж її відповідної структури це означало, що релігійна громада знову могла поновити своє життя. Однак таке право, як показують тодішні реалії, було тільки на папері. У справжньому житті фіксувалися тільки письмові заяви від різних прохачів, а відповідь була одна і та ж: церква з реєстрації за вимогою (або проханням) (!) самих віруючих, які відтепер з не меншою радістю відвідують храм у сусідньому селі. Тому й письмова заява залишалася не задоволеною. Натомість кількість письмових заяв не зменшувалася, а, навпаки, постійно зростала. Віруючі намагалися достукатися до органів влади, вимагаючи задоволення своїх конституційних прав і свобод. Протягом 1983-1986 років до органів влади надійшло 808 таких письмових заяв. І жодна з них не отримала позитивного вирішення.

Зрештою, від атеїстичної політики радянського режиму потерпали не тільки храми, святині людей різних віросповідань, але й безпосередньо вірні різних конфесій Львівщини. Скажімо, за даними апарату уповноваженого Ради у справах релігій по Львівській області у 1981 р. до кримінальної відповідальності за порушення радянського законодавства про культури, а точніше за релігійні переконання було притягнуто 11 громадян області, а в 1982-1984 роках вже 58. Переважно це були віряни РЦ ЄХБ, Свідки Єгови, п'ятидесятники, греко-католики,

покутники. У рік початку так званої перебудови – 1985-го до кримінальної відповідальності за релігійні переконання були притягнуті 13 осіб, а в 1986 році – ще 8 осіб. Особливо велика кількість віруючих людей були оштрафовані (від 5 до 50 крб.) або ж попереджені за участь в організації відправлення релігійних свят і обрядів.

Органи управління КДБ при Раді Міністрів УРСР у Львівській області постійно тримали під контролем діяльність нелегальної, за їх визначенням, “найбільш ворожої та чисельної секти єговістів”. Станом на 25 липня 1982 р. на Львівщині нараховувалося вже 1 090 (424 чоловіків та 606 жінок) членів організації. Всього називалося 86 населених пунктів сільської місцевості Львівщини, в яких замешкували Свідки Єгови.

Продовжувалася безпрецедентна за масштабністю, відверта за цинізмом та антилюдська й антицерковна політика радянського режиму особливо щодо греко-католиків та їх Церкви. За таких умов 9 вересня 1982 р. виникла “Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви” у складі Йосифа Терелі, священників Григорія Будзинського, Діонісія, Ігнатія, а також Стефанії Петраш-Січко. Основне завдання цієї групи полягало в тому, щоб домогтися легалізації Греко-Католицької Церкви. З цього приводу Йосиф Тереля писав у листі до ЦК компартії України: “Випробування і переслідування католиків на Україні ще більше зміцнили нас у вірі, дали нам збагнути глибину Божественного провидіння. Я без перебільшення заявляю, що нема нічого кращого, ніж умерти католиком у комуністичній тюрмі. Хто втратив страх, той знайшов себе у вірі і надії” [39].

З того часу Ініціативна група намагалася передавати на розгляд світової громадськості об’єктивні матеріали про становище греко-католиків в Україні. У грудні 1982 р. Йосиф Тереля був ув’язнений до одного року позбавлення волі «за дармоїдство».

4 серпня 1987 р. 165 осіб греко-католицького віросповідання, серед яких були вихідці з Львівщини, зібравшись у Львові у помешканні сестри єпископа Павла Василика, прийняли Заяву до Святішого Отця Івана Павла II, Папи Римського та тодішнього керівника СРСР Михайла Горбачова. У документі говорилося: “Ми, єпископи священники, монахи і вірні Католицької Церкви в Україні, що нижче підписалися, заявляємо, у зв’язку з перебудовою в СРСР і більш сприятливими умовами, що склалися, а також у зв’язку з ювілеєм 1000-їття хрещення України вважаємо за недоцільне продовжувати перебувати у підпіллі, в тому просимо Вашої Святості сприяти усіма можливими способами справі легалізації УКЦ в СРСР. Одночасно звертаємося через Вашу Святість до уряду СРСР із нашою заявою про вихід певної частини УКЦ з підпілля” [Цит. за: 40].

Упродовж 188 днів, а саме із 21 травня до 24 листопада 1989 р. у Москві на Арбаті щодня можна було побачити групу віруючих з плакатами на грудях. Написи на них повідомляли: “До цього часу Українська Католицька Церква не реабілітована, за нею не визнано права на легальну діяльність. Богослужіння та інші обряди привінуються властями до несанкціонованих мітингів”, “Львівський собор 1946 р. – фальсифікаторська справа рук сталінських сатрапів”, “Вимагаємо правди від засобів масової інформації про УКЦ!” [41]. Іван Гель, Степан Хмара, священники Петро Зеленюх, Ярослав Лесів та інші організатори “арбатівської революції” щотижня посилали до Москви чергову групу віруючих, які перебирали своєрідну

естафету голодування. Іван Гель свідчить, що в голодуванні, залежно від сезонних робіт, брало участь від 30 до 150 греко-католиків.

До речі, саме Іван Гель був у числі перших, хто усвідомив важливість поєднання боротьби за легалізацію Греко-Католицької Церкви з боротьбою за Українську державність виключно мирними політичними методами. “Ледей не щонеділі в різних куточках Галичини – в Золочеві, Тернополі, в Тисмениці, Косачі чи іншій місцині Гуцульщини відбувалися масові відправи греко-католиків, що мали відвертий політичний характер і національний зміст, - свідчить Іван Гель. – Літургія були лиш складовою частиною загального дійства. Після Служби Божої починалась проповідь” [42]. Згодом у 1987-1988 рр. відкрито заявила про себе ієрархія УГКЦ, обнародувавши низку звернень до Президії Верховної Ради СРСР і Папи Римського Івана Павла II з проханням легалізувати УГКЦ. Лише за 1988 р. зібрано і передано до центральних органів влади СРСР, міжнародних правових інституцій, Папи Римського, іншим адресатам із вимогами реєстрації та реабілітації Церкви 35 557 підписів. В такий спосіб формувалася політична, громадянська позиція галичан, а заодно набирали обертів їх змагання за легалізацію Греко-Католицької Церкви і відродження Української державності. Саме таке значення мали велелюдні богослужіння у Грушеві (Дрогобицький район) і Зарваниці (Тернопільська область), а також багатьох населених пунктах Львівщини. Повсюдно висувалися гасла реабілітації та легалізації Греко-Католицької Церкви, які поєднувалися із вимогами національно-політичних правсвобод.

В апараті уповноваженого Ради у справах релігій по Львівській області зроблено попередження понад 200 особам греко-католицького духовенства і віруючим, найбільш активним прихильникам легалізації Греко-Католицької Церкви. Тоді ж у 125 населених пунктах Львівщини незареєстровані в органах державної влади греко-католицькі громади самочинно освоїли храми і постійно відправляли в них богослужіння. Всього ж в області греко-католицькі та автокефальні православні громади практично діяли у 208 населених пунктах. Саме з цього часу були започатковані масові відвідування греко-католицькими прочанами освячених місць, пов’язаних із традиційними місцевими переказами про об’явлення Пресвятої Богородиці, зцілення хворих людей та іншими духовними феноменами.

Справжнім апогеєм радянського періоду змагань за легалізацію та відродження Греко-Католицької Церкви в Україні стали події 17 вересня та 26 листопада 1989 р., коли мешканці м. Львова двохсот-тисячними маніфестаціями засвідчили підтримку безпідставно репресованій Церкві та недовіру до тодішнього радянського керівництва області й держави загалом. Маршрут маніфестантів пройшов від будинку обкому комуністичної партії до Святоюрської гори. Перед собором св. Юра, що тоді ще належав Руській Православній Церкві, відбувся масовий мітинг, що завершився Літургією. Після цієї події вже ніхто не сумнівався, що Греко-Католицька Церква буде легалізована на материнських землях. Восени цього ж року УГКЦ на Львівщині почала активно відновлювати до життя свої храми. Починають відкриватися храми, що були досі закритими, чимало священників РПЦ переходять в лоно УГКЦ.

Одночасно влада у певній мірі дала дозвіл, а навіть своєрідним чином стимулювала процес дальшого поширення православ’я серед місцевого населення. Скажімо, за даними апарату уповноваженого Ради у справах релігій по Львівській області, у 1986 р. (саме на той час релігійна ситуація в області мала відносно

стабільність) православна спільнота Львівщини налічувала 599 релігійних громад (87,4% від загальної кількості діючих в Україні), Римсько-Католицька Церква – 10 громад (1,5), Християни віри євангельської – 12 (1,8), Євангельські християни-баптисти – 44 (6,4), 20 громад (2,9) – інші конфесії [43].

А ось упродовж 1988-1989 років на Львівщині зареєстровано статuti 751 релігійної громади РПЦ, тільки у 1989 р. РПЦ тут зросла на 587 нових громад. Щоправда, цього ж року 83 з них оголосили себе прихильниками УАПЦ, а 103 – перейшли в лоно Греко-Католицької Церкви. На 27 одиниць зросла кількість релігійних громад Римсько-Католицької Церкви в Україні.

20 листопада 1989 р. уряд Української РСР в особі Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР заявив про надання дозволу на реєстрацію статутів греко-католицьких громад. Станом на 1 січня 1991 р., у Львівській області в органах державної влади було зареєстровано 1691 релігійне об'єднання, вірними яких духовно опікувалися 391 священник, які зареєструвалися в апараті уповноваженого Ради у справах релігій, та 1170, які служили в громадах без реєстрації. Одночасно діяли ще 33 незареєстрованих релігійних об'єднання (3467 вірних та 78 священнослужителів) [44].

Вже на той час Греко-Католицька Церква нараховувала 907 зареєстрованих релігійних об'єднань (55 священників із реєстрацією та 445 – без неї). До речі, священники діяли на парафіях згідно з указами правлячого архієрея. Серед них – 240 перейшли із православних громад, 112 – були висвячені, частина прибула з інших областей, і ченці. Для відправлення богослужінь Греко-Католицька Церква отримала 907 храмів, зокрема 131 з них використовувалися спільно греко-католиками і православними громадами (з УАПЦ – 125, УПЦ – 6). Окрім того, греко-католицькі громади мали 78 дозволів на будівництво нових храмів. Поступово формувалися й інші складові інфраструктури УГКЦ.

На львівській землі було започатковане сучасне відродження Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Зокрема, на свято Преображення Господнього (19 серпня 1989 р.) священники Петропавлівської церкви (м. Львів, вул. Личаківська, 82 а), настоятель храму о. Володимир Ярематао. Іван Пашуля проголосили вихід своєї парафії зі складу РПЦ. Було надіслано листи до Константинопольського патріарха і митрополита УПЦ в США та УАПЦ в діаспорі. Відповідь від Константинополя не надійшла. А ось митрополит Мстислав (Скрипник) відгукнувся листом, в якому погодився прийняти Петропавлівську парафію м. Львова в лоно очолюваної ним Церкви.

11 жовтня 1989 р. в помешканні о. Івана Пашулі відбувся “собор групи православних священників – борців за відродження УАПЦ”. Тут було опрацьовано Звернення до єпископа Житомирського і Овруцького Іоана (Боднарчука) з проханням очолити ново відроджену Церкву. Учасники собору вирішили вийти зі складу РПЦ і ввійти до УАПЦ. 16 жовтня 1989 р. владика Іоан у відповідь на лист групи львівських православних священників – борців за відродження УАПЦ написав: “Даю згоду стати архіпастирем УАПЦ і очолити її”. 20 жовтня 1989 р. у церкві свв. ап. Петра і Павла у Львові на черговому соборі духовенства Іоан - архієпископ Галицький і Волинський із осідком у Львові був обраний першим архіпастирем відродженої УАПЦ, через два дні тут же він відслужив Божественну Літургію. До складу єпархії увійшли 19 деканатів.

8 вересня 1992 р. на теренах Львівщини створено дві окремі одиниці УПЦ КП, зокрема, Львівсько-Сокальську та Дрогобицько-Самбірську єпархії. Згідно з рішенням Священного синоду УПЦ КП титул архієпископа Львівського і Галицького зберігав владика УАПЦ Петро (Петрусь); архієпископа Андрія (Горака) було призначено у Дрогобицько-Самбірську єпархію із Свято-Покровським кафедральним собором та патріархальним управлінням у Львові. Після виходу за штат владика Петра із складу УПЦ КП 17 лютого 1993 р. призначення на Львівську православну кафедру отримав архієпископ Володимир (Романюк). Нарешті, з обранням після смерті патріарха Мстислава (Скрипника) у червні 1993 р. владика Володимира (Романюка) місцєблостителем патріаршого престолу, 25 червня 1993 р. підтвердження призначення у Львівсько-Сокальську єпархію отримав архієпископ (з 1995 р. – митрополит) Андрій (Горак). 20 вересня 1992 р. до Львова прибув єпископ Августин (Маркевич), який очолив Львівську єпархію УПЦ.

Упродовж 1945-1995 рр. парохом львівської катедрі РКЦ в Україні був о. Рафаїл Керницький. Він один із небагатьох священників виконував душпастирське служіння для уцілених від репресій католиків у межах СРСР. 16 січня 1991 р. Папа Іван Павло II відновив діяльність Римсько-Католицької Церкви в Україні, в т. ч. Львівської архідієцезії, призначивши її архієпископом-митрополитом Апостольського адміністратора у Любачеві єпископа Мар'яна Яворського.

ДЖЕРЕЛА:

- 1) Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. – К., 1974. – С. 230-240; Крушельницька Л. Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза. – К., 1976. – С. 60-105; 2) История городов и сел Украинской ССР. Львовская область. – С. 11; 3) Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй. – Нью-Йорк-Париж, 1964. – С. 37; 4) Тиссон І. Особливості латинської сакральної архітектури Львова (XIII – початок XX ст.) // Історія релігій в Україні. – Кн. 2. – Львів, 2002. – С. 303; 5) Петрів І. Львівські християнські храми // Храми Львова. – Львів, 2001. – С. 10; 6) Кметь В. Львівська православна єпархія: короткий огляд історії // Шематизм Львівсько-Сокальської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Львів, 2000. – С. 13; 7) Бучек М., єпископ, І. Седельник. Львівська архідієцезія латинського обряду. – С. 38, 41, 55, 62, 71, 74, 76, 80, 82, 87, 94, 96, 99, 107, 109, 111, 118, 122, 128, 134, 138, 143, 148, 159, 166, 171, 175, 177, 179, 182, 186, 188, 189, 192, 194, 198, 203, 207, 216, 220, 222, 228, 231, 239, 245, 248, 249, 253, 256, 262, 264, 267, 285, 288, 295, 298, 301, 304; 8) Гаюк І. Вірменська Церква в Україні. – Львів, 2002. – С. 76; 9) Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим-Львів, 1995. – С. 231-232; 10) Історія Львова. У 3-х т. – Т. 2. – Львів, 2007. – С. 45; Меламед В. Евреи во Львове (XIII- первая половина XX века). События, общество, люди. – Львов, 1994. – С. 15, 20-21, 98-105; 11) Любашенко В.І. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. – К., 1996. – С. 89; 12) Історія Львова. – Т. 2. – С. 297-298; 12) Сапельяк А. Київська Церква на слов'янському Сході. – С. 114; 13) Історія релігії в Україні: у 10-ти т. – Т. 6. (п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови) // За ред. П. Яроцького. – Київ-Дрогобич, 2008. – С. 59, 76; 14) Там само. – С. 90-91; 15) Жукалюк Н., Любашенко В. Історія Церкви християн Адвентистів сьомого дня в Україні. – К., 2003. – С.

50-51; **16**) Історія релігії в Україні: у 10-ти т. – Т. 6. – С. 516; **17**) Історія Львова. – Т. 3. – С. 76-77; **18**) Там само. – С. 77; **19**) Там само. – С. 78; **20**) Там само. – С. 78-79; **21**) Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзнавчий аналіз / Упорядник Л.О. Филипович. – К., 2004. – Вип. 2. – С. 137-138; **22**) Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К., 2006. – Т. 1. – С. 6-8; **23**) Там само. – С. 172-174; **24**) Мартирологія Українських Церков. Українська Католицька Церква. У 4-х т. – Торонто-Балтимор, 1985. – Т. 2. – С. 199, 207, 233; **25**) Антоноук Н. В. Українське культурне життя в “Генеральній Губернії” (1939-1944 рр.): За матеріалами періодичної преси. – Львів, 1997. – С. 125-130, 137, 149; **26**) Цит. за: Сурмач О. Митрополит Шептицький у часи німецької окупації // Історія релігії в Україні. – Львів, - 1997. – С. 189; **27**) Див. про це детальніше: Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.І. – 920 с.; Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки. – К., 2006, - Т. II; **28**) Там само; **29**) Хресною дорогою: Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939-1941 та 1944-1946 роках. Збірник документів і матеріалів. Упорядник Гайковський М. І. – Львів, 2006; **30**) Ліквідація УГКЦ (1939-1946). – Т. II. – С. 623, 632, 640, 641 та ін.; **31**) ДАЛО, ф. Р-1332. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 127; **32**) Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах. – С. 113-152; **33**) Гулай В. Етноконфесійний портрет населення Львова другої половини 40-х – 60-х років ХХ ст. // Історія релігії в Україні. – Львів, 2003. – Кн.1 – С. 209; **34**) Боруцька О. Релігійність спільноти Львівщини в аналах архівів // Церковні дзвони. – 2010. – №1-2. – С. 27; **35**) Боруцька О. Перепрофілювати, закрити, знести... храм Божий // Православні дзвони. – 2009. – № 11-12. – С. 39; **36**) ДАЛО, ф. П-3. – Оп. 19. – Спр. 203. – Арк. 17-18, 107, 118; **37**) Українська Греко-Католицька Церква. – Львів, 1992. – С. 73; **38**) Українська Греко-Католицька Церква. – С. 69; **39**) Цит. за: Боруцький С. Держава. Церква. Людина. – Львів, 2003. – С. 161; **40**) Українська Греко-Католицька Церква. – С. 84; Кагуй П. Діяльність УГКЦ на теренах України в період 1946-1990 років // Релігія в Україні. Дослідження. Матеріали. – Ч. 2. – Львів, 1994. – С. 60; **41**) Батенко Т. “Я повстаю, отже я існую...” Політичний портрет Івана Геля. Львів: НТШ, 1999. – С. 156; **42**) Боруцький С. Держава. Церква. Людина. – С. 351-352; **43**) Боруцька О., Боруцький С. Українська Греко-Католицька Церква напередодні проголошення незалежності України. – С. 445.

СТОРИНКА КОНФЕСІЇ*

ЄВАНГЕЛЬСЬКА МІСІЯ «ДОБРА НОВИНА»**

Природа євангельської місії. Місія „Добрих новин” (Good News Mission) - це християнська євангельська організація, метою якої є проповідь Євангелія в усьому світі. До місії також входить відома молодіжна організація YUF.

Робота місії включає наступне: організацію великих євангельських семінарів; публікацію книг, буклетів та газет з проповідями євангельського змісту; випуск щомісячних журналів різними мовами, дитячої літератури; проведення літніх таборів та зимових конференцій; навчання місіонерів та їх скерування на євангельську службу в різні країни.

Старшим пастором та засновником місії „Добрих новин” є Пак Ок Су (Південна Корея). На даний момент місія налічує багато своїх церков у майже 100 країнах світу. При центральній церкві, що знаходиться в Сеулі, існує місіонерська школа, яка щорічно навчає та посилає до різних країн місіонерів. Їх не зупиняє ні малярія в Африці, ні гоніння християн у комуністичному Китаї, ні переслідування в індуїстській Індії. Кожен місіонер започатковує з Божою допомогою церкву та піклується про її існування та зростання.

В Україні перша церква місії „Добрих новин” з’явилась у 1995 році, коли сюди було послано першого місіонера Рю Йй Гю. При церкві була відкрита місіонерська школа, яка існує й дотепер. Зараз в Україні, окрім центральної київської, існує ще вісім регіональних церков у Житомирі, Донецьку, Дніпропетровську, Одесі, Черкасах, Вінниці, Іванкові та Фастові. *У київській церкві старшим пастором нині є Пак Сонг Су.* В регіональних церквах України служать випускники київської місіонерської школи.

Зараз у місіонерській школі проходять тренування 7 учнів, які, у разі успішного закінчення, будуть через рік послані на служіння у нові міста. Заняття проводить пастор київської церкви. Майбутні місіонери вивчають Біблію, несуть служіння у церкві, допомагають у проведенні семінарів, проповідують на вулицях Києва, а головне - вчать жити за вірою.

Богослужіння в церквах місії „Добрих новин” проводяться по всій Україні чотири рази на тиждень. Вони мають однакову форму: спів псалмів, свідчення, молитви та проповідь. При церквах існують недільні школи, де щотижня проводяться спеціальні служіння для дітей.

Історія заснування місії „Добрих новин”. Після поділу Кореї в 1945 році на дві частини, південна частина потрапила під юрисдикцію США. З цього часу в країні почало активно поширюватися християнство, витісняючи буддизм, що був панівною релігією майже до середини 20-го століття. Нестабільне соціальне та економічне життя було поштовхом до активного навернення людей до Христа.

*В кожному новому числі часопису «Сторінка конфесії» надається новий релігійний течії.

**Автор матеріалу – доктор філософських наук, професор А.Колодний.

На початку 70-х років м. ст. у Південній Кореї місіонерами кількох місій протестантського напрямку (в основному це були євангелісти та пастори, що приїхали з Америки: Дік Йок, Марлон Бейкер, Террік Горл, Гаррі Вімен та ін.) була заснована перша місіонерська школа. Метою створення школи було виховання нових духовних працівників, покликаним яких стало нести Євангеліє своєму народу. Було вирішено набрати 10 учнів для їх подальшого духовного навчання. Головним критерієм відбору була не приналежність до певної конфесії, не таланти та освіта, а наявність у претендента спасіння, народження згори. Це було нагальною потребою, оскільки через масові навернення до християнства часто втрачався сам сенс приходу до Бога. Подеколи в інших християнських конфесіях має місце формальне навернення , тобто прийняття їх форми, обрядовості, без надбання при цьому глибокої віри. Щоб потрапити у місіонерську школу, необхідно було проходити спеціальну співбесіду. В такий спосіб відбиралися зі всієї країни учні з Божим покликанням. До першого набору потрапив і Пак Ок Су, який нині очолює місію в Україні. На той час йому щойно виповнилось 19 років. Навчання та тренування учнів проводилися у збудованому для цього приміщенні школи в місті Тегу. Основний навчальний час тут витрачався на вивчення Біблії та втілення в життя головного християнського принципу - життя по вірі, отримання через віру та молитву від Бога всього необхідного для життя. Місіонерів тренували для умов несприятливих, важких, у яких вони можуть опинитись після школи, коли їх буде послано до різних країн. Там на них чекатимуть різні несподіванки – клімат, їжа, мова, культура. Але це лише деякі з тих багатьох труднощів, які неминуче чекають на кожного з місіонерів. У місіонерській школі виховували сильну душу, яка, зіштовхнувшись з труднощами, переможе їх із надією на Бога.

Місіонерів не вчили тому, як збирати велику кількість прихожан. Вони вчилися тому, як можна звільнитися від гріха та народитися згори. Кожен день учнів посилали проповідувати людям на вулицях. Тренування було непростим, умови життя скрутними, учні часто голодували. Основним вчителем в школі був місіонер Дік Йок, який особистим прикладом багато чому вчив своїх учнів. З ними він переживав усі труднощі. Якщо місіонерська школа голодувала, то голодував також і він, його дружина та двоє маленьких дітей. Сім'я Дік Йока могла жити у достатку в процвітаючій Америці, але він обрав життя, метою якого було саме служіння іншим.

Через деякий час майже всі учні завершили навчання у школі. Її закінчив і був посланий служити в зарубіжжя й Пак Ок Су. Проте через деякий час всі місіонери повернулись на батьківщину. У місті Тегу з'явилась церква, пастором якої став Пак Ок Су. Церква росла, при ній була відкрита місіонерська школа, в якій вже пастор Пак Ок Су тренував майбутніх служителів Євангелія.

IYF (International Youth Fellowship). Молодіжна організація IYF була створена у 1995 році. Її метою є налагодження спілкування молоді, яка сповідує Христа, переважно студентства з різних країн. Для цього було започатковано конференції IYF, які проводяться два рази на рік.

Перша молодіжна конференція відбулась у 1995 році. В ній взяло участь кілька десятків студентів з різних куточків світу. З кожною наступною конференцією число учасників їх стрімко зростало. Так, у 2003 році їх чисельність вже перевищувала 1700 з 47 країн світу. На останній конференції в 2006 році було близько 4 тисяч студентів з 54 країн.

Спочатку місцем проведення конференцій була Південна Корея. На горі Тедок побудували великий центр IYF, де молодь може зручно проживати та брати участь у всіх запланованих заходах. Останнім часом географія проведення конференцій розширюється. Молодь побувала вже в Австралії, на Гавайях та в Таїланді. Наступна, сьома конференція відбулась влітку 2007 року. Вона пройшла у два етапи – два тижні в Південній Кореї і ще два тижні – у Мексиці.

У програмі молодіжних конференцій – заняття з вивчення Біблії, обмін свідченнями діянь Бога з власного життя, презентації культурних традицій своєї країни через національні костюми, народні танці та пісні, тематичні постановки та ін.; різноманітні спортивні змагання, а також екскурсії по наймальовничіших місцях тієї країни, у якій проводяться конференції. Щовечора студенти мають змогу слухати високопрофесійну класичну та християнську музику, бо завжди запрошеними гостями на конференції є видатні артисти та музиканти з різних країн світу. Кожну конференцію проводить разом з молоддю відомий у Кореї хор „Граціас”.

Програма конференцій завжди надто насичена. Окрім усього іншого, що є спільним для всіх учасників конференції, кожен обирає для себе певну „дисципліну”, яку намагається опанувати (на базовому рівні) за місяць – від вивчення нової іноземної мови до опанування національним бойовим мистецтвом Теквондо. Організатори надають для цього все необхідне - вчителів, матеріали, приміщення. До програми конференцій включаються зустрічі з видатними людьми: художниками, музикантами, директорами великих фірм та ін. Включається також, як правило, перебування слухачів школи протягом одного дня в армії. Усім її учасникам видається форма, після чого починаються справжні тренування. Той, хто бажає, може стрибати з парашутом у спеціальних установах, стріляти по мішеням тощо. Після закінченні тренувань всі дивляться показові виступи солдат.

IYF не тільки організовує літні та зимові табори для студентства, а й реалізує програму так званих короточасних місій. Студенти за бажанням обирають країну, куди виїдуть на цілий рік. Там вони живуть при церквах, навчаючись духовному життю, вивчаючи культуру, а головне мову. Подолавши за кілька місяців мовний бар'єр, вони мають змогу більш тісного спілкування з місцевими віруючими. Так, у 2007 році місією „Добрих новин” було послано 700 місіонерів у різні країни світу. З України до Кореї поїхали три короточасні місіонери, а водночас в Україну з Кореї приїхало п'ять студентів.

Щорічно у Кореї відбувається великий культурний фестиваль, який організовують «короточасні місіонери», що вже повернулись. Кожен з них займається підготовкою стенда та презентації тієї країни, де він побував. Фестиваль має у Кореї велику популярність. Його відвідують також офіційні представники влади. На одному з фестивалів був, зокрема, й посол України у Південній Кореї .

Завдяки діяльності цієї організації багато молоді, яка не мала майбутнього – наркомани та злочинці, істотно змінилися та стали потрібними для суспільства людьми. Президент IYF До Ки Кон заявляє: „Завдяки духу IYF сьогоднішня молодь буде змінюватись. У майбутньому господарем становища буде не той, хто має багато знань, а той, у кого сильні характер та душа. Я маю надію, що багато молодих людей отримають сильну, широку душу завдяки IYF і стануть лідерами завтрашнього дня».

Старший пастор Пак Ок Су. Народився пастор в Сунсані (провінція Кунгбук) у 1944 році. 7 жовтня 1962 року – це дата його народження згори через благодать Божу. Пак Ок Су пройшов добротну місіонерську підготовку, під час якої навчався духовному життю під керівництвом іноземних місіонерів, серед яких був Дік Йок. Протягом вже більше 40-ка років, виходячи за рамки традиційного релігійного вчення, він проповідує про те, як народитися згори та почати жити духовним життям, отримавши прощення гріхів.

Пак Ок Су проповідує у церквах, в'язницях, на військових базах, місцях для прокажених тощо. У 1976 році у Кореї він заснував місіонерську школу місії „Добрих новин”, де виховував служителів, відправляючи їх служити як у Кореї, так і за кордоном. Так, *станом на 2002 рік у Кореї служило близько 300 місіонерів, а за кордоном - більше ста.* Починаючи з 1972 року пастор Паки Ок Су був головним проповідником під час літніх та зимових конференцій. Він проповідував у радіомережі Asia Broadcasting в 1985 році, а також читав „Лекції з книги Буття” для LA Radio Korea у США. Пастор проводив біблійні конференції декілька разів на рік по всій Кореї.

Пак Ок Су запрошували в ролі проповідника до таких країн, як США, Мексика, Німеччина, Росія, Японія, Китай, Гана, Парагвай, Аргентина, Індія, Кенія та ін. Тепер він служить головним пастором у Сеулі в Хабатській центральній церкві.

Пастор видав більше 20 особистих книжок, серед них, зокрема, „Секрет прощення гріхів та народження згори” (розійшлася по світу накладом понад 4 млн. примірників). Ця книжка, а також книжка „Тільки трудами Ісуса” і п'ять інших, надруковані англійською мовою. Книжки також перекладені та видані японською, німецькою, російською, китайською та іспанською мовами. Проповіді Пака Ок Су транслюються по телебаченню США, в країнах Південної Америки, друкуються в найвідоміших американських газетах.

Пак Сонг Су - старший пастор в Україні. Народився Пак Сонг Су фізично у 1963, а згори - у 1987 році. Через два роки він вступив до місіонерської школи, де його підготовкою займався пастор Пак Ок Су. Після закінчення школи близько 11 років служив у Кореї. У 2001 році переїхав до Санкт-Петербургу. З квітня 2002 року служив пастором у Казахстані, а потім знову в Росії в Москві.

З жовтня 2005 року Пак Сонг Су служить пастором київської церкви. Він проводить біблійні семінари, евангелізації у різних містах України. Займається навчанням учнів київської місіонерської школи.

оцінку нашої роботи мають і можуть давати лише фахівці з релігієзнавчого фаху, а не людина з вулиці. Вони її оцінили тим, що прийняли нас асоційованими членами до п'яти Міжнародних асоціацій з фаху, доручили нам кураторство Координаційної Ради з теоретичного і практичного релігієзнавства країн СНД і Балтії, сприяли більше ста виїздам наших науковців протягом останнього десятиліття в більш, ніж 20 країн лише далекого зарубіжжя на різні наукові форуми тощо. Про Відділення як значиму наукову інституцію вже пишуть в закордонних виданнях, його знають сотні зарубіжних науковців з фаху. За останні 10 років Відділенням видруковано 55 індивідуальних і колективних монографій, 59 наукових збірників, 8 навчальних посібників, 9 брошур, біля 700 статей в різних виданнях, проведено біля 80 наукових конференцій, підготовлено для державних органів більше 30 науково-експертних матеріалів. Діяльність Відділення орієнтована на формування толерантності міжконфесійних відносин в Україні, а не на їх розпалювання, як це прагне довести «пісатель». Якби Відділення було русофобською організацією, то воно б не мало договорів творчої співпраці з Інститутом релігії і права (Москва) та кафедрою державно-церковних відносин Російської державної служби при Президентові РФ, не виконувало б з останньою проект у 2-х томах «Антологія отечественного религиоведения». Тільки на серпневу конференцію цього року «Свобода релігії і демократія» до нас приїздило 24 науковці з 8 міст Росії.

Науковий колектив Відділення, в якому нині працює 9 докторів і 11 кандидатів наук, водночас виконує п'ять наукових тем, завершує роботу над десяти томником «Історія релігії в Україні» (видруковано 8 томів), працює над підготовкою до друку тритомної «Української Релігієзнавчої Енциклопедії» та «Атласу релігій України».

Про здобутки Відділення свідчить короткий звіт про його роботу в першому півріччі:

В першому півріччі 2010 року продовжувалася робота з 4-х планових тем. Видруковано:

- Релігієзнавча наука років незалежності. Колект. Монографія. – К., 2010. - 258 с.
- Нові релігії України. Колективна праця. – К., 2010. – 828 с.
- Дисциплінарне релігієзнавство. Колект. монографія. – К., 2010. – 220 с.
- Іслам в його проблемах і трансформаціях. Колект. праця. - К., 2010. - 198 с.
- Українське релігієзнавство. – Вип. 53. – К., 2010. - 172 с.
- Українське релігієзнавство. – Вип. 54. – К., 2010. - 164 с.
- Історія релігії в Україні. Наук. збірник. В 2-х кн. – Львів, 2010. – 1106 с.
- Недзельська Ю.К. Православний мирянин: життя в сьогоденні (український контекст). Монографія. - К., 2010. – 160 с.

Співробітниками видруковано в різних виданнях 183 статті заг. обсягом 81,5 д.а.

На різних наукових конференціях співробітниками виголошено 82 доповіді і повідомлень, в закордонні — 8. Відділення було організатором або співорганізатором шести наукових конференцій, а саме:

- Релігія в контексті культурно-цивілізац. діалогу. – всеукр. колоквиум, Київ, січень.
- Іслам в його проблемах і трансформаціях – всеукр., Київ, лютий.
- Релігієзнавці України в пам'яті їх наступників – всеукр., Київ, березень.
- Міжетнічні і міжконфесійні відносини в контексті сучасних суспільних трансформацій- міжнар., Чернівці, квітень.
- Історія релігій в Україні. – міжнар., Львів, травень.
- Проблеми міжконфесійних відносин в сучасній Україні. – всеукр., Херсон, червень.
- Філософія релігії і релігійна філософія – всеукр. колоквиум, Київ, червень.

Проведені Дні релігійної толерантності в Донецьку, Чернівцях (IV), Одесі (V). Відбулися творчі зустрічі із послом Ватикану в Україні архієпископом І. Юрковичем, керівними діячами УПЦ КП, буддистів, рунвірів, п'ятидесятників. В першому півріччі захистили дисертації співробітники: докторську — П. Павленко; кандидатську — Д. Базик та Г. Христокін. Подали до захисту А. Булатов та О. Борух. Передано до різних інституцій 8 науково-експертних матеріалів.

Із особливо значимого в II-му півріччі:

- проведення 5-6 серпня міжнарод. наук. конференції «Свобода релігії і демократія» при участі в її роботі понад 40 представників зарубіжжя;
- видрук тому «Релігійні меншини України» з десяти томника «Історія релігії в Україні»;
- видрук монографії «Релігія в контексті культурно-цивілізац. діалогу», двох чисел «Українського релігієзнавства», №15 щорічника «Релігійна свобода» та ін.;
- завершити роботу над макетом 1-го тому «Української Релігієзнавчої Енциклопедії»;
- рекомендація до захисту трьох докторських дисертацій співробітників.

Відтак наклепницький характер фобій нашого недруга засвідчують наслідки роботи нашого Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ. Чому я на ці писання не реагував раніше, бо ж діяв за слушною порадою Олександра Пушкіна: «Хвалу и клевету приемли равнодушно и не оспаривай глупца!». При цьому в своїй громадянській позиції я поділяю міркування письменника Юрія Андруховича: «Варто зберегти помаранчевий колір. Ідея Помаранчевої революції- важлива і слушна. Це саме те, чого Україна потребує. Помаранчевий колір скомпрометували ті, хто перебував на першому плані й під прапорами революції. Але ж це не провинна тієї ідеї. Революцію починала молодь» (УМ-№117).

*Доктор філософських наук,
професор Анатолій КОЛОДНИЙ*

ДОЛГ УКРАИНЕ

Знаете ли вы украинскую ночь?
Нет, вы не знаете украинской ночи!...
Мы знаем, курит ли, пьёт ли Чаплин;
мы знаем Италии безрукие руины;
мы знаем, как Дугласа галстук краплен...
А что мы знаем о лице Украины?

Знаний груз у русского тощ –
тем, кто рядом, почёта мало.
Знают вот украинский борщ,
знают вот украинское сало.

И с культуры снимали пенку:
кроме двух прославленных Тарасов, -
Бульбы и известного Шевченко, -
ничего не выжмешь, сколько ни старайся.

А если прижмут – зардеется розой
и выдвинет аргумент новый:
возьмёт и расскажет пару курьёзов –
анекдотов украинской мовы.

Говорю себе: товарищ москаль,
на Украину шуток не скаль.
Разучите эту мову на знамёнах – лексиконах
алых,-
эта мова величава и проста:

«Чуеш, сурмы загралы,
час розплаты настав...».
Разве может быть затрёпанней да тише
слова поистасканного «Слышишь»?!

Я немало слов придумал вам,
взвешивая их, одно хочу лишь, -
чтобы стали всех моих стихов слова
полновесными, как слово «Чуеш».

Трудно людей в одно истолочь,
Собой кичись не очень.
Знаем ли мы украинскую ночь?
Нет, мы не знаем украинской ночи.

*(Владимир Маяковский.
Сочинения. В 3-х т. –
Т.2. – М., 1973. – С. 100-102)*